

บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้
อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง

THE ROLE OF THE UNDERTAKER TOWARDS FUNERAL RITUAL:
A CASE STUDY OF TAMBON LHUANG TAI MUNICIPALITY,
NGAO DISTRICT, LAMPANG PROVINCE

พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้
อำเภอแกลง จังหวัดลำปาง

พระชาลัญชัย ชยเมธี (คำวิชัย)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา พระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๖

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**THE ROLE OF THE UNDERTAKER TOWARDS FUNERAL RITUAL:
A CASE STUDY OF TAMBON LHUANG TAI MUNICIPALITY,
NGAO DISTRICT, LAMPANG PROVINCE**

Phra Chanchai Jayamedhō (Khamvichai)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
The Requirement for The degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

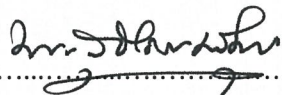
Bangkok, Thailand

C.E. 2013

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ เรื่อง “ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอกวาง จังหวัดลำปาง ” เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา พระพุทธศาสนา

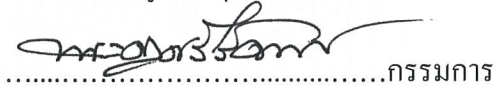

(พระสุธีธรรมานุวัตร)

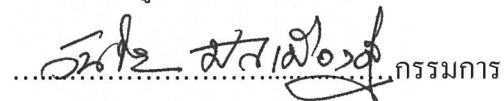
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

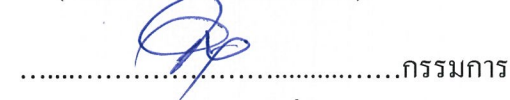
(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

.....กรรมการ

(พระครูศรีรัตนากร, ดร.)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี)

.....กรรมการ

(ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง)

.....กรรมการ

(ดร.ประยงค์ จันทร์แดง)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

๑. พระครูศรีรัตนากร, ดร.	ประธานกรรมการ
๒. ผศ. ดร. วันชัย พลเมืองดี	กรรมการ
๓. ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง	กรรมการ

ผู้วิจัย

(พระชาอุษชัย ชยเมธี)

ชื่อวิทยานิพนธ์ : บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพกรณีศึกษา
ในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง

ผู้วิจัย : พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูศรีรัตนากร
ป.ธ. ๖, พธ.บ. (English), B.A. (Pali& Buddhism), M.A. (Philosophy),
M.A. (English), Ph.D. (Pali& Buddhism)

: ผศ. ดร. วันชัย พลเมืองดี
พธ.บ. (ศาสนา), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง ป.ธ.๔, พธ.บ., M.A., Ph.D.

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๕ สิงหาคม ๒๕๕๖

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ และบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ และการวิเคราะห์บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในทัศนะของประชาชนในชุมชน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดยใช้แบบสัมภาษณ์กับสัปเหร่อที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานชุมชน จำนวน ๕ คนและแบบสอบถามความคิดเห็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง กลุ่มตัวอย่างจำนวน ๓๓๔ คน สถิติที่ใช้ ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษา พบว่าสัปเหร่อ ได้ถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการศพประจำฌาปนสถานชุมชน ได้รับการยอมรับตามมติของชุมชน ทั้งนี้เป็นการสืบทอดบทบาทหน้าที่จากรุ่นสู่รุ่นในตระกูลสัปเหร่อและการเรียนรู้จากครูอาจารย์ให้มีบทบาทหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับประเพณีการ

ตายของชุมชนที่สามารถสืบสานระเบียบพิธี ขั้นตอน กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อย้ำและข้อปฏิบัติ คติความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ที่เป็นอัตลักษณ์ของสัปเหร่อ และความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับ ประเพณีการตายของชาวล้านนาที่มีการกล่าวขานสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน อันมีความสัมพันธ์ ต่อความรู้สึก ทศนคติ และวิถีประชา

สัปเหร่อมิบทบาทสำคัญต่อการจัดการพิธีศพให้เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไปตาม ประเพณีนิยมของท้องถิ่น เป็นผู้รู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคล เป็นที่ปรากฏแก่สายตาของ ประชาชนทำให้เป็นที่ยอมรับในศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อในภาพลักษณ์ของผู้ที่มี ความสำคัญต่อการจัดการพิธีศพให้เป็นที่ไปตามความคาดหวังของคนในชุมชน ทั้งนี้ อัตลักษณ์ ตัวตนที่แสดงออกต่อการเคร่งครัดในระเบียบข้อย้ำ ข้อควรปฏิบัติ และการใช้คาถาอาคมในการ ประกอบพิธีกรรมบ่งบอกถึงการเป็นผู้มีความรู้เฉพาะบุคคล จึงเป็นปัจจัยสำคัญสนับสนุนความ เชื่อมั่น ความศรัทธา และทัศนคติที่ดีต่อบทบาทของสัปเหร่อในการจัดการพิธีงานศพของชุมชน บทบาทของสัปเหร่อที่สำคัญตั้งแต่การให้คำแนะนำและปฏิบัติเกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การแต่งตัว ศพ การมัดตราสัง การตั้งศพ การรักษาความเชื่อบางประการเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผา ศพหรือการปลงศพ ความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบ้าให้ตากเลียขยกลา การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ การแปรรูป และการเก็บอัฐิ

การพัฒนาภาพลักษณ์บทบาทของสัปเหร่อให้เป็นที่ประจักษ์ ซึ่งต้องแสดงแบบอย่างแห่ง ความประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม การมีเครื่องแต่งกายที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนของ สัปเหร่อ การพัฒนาองค์ความรู้อย่างลึกซึ้ง และระดับความชำนาญในการจัดการพิธีศพอย่างมีอ าศีพ และการเป็นผู้ให้การศึกษากับศิษย์เกี่ยวกับคตินิยม คำสอน ปรีชาธรรมเนื่องในงานศพ และสอด ประสานกับความเชื่อท้องถิ่นตามประเพณีที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและการดำรงชีพด้วยความไม่ ประมาท ตลอดจนการยึดถือปฏิบัติตามระเบียบพิธี รูปแบบ และขั้นตอนพิธีการจัดการศพที่เป็น ประเพณีนิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างเคร่งครัดนำไปสู่การสร้างศรัทธา และความเชื่อมั่นต่อ การธำรงรักษาบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

Title of Thesis : The Role of The Undertaker towards Funeral Ritual: A Case Study of
Tambon Luang Tai Municipality, Ngao District, Lampang Province

Researcher : Phra Chanchai Jayamedhō (khamvichai)

Title of Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phrakru Srirattanakorn, Pali VI, B.A. (English), B.A. (Pali& Buddhism),
M.A. (Philosophy), M.A. (English), Ph.D. (Pali& Buddhism)

: Asst. Prof. Dr. Wanchai Pholmaungdee, B.A. (Religions), M.A. (Buddhist
Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)

: Dr. Jai Boonchaiming, Pali VI, B.A. M.A. (Buddhist Studies),
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : August 5, 2013

Abstract

The purposes of the study entitled “The Role of Undertaker towards Funeral Ritual: A Case Study of Luangtai Sub-district Municipality, Ngao District, Lampang Province” were (1) to study the undertakers’ belief and (2) to investigate their role in funeral ceremony according to public view. This is a mixed method research, quantitative and qualitative form, employing a set of interview distributed to 5 morticians working for the community crematoriums, and the questionnaire distributed to the sampling numbering 334 living in the area of Luangtai sub-district, Ngao district, Lampang. The statistic used in this study was frequency, percentage, means and standard deviation.

The study found that the undertaker has been defined to perform the role as manager of the deceased at the community crematorium by the community's resolution. The role is inherited from generation to generation in the lineage called "Undertaker Family" and learning from the teacher to focus on the role to continue the tradition of a ritual procedure, process of dead bodies management, restrictions and regulations, superstitious beliefs which is the identity of the undertaker together with the basic beliefs in the death of the Lanna traditional heritage handed down from the past to the present that is related to the feelings, attitudes and people's ways.

The undertaker has a key role to manage a funeral business well and appropriately in accordance with local traditions. The mortician is a typical skilled person to public eyes and is recognized in the potential and role of the undertaker in terms of the important man who manage funeral to meet the expectations of the community. The undertaker's identity can be revealed via the strict prohibition, regulation, the use of black magic rituals to indicate an individual's knowledge. This is important to support community's conviction, faith and attitude towards the undertaker's role in the funeral ceremony of the community. The mortician's vital role starts from giving advice and practices in bathing, dressing a corpse, tying shroud to the dead body, placing the deceased, preserving certain beliefs on carrying the dead body out of the house, cremating or funeral, belief about the dropping cowrie (money) to grandfather named Takalee and grandmother Kala, cleaning deceased with coconut water, transforming and ash collecting.

The development of the undertaker's character to be revealed is to show the pattern of moral behavior. The costumes also convey the spiritual identity of the mortician. To develop a deeper knowledge, to be expertise in funeral service management as professional, to provide the morale teachings and riddle in the funeral together with local beliefs, traditions and way of life associated with living with reckless way, and to abide by the regulations and procedures of the local tradition inherited strictly lead to the creation of faith and trust to maintain the role of the undertaker who has contributed significantly to the existence of local culture.

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ สำเร็จดังเป้าหมายได้เพราะความกรุณาจากพระครูศรีรัตนากร
ประธานกรรมการ และ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วันชัย พลเมืองดี ดร. ใจ บุญชัยมิ่ง กรรมการ
ควบคุมวิทยานิพนธ์ ทั้งนี้ได้รับความกรุณาข้อเสนอแนะ ทางวิชาการ อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อ
การศึกษาวิจัยให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีและอาจารย์ ดร.สิงห์คำ รักษ์ป่า ที่กรุณาตรวจแก้ไข
บทความย่อภาษาอังกฤษ จึงขอกราบขอบพระคุณและเจริญพรมา ณ โอกาสนี้

ขออนุโมทนาขอบคุณ โยมธรรมรงค์ โยมสมใจ ชงพานิช และอาจารย์อำพัน ชลิตตะ
ที่ให้การอุปถัมภ์ปัจจัยในการศึกษาเล่าเรียน ขอขอบพระคุณ คณะครู-อาจารย์ทุกท่านที่ถ่ายทอด
สรรพวิชา อันเป็นบ่อเกิดแห่งปัญญาแก่ผู้วิจัยขอคุณเพื่อนสหธรรมิกร่วมชั้นทุกท่าน โดยเฉพาะ
อย่างยิ่งพระครูปลัดสมพงษ์ วชิรเมธี ที่เป็นกัลยาณมิตรที่คอยแนะนำและช่วยเหลือมาด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณ ผู้ใหญ่บ้าน สักหรือชุมชน และประชาชนในเขตเทศบาลตำบล
หลวงใต้ อำเภอแก่ง จังหวัดลำปาง ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย จนสำเร็จ
ลุล่วงอย่างครบถ้วน

คุณค่าและประโยชน์ใดจากผลงานวิจัยนี้ ขอขอบเป็นเครื่องบูชาแก่พระคุณบิดา มารดา
ตลอดจนครูอาจารย์ ที่มีส่วนร่วมในการวางรากฐานการศึกษาให้แก่ผู้วิจัย

หากวิทยานิพนธ์เล่มนี้มีคุณค่าประโยชน์ใด ๆ ขอประโยชน์อันเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
จงเกิดมีแก่ทุกท่าน เพื่อจรโลงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาและสืบสานพิธีกรรมอันเป็นมรดกทรงคุณค่า
ของบรรพชนสืบต่อไป

พระชาญชัย ชยเมธี (คำวิชัย)

๑๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๖

สารบัญ

เรื่อง

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

กิตติกรรมประกาศ

สารบัญ

สารบัญตาราง

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

บทที่ ๑ บทนำ

๑.๑	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒	วัตถุประสงค์	๓
๑.๓	ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔	ปัญหาที่ต้องการทราบ	๔
๑.๕	คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย	๔
๑.๖	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๕

บทที่ ๒ ทฤษฎีและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑	แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาต่องานศพ	๖
๒.๒	แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการตาย	๑๘
๒.๓	แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสัปเหร่อ	๓๒
๒.๔	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๔๑
๒.๕	กรอบแนวคิดของการวิจัย	๔๖

บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย

๓.๑	ประชากรและกลุ่มตัวอย่างทดลอง	๔๗
๓.๒	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๔๘
๓.๓	การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๐
๓.๔	การวิเคราะห์ข้อมูล	๕๐

บทที่ ๔ ผลจากการศึกษา

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ	๕๑
ส่วนที่ ๒ ความเชื่อของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ	๕๒
ส่วนที่ ๓ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ	๕๕
ส่วนที่ ๔ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในทัศนะความคิดเห็น ของประชาชนในชุมชน	๕๘
ส่วนที่ ๕ แนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดสัปเหร่อในชุมชนล้านนา	๖๖

บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๖๘
๕.๒ อภิปรายผล	๗๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๗๓
บรรณานุกรม	๗๔
ภาคผนวก	๗๘
ประวัติผู้วิจัย	๑๐๐

สารบัญตาราง

ตารางที่ ๓.๑	จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๔๘
ตารางที่ ๔.๑	บทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานชุมชน	๕๕
ตารางที่ ๔.๒	แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๖๐
ตารางที่ ๔.๓	แสดงความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของผู้ตอบ แบบสอบถาม	๖๑
ตารางที่ ๔.๔	แสดงระดับบทบาทของสัปเหร่อเกี่ยวกับความเชื่อ ในการจัดการพิธีงานศพ	๖๒
ตารางที่ ๔.๕	แสดงระดับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่องานศพในชุมชน	๖๔
ตารางที่ ๔.๖	แสดงความคิดเห็นของประชาชนต่อการสืบทอดอาชีพ สัปเหร่อในชุมชน	๖๕
ตารางที่ ๔.๗	ความถี่ความคิดเห็นของประชาชนต่อการธำรงรักษาและ สืบทอดสัปเหร่อในชุมชน	๖๖

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงที่มา เล่ม / ข้อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ส. (ไทย) ๘/๑๒๒/๒๒๖ = ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ ๘ ข้อที่ ๑๒๒ หน้า ๒๒๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา. (บาลี) วินยปิฎก ภิกขุวิภังคปาติ (ภาษาบาลี)

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม. (ไทย) สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)

ม.ม. (ไทย) สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมป็นณาสก (ภาษาไทย)

อ.จ.ต.ก. (ไทย) สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)

ช.อ.ติ. (บาลี) สุตตนะตปิฎก ขุททกนิกาย อติวุตตกปาติ (ภาษาบาลี)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

ช.ชา.อ. (บาลี) ขุททกนิกาย ชาดกอรรถกถา (ภาษาบาลี)

ช.ธ.อ. (ไทย) ขุททกนิกาย ชรรมบทอรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์ทุกคนในโลกนี้ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีความตายได้พ้นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา อันเป็นพื้นฐานแนวคิดของสังคมไทย ได้สอนให้คนตระหนัก ถึงสังขารแห่งชีวิต โดยเฉพาะเรื่องความตาย ดังคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ว่า ทุกสิ่งเกิดแล้วก็ต้องมีตาย สิ่งใดเกิดแล้วไม่ตายนั้นหาไม่ได้ เพราะสิ่งทั้งหลายมีความตายเป็นธรรมดา มีเกิดที่ใด มีตายที่นั่น^๑ แต่คนทั่วไปมักไม่ได้พิจารณาถึงความตายด้วยสติ จึงเกิดความกลัวในความตายไปต่าง ๆ นานาและเมื่อความตายเกิดขึ้นจึงเกิดบุคคลกลุ่มหนึ่งรับทำหน้าที่พิธีกรรมตามความเชื่อเกี่ยวกับความตายที่บุคคลทั่วไปไม่ประสงค์จะยุ่งเกี่ยว ซึ่งกลุ่มบุคคลนั้นจะต้องมีความคุ้นเคยกับความตาย และมองความตายด้วยความรู้สึกว่าเป็นเรื่องธรรมดา ความกลัวในศพจึงมีน้อยกว่าบุคคลทั่วไป บุคคลหนึ่งที่มีบทบาทและหน้าที่สำคัญอย่างมากในกลุ่มบุคคลดังกล่าวก็คือสัปเหร่อในสมัยพุทธกาลได้ปรากฏว่า มีอาชีพสัปเหร่อ ดังปรากฏหลักฐานในพระวินัยคัมภีร์มหาพรตที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระภิกษุผู้ที่ไม่ใช่ที่จำพรรษาห้ามจำพรรษาในกระท่อมผี และทรงปรับอาบัติทุกกฏ สำหรับพระรูปที่จำพรรษาในกระท่อมผี สาเหตุเนื่องมาจากมีชาวบ้าน ไปพบและได้โจษขานรวมถึงกล่าวติเตียนไปต่าง ๆ นานา เพราะเป็นภาพที่ไม่สวยงามคล้ายสัปเหร่อ^๒ ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาชาดก คำว่า สัปเหร่อหมายถึงผู้มีหน้าที่เผาศพให้ไหม้ คือ คนเฝ้าสุสาน^๓ ซึ่งปรากฏในกุณาลชาดก

คนโบราณมีความเชื่อและเกรงกลัวในเรื่องความตายอย่างมาก เห็นได้จากการขุดค้นที่จังหวัดกาญจนบุรีพบหลักฐานว่า มีการพรมดินเทศสีแดงบนศพที่อยู่ในท่านอนราบเหยียดยาวตั้งแต่ปลายยุคหินเก่าแล้ว นอกจากนี้ยังพบภาชนะดินเผาใส่อาหาร เปลือกหอยในหลุมศพ การฝังศพมีการกำหนดทิศทางให้หันศีรษะผู้ตายไปทางทิศตะวันตกอย่างมีแบบแผน หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่า มนุษย์ในสมัยนั้นคงมีความเชื่อว่าวิญญาณอยู่ในร่างกายคน และเป็นสิ่งสำคัญที่สุดต่อชีวิตคน เมื่อใดที่คนตายลงวิญญาณที่อยู่ในร่างกายจะเปลี่ยนรูปกลายเป็นผี ซึ่งอาจจะเป็นผีดีหรือ

^๑ พระเทพวิสุทธิเมธี, มรณานุสติ, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๖), หน้า ๘.

^๒ วิ. มหา. (บาลี) ๔/๒๑๕/๒๕๕.

^๓ พุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๔๐๒.

ผีร้ายก็ได้ตามลักษณะของการตาย วิญญาณหรือผีนี้จะอยู่ในอีกสภาพหนึ่งที่จะไปไหนมาไหนก็ได้ตามใจชอบ เพราะมีได้ออยู่ในร่างมนุษย์แล้วมนุษย์จะสัมผัสติดต่อได้ก็ด้วยการประกอบพิธีกรรมบางอย่างขึ้นเท่านั้น^๔ จากที่เชื่อว่า เมื่อญาติพี่น้องหรือผู้ที่เคารพนับถือในครัวเรือนตายลงจะเปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นผี ดังนั้น พิธีกรรมที่เกี่ยวกับศพจึงเป็นกระบวนการหนึ่งที่กำหนดขึ้นมาเพื่อรองรับสภาวะแห่งการเปลี่ยนแปลงนี้

คติความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการจัดการศพในสังคมไทยนั้นเกิดจากความเชื่อสำคัญของคนในสังคม ๓ ประการ ได้แก่ ๑) ความเชื่อที่ว่าคนตายมีลักษณะความเป็นอยู่ และความต้องการคล้ายกับคนเป็น เพียงแต่อยู่กันคนละโลก จึงต้องทำพิธีเช่นไหว้อุทิศอาหารสิ่งของเครื่องใช้ให้แก่คนตายเพื่อนำไปใช้ในโลกร่างคนตาย ๒) ความกลัวที่เกิดจากความเชื่อว่า ผู้ที่ตายไปแล้วได้เปลี่ยนแปลงสภาพไปเป็นวิญญาณหรือผี ที่อาจกลับมาบรบกวนเพราะความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลก ความเป็นห่วงคนเป็นหรือยังตัดไม่ขาดจากโลกนี้ จึงอาจกลับมาก่อให้เกิดความเจ็บป่วย เดือดร้อน สร้างความหวาดกลัวให้กับคนที่อยู่ข้างหลังได้ จึงจำเป็นต้องมีพิธีป้องกัน หรือพิธีปัดรังควานเป่าเสียดจัญไรที่อาจเกิดจากคนตาย เพื่อป้องกันผีร้ายมารบกวน ดังจะเห็นจากพิธีต่าง ๆ ที่ทำหลอกผี หรือให้แน่ใจว่าคนตายจะไม่กลับมาที่บ้านอีก ๓) ความเชื่อที่ต้องการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้คนตายได้รับผลประโยชน์ในโลกหน้ามากที่สุด ซึ่งเป็นผลมาจากความเคารพรักอาลัย และความระลึกถึงด้วยความกตัญญูกตเวทิตา และจากความเชื่อดังกล่าวได้ก่อให้เกิดกระบวนการ และพิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับคนตายมากมาย ซึ่งพิธีกรรมต่างๆ เหล่านี้ส่วนหนึ่งในอดีตเป็นหน้าที่อันสำคัญของสัปเหร่อ จึงอาจกล่าวได้ว่าอาชีพสัปเหร่อ มีความสำคัญและมีความสัมพันธ์กับชุมชนและสังคมอย่างมีอาจแยกจากกันได้

เมื่อมีคนตายไม่ว่าชนชาติใดย่อมมีพิธีกรรม และพิธีกรรมนั้นก็สุดแล้วแต่ว่าจะทำอย่างไร ทั้งนี้ ก็สุดแล้วแต่ความเชื่อซึ่งขึ้นอยู่กับลัทธิ ธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมของตน ในสังคมไทยชาวพุทธ ขึ้นตอนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศพจะต้องได้รับการจัดการที่ถูกต้องตามประเพณีจากผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในพิธีการ มิฉะนั้นเชื่อว่าจะส่งผลกระทบต่อบุคคลในครอบครัวที่ยังอยู่และต่อวิญญาณของผู้ตาย ซึ่งสังคมไทยเรียกผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในด้านนี้ว่า สัปเหร่อ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ให้ความหมายคำว่าสัปเหร่อไว้ว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ ตั้งแต่ทำพิธีมัดตราสังจนกระทั่งนำศพไปฝังหรือเผา ฉะนั้นสัปเหร่อ

^๔ ปราณี วงษ์เทศ, “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย”, ศิลปวัฒนธรรม, ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๕ (มีนาคม ๒๕๑๕) : ๑๗๔-๑๗๕.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๗๕.

จึงเป็นบุคคลที่จำเป็นและมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการทำพิธีศพ เนื่องจากมีหน้าที่ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายศพเข้ามาในบริเวณวัด การจัดศพ ตั้งแต่อาบน้ำศพ บรรจุศพ การกำกัปกภาดาอาคม ต่าง ๆ การส่งศพขึ้นเมรุ จนกระทั่งเก็บอัฐิเสร็จเรียบร้อย เห็นได้ว่างานของสัปเหร่อเป็นงานบริการที่หนักและเหนื่อย เป็นงานที่มีวิธีการปฏิบัติเฉพาะทาง วิธีการขั้นตอนต่าง ๆ ต้องมีการเรียนรู้ต้องมีคาถาพิเศษสำหรับใช้ในพิธีกรรมและใช้ในการป้องกันตัวหรือสยบวิญญูณร้าย^๖ ทั้งนี้ เพราะคนทั่วไปไม่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีศพ อาชีพสัปเหร่อจึงมีความจำเป็นและสำคัญ ต่อพิธีศพเป็นอย่างยิ่ง แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ประกอบการอาชีพสัปเหร่อมีจำนวนไม่มากนักเนื่องจากสังคมไทยถือว่าเป็นอาชีพที่ไม่เป็นมงคล ทำให้ผู้ประกอบการอาชีพสัปเหร่อ และอาชีพสัปเหร่อมิได้อยู่ในความสนใจของคนในสังคม จึงอาจนำไปสู่การขาดแคลนผู้สืบทอดวิธีการจัดการศพ และภูมิปัญญาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพิธีศพอาจสูญหายได้ในอนาคตหากไม่ได้รับการศึกษาบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

สัปเหร่อได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น จากบิดา หรือญาติพี่น้องที่เป็นสัปเหร่อ หรือเรียกได้ว่าตระกูลสัปเหร่อ หรือจากการเรียนรู้จากคนรุ่นก่อนซึ่งได้นับถือเป็นครูอาจารย์ ทั้งนี้ สัปเหร่อมิได้ถือว่าเป็นอาชีพแต่อย่างใด แต่เป็นบุคคลที่เสียสละตน มีความรู้ความสามารถ และเชี่ยวชาญเฉพาะ และได้รับการยอมรับจากคนทั่วไปให้ทำหน้าที่เป็นผู้จัดการศพ ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานของชุมชน สัปเหร่อจึงมีบทบาทหน้าที่สำคัญกับประเพณีการตายของชุมชน ควรค่าแก่การสืบทอดให้ดำรงไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณี และพิธีกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่น

ดังนั้น จึงเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ ซึ่งเป็นคนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการเรียกขานว่าเป็นสัปเหร่อเป็นบุคคลที่รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในพิธีงานศพซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญต่อการจัดงานศพให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ตอบสนองต่อความต้องการของเจ้าภาพงานศพ ความถูกต้องตามระเบียบวิธีปฏิบัติตามความเชื่อแห่งวัฒนธรรมประเพณี และเป็นบทบาทหนึ่งที่สำคัญในพิธีกรรมชาวไทยพุทธล้านนา นอกเหนือจากพิธีกรรมอื่นๆ ที่สำคัญเช่นกันตามวัฒนธรรมประเพณีความเชื่อดั้งเดิม

๑.๒ วัตถุประสงค์

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

^๖ ศูนย์วิจัยกสิกรไทย, “ธุรกิจงานศพ” คนตายสงบ เจ้าภาพสะท้าน, กระแสทรยศร้ายเดือน, (มิถุนายน ๒๕๔๐) : ๒๘.

๑.๒.๓ วิเคราะห์บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในความคิดเห็นของประชาชน
ในชุมชน

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษาความเชื่อของสัปเหร่อ และบทบาทของสัปเหร่อ
ที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชนล้านนาคเหนือตอนบน

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ กรณีศึกษาในชุมชนเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว
จังหวัดลำปาง

๑.๓.๓ ขอบเขตด้านประชากร มุ่งศึกษาบทบาทของสัปเหร่อที่ประจำอยู่ ณ
ฌาปนสถานชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว
จังหวัดลำปาง

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ความเชื่อของสัปเหร่อเกี่ยวกับประเพณีการตายเป็นอย่างไร และพิธีกรรมความ
เชื่อเกี่ยวกับการเป็นสัปเหร่อเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นล้านนาค
เหนือตอนบนเป็นอย่างไร มีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร

๑.๔.๓ ความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชน
เป็นอย่างไร และควรมีแนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดต่อไปอย่างไร

๑.๕ คำจำกัดความของศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

บทบาท หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกทางสังคมตามตำแหน่งหน้าที่ของบุคคลที่ควร
ปฏิบัติ และความคาดหวังที่ได้รับการยอมรับจากสังคม

พิธีงานศพ หมายถึง พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพ เมื่อมีคนตายแล้วต้องมี
การกระทำพิธีศพให้ถูกต้องตามประเพณีในท้องถิ่น

สัปเหร่อ หมายถึง ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมงานศพ ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศพให้
เรียบร้อย และถูกต้องตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นล้านนาคเหนือตอนบน

ประชาชน หมายถึง ตัวแทนครัวเรือนที่มีความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีงานศพ และอาศัยอยู่ในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง

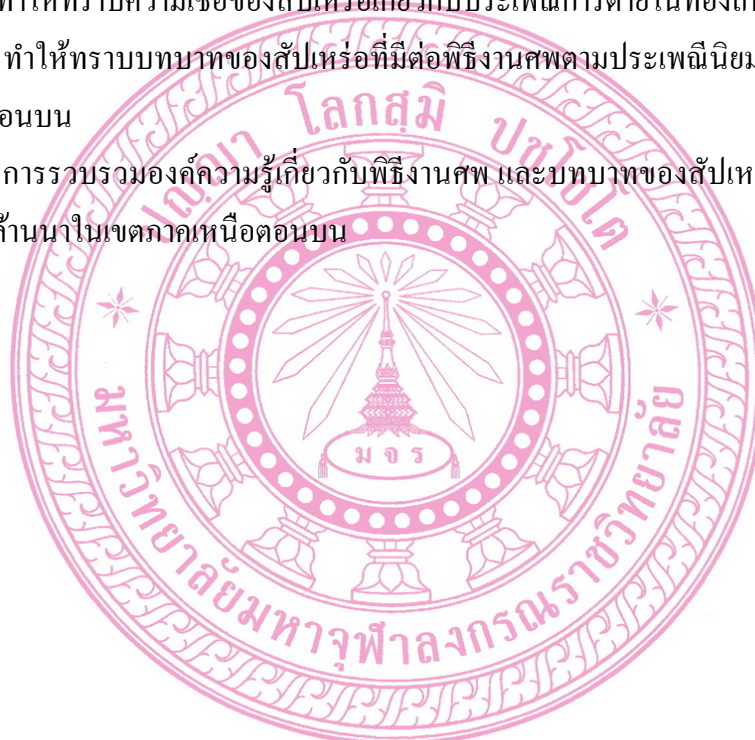
ฌาปนสถานชุมชน หมายถึง สถานที่ที่จัดไว้สำหรับเก็บ ฝัง หรือเผาศพของชุมชน

๑.๖ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๖.๑ ทำให้ทราบความเชื่อของสัปเหร่อเกี่ยวกับประเพณีการตายในท้องถิ่น

๑.๖.๒ ทำให้ทราบบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น
ล้านนาภาคเหนือตอนบน

๑.๖.๓ การรวบรวมองค์ความรู้เกี่ยวกับพิธีงานศพ และบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพของชุมชนล้านนาในเขตภาคเหนือตอนบน

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงทฤษฎี เอกสาร และรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อการรวบรวมข้อมูลพื้นฐาน และใช้เป็นแนวทางในการศึกษาวิจัย ดังนี้

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาต่องานศพ

พระสงฆ์ คือ เสาหลักของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย จากอดีตจนกระทั่งปัจจุบันวิถีคิด ความเชื่อและวิถีชีวิตในสังคมไทยนั้น ส่วนใหญ่อิงอยู่กับเรื่องราวของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์มีบทบาทสูงในเรื่องการทางนำชีวิต และพิธีกรรมตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นผู้ให้คำปรึกษา แนะนำทางออกของปัญหาชีวิต การให้การศึกษา การรักษาพยาบาล การสาธารณสุข วิชาการช่าง รวมไปถึงเรื่องพลังอำนาจของเทพยดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทั้งนี้อาจเป็นกุศโลบายที่เชื่อมความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มชนอย่างมีจารีตที่สอดคล้องกับวิถีการเลี้ยงชีพ สภาพดินฟ้า อากาศ และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่น แม้ประเทศไทยไม่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญอย่างชัดเจนว่า “ศาสนาพุทธ” เป็นศาสนาประจำชาติแต่ความเป็นประเทศไทยสายสัมพันธ์ระหว่างสถาบันพระมหากษัตริย์และศาสนาพุทธมีความสัมพันธ์กันอย่างเหนียวแน่น

หากกล่าวถึงงานศพ พิธีกรรมความตาย เป็นพิธีกรรมสำคัญที่สุดของมนุษย์อย่างน้อย ๓,๐๐๐ ปีมาแล้วสืบเนื่องถึงปัจจุบัน มนุษย์อุษาคเนย์ เชื่อว่าคนเรามาจากบาดาลทางน้ำที่อยู่ใต้พื้นดิน เมื่อคนตาย ก็กลับสู่ถิ่นเดิมในบาดาลที่มีนาคพิภพอยู่ คนมีฐานะทางสังคม เช่น หัวหน้า เผ่าพันธุ์ หรือหมอผี เมื่อตายไปคนทั้งชุมชนจะร่วมกันทำพิธีศพใหญ่โต แต่ถ้าเป็นคนทั่วไปตายลง จะทิ้งให้แร้งกากิน พิธีศพทั่วไปเครื่องญาติจะเก็บศพไว้หลายวันหลายคืนเพื่อส่งวิญญาณ โดยมีกริ่งเสียง ขับร้อง เล่าเรื่องราวต่าง ๆ ของเผ่าพันธุ์ เมื่อครบกำหนดที่ตกลงกันไว้อาจห่อหุ้มศพด้วยเครื่องจักสาน ใบไม้ และแห่ศพไปฝังไว้บริเวณที่กำหนดรู้เป็นสถานเฉพาะพื้นที่ของชุมชน ขบวนแห่ศพมีเครื่องประโคม ด้าย ฆ้อง กลอง หรือมโหระทึก เมื่อเอาศพลงหลุมจะมีสิ่งของเครื่องใช้ที่แสดงฐานะและความสำคัญของผู้ตาย เช่น ภาชนะดินเผา เครื่องประดับ ฝังไปกับศพ บางเผ่าพันธุ์

ทำโลงศพด้วยไม้ที่ขูดเป็นรางหรือโลงไม้ แล้วเอาศพวางไว้ในรางหามไปไว้ในถ้ำ หรือเพิงผาแห่งศักดิ์สิทธิ์^๑

ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้อธิบายความหมายของคำว่า การตายไว้วา การตาย หรือ มรณ หมายถึง ความสิ้นสุดของชีวิตหรือ การตาย คือการที่ขั้น ๕ (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) แดกสลาย การทอดทิ้งร่างกาย ความขาดสูญแห่งชีวิตดิณทรีย์ การที่ชีวิตสูญสิ้น ความสิ้นไป ความเสื่อมไป ความแตกแห่งขั้น ความทำลายไป ความไม่เที่ยง ความหายไปแห่งธรรมเหล่านั้น อันใด นี้เรียกว่า มรณะ ๖ ดังปรากฏคำอธิบายในพระสูตรต้นตปิฎกว่า พระสารีบุตรได้กล่าวถึงการตายไว้วา “ผู้ตายไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ ทั้งกายสังขารคือ ลมหายใจเข้าออกก็ดับไป วิจิสังขาร ได้แก่ วิตก วิจาร คือ ความตรึกความตรองก็ดับไป และจิตสังขาร คือ สัญญาและเวทนา คือ ความกำหนดได้หมายรู้ก็ดับไป อายุก็หมดสิ้นไป ไออุ่น คือไฟที่เกิดแก่กรรมก็สงบ อินทรีย์ ได้แก่ ตา หู จมูกลิ้น กาย ก็แตกทำลายไป”^๒

ในพระไตรปิฎก กล่าวถึงเรื่องการตายไว้วาเป็นสิ่งที่น่าสังเวชใจ เป็นทุกข์ เป็นอุทาหรณ์ให้เร่งรีบปฏิบัติตนเพื่อพ้นจากการตาย “ท่านไม่เคยเห็นบ้างหรือในโลกนี้ ซึ่งบุรุษหรือสตรีหลังจากตายไปแล้ว ๑ วัน ๒ วัน หรือ ๓ วัน พองขึ้นอืด ข้ำเลือดข้ำหนองมีสีเขียว มีน้ำเหลืองแตกซ่านและเต็มไปด้วยความเน่าเปื่อย ก็ความคิดไม่เคยเกิดขึ้นแก่ท่านบ้างเลยหรือว่าท่านก็เหมือนกันจะต้องมีการตายเป็นธรรมดาไม่สามารถหนีพ้นการตายไปได้” เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะอายุคนเรามีเพียงจำกัดเท่านั้น คืออย่างน้อย ๆ ก็ไม่เกิน ๑๐๐ ปี ดังปรากฏในพระพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย อายุคนเรานี้สั้นนัก ชาติหน้ายังจะต้องไปเกิด กุศลควรสร้างไว้พรหมจรรย์ควรประพฤติไม่มีใครเลยที่เกิดแล้วไม่ตาย ภิกษุทั้งหลาย คนใดอายุยืน คนนั้นจะอยู่ได้แค่ ๑๐๐ ปีหรือเกินกว่าบ้างก็เล็กน้อยการตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหลีกเลี่ยงไม่พ้นและไม่รู้ได้ว่าจะตายลงเมื่อใด พระพุทธองค์ ทรงเตือนให้รีบกระทำแต่กรรมดีและปฏิบัติเพื่อพ้นทุกข์ เพราะนานหนักหนาแล้วที่เธอทั้งหลายได้ประสบกับความทุกข์ในการตายของบิดา มารดา บุตร ธิดา พี่น้องชายหญิงทั้งหลาย ก็ในขณะที่ประสบความทุกข์เช่นนั้นเธอทั้งหลายได้หลั่งน้ำตา ลงบนหนทางอันยาวนี้มากกว่าน้ำในมหาสมุทรทั้ง ๔ ที่เดียว”^๓

^๑ “สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม พิเศษ ๓,๐๐๐ ปี ที่สุวรรณภูมิในอุษาคเนย์”. มติชนรายวัน. (๑๑ มกราคม ๒๕๕๑) : ๓๔.

^๒ ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๕๖-๔๕๗/๔๕๔-๔๕๕.

^๓ อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๖/๑๕๑-๑๕๔.

ท่านพุทธทาสภิกขุ ปราชญ์ทางพุทธศาสนาได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการตายไว้ว่า การตาย เป็นหน้าที่ของสังขาร สังขาร คือ สิ่งปรุงแต่งจากเหตุจากปัจจัยเมื่อเหตุปัจจัยบางส่วนหยุดปรุงแต่ง มันก็มีการตายบางส่วนปรากฏออกมา สำหรับสังขารส่วนนั้นจึงถือว่าการตายเป็นหน้าที่ของสังขาร หรือสังขารมีหน้าที่ที่จะต้องตาย หรือ การตายคือ หมคติ หมตสงบสุข หมตความประเสริฐหมด อะไร นี้เรียกว่า “ตาย” ตายในภาษาธรรมซึ่งเราตายติดกันทุก ๆ วัน ทุก ๆ คืนก็ว่าได้ คือการตายตาม ภาษาธรรมนี้เพราะมีความหนักอกหนักใจเราร้อนอยู่เสมอเป็นห่วงวิตกกังวลอยู่เสมอ ยิ่งฉลาดมาก ยิ่งตายได้ลึกซึ้งกว่าตายได้อย่างที่เรียกว่าพิเศษกว่าคนโง่^๔ และกรรมเป็นเหตุให้เกิดวิบากหมุนเวียน เป็นวงจรอย่างไม่มีสิ้นสุด และการตายนั่นก็คือว่าเป็นความจริงอย่างหนึ่งที่มนุษย์ทุกคนต้องเผชิญ เมื่อเราจะต้องเผชิญอยู่แล้วก็ควรรู้จักปฏิบัติต่อมันอย่างถูกต้องให้เกิดผลดีมากที่สุดและเกิดโทษ น้อยที่สุด ดังนั้น พระพุทธเจ้าจึงทรงสอนให้รู้จักระลึกถึงการตาย ที่เรียกว่า “มรณัสสติ” เพื่อให้เกิด การคิด การทำในใจพิจารณาถึงธรรมชาติแห่งการตายให้มีประสิทธิภาพสูงสุด จากการศึกษาคัมภีร์ พุทธศาสนา อาจกล่าวโดยสรุปถึงประโยชน์ของการตายได้ว่า ๑) เป็นอนุสติในการพิจารณา เพื่อให้เข้าถึงสังขาร ๒) การตายเป็นเครื่องเตือนสติให้เราไม่ประมาท ๓) การตายสามารถเป็น อุปกรณ์หรือสื่อในการสอน ซึ่งถือว่าเป็นกรอบที่จะพยายามอธิบายให้เข้าใจถึงคุณค่าหรือ คุณประโยชน์ที่จะพึงได้รับจากการตาย ซึ่งโดยมากคนทั่วไปมักจะเห็นว่าความตายเป็นเรื่องของความ โศกเศร้า แต่พระพุทธศาสนาก็ได้พยายามที่จะสอนให้มนุษย์รู้และเข้าใจถึงมุมมองเรื่องความ ตายที่แปลกไปจากความคิดและความเข้าใจแบบเดิม ๆ ของคนทั่วไป

ประเพณีและพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในสมัยพุทธกาล การจัดงานศพนั้นถือเป็นเรื่องที่น่ามาซึ่งความเศร้าโศกสำหรับคนทั่วไป คนอินเดียในสมัยพุทธกาลมีวิธีการจัดการเกี่ยวกับศพนั้น โดยจะใช้วิธีการต่าง ๆ หลายวิธีด้วยกัน คือ ประเพณีการนำศพไปทิ้งในป่าหรือในป่าช้าฝึติบ ประเพณีการนำศพไปฝังดิน ประเพณีการนำศพไปเผา ประเพณีการนำกระดูกมาก่อเจดีย์เก็บไว้ บูชา ประเพณีการนำศพไปลอยทิ้งในแม่น้ำสายสำคัญ

จากการศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ที่อาจเป็นหลักฐานเกี่ยวกับประเพณีงานศพใน สมัยพุทธกาล จากคัมภีร์อรรถกถาให้ข้อค้นพบว่า มักจะมีการจัดการศพด้วยการเผา บางแห่งมีการ จัดการศพด้วยการฝัง หรือการนำศพไปทิ้ง ดังกรณี บุตรของนางกิสาโคตรมีตาย นางอุ้มร่างบุตรไป ถามหาชนเพื่อรักษา บุรุษคนหนึ่ง แนะนำให้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า พระองค์ได้ทรงแนะนำ ให้นาง

^๔ พุทธทาสภิกขุ. พจนานุกรมพุทธทาสพร้อมคำอธิบายขยายศัพท์, เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี พุทธทาส พุทธศักราช ๒๔๔๘-๒๕๔๘, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๗๕.

ไปหาเมล็ดพันธุ์ผักกาด จากเรือนของคน ที่ไม่มีใครเลยตาย นางเที่ยวตระเวนถามหาเมล็ดพันธุ์ผักกาดนั้น ผลสุดท้ายก็หาไม่ได้ดังใจปรารถนา นางจึงทิ้งศพของบุตรไว้ในป่า เสร็จแล้วจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า^๕

ส่วนกรณีตัวอย่างของการฝังศพนั้น มีกล่าวไว้ในเรื่องของนางวิสาขาอุบาสิกา เรื่องมีอยู่ว่า นางวิสาขาได้ตั้งหลานสาวชื่อ นางสุทัตติ ให้ดูแลภิกษุสงฆ์ในเรือนแทนตัวเอง ภายหลังเธอได้สิ้นชีวิต นางวิสาขาจึงให้นำร่างของเธอไปฝัง หลังจากนั้นจึงเข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้า^๖

การจัดงานพระบรมศพของพระพุทธเจ้านั้นจากการศึกษาพุทธประวัติที่ปรากฏในมหาปรินิพพานสูตร พอที่จะนำมากล่าวคือ ในวันที่พระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้เสด็จจากเมืองเวสาลีผ่านหมู่บ้านต่างๆ เป็นลำดับ เพื่อที่จะเสด็จไปปรินิพพานที่เมืองกุสินารา และก่อนที่จะปรินิพพานนั้นพระอานนท์ทรงถามถึงการปฏิบัติต่อพระสุริระว่าจะทำอะไร จึงทำให้เห็นถึงขั้นตอนและพิธีกรรมการจัดพิธีกรรมพระบรมศพ ดังนี้

หลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วพระอานนท์ได้ไปแจ้งข่าวแก่พวกมัลลกะศรัยให้ได้ทราบ เมื่อทราบแล้ว พวกมัลลกะศรัยผู้ครองกุสินาราได้รับเป็นธุระหน้าที่ในการจัดการพระบรมศพตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพระอานนท์ว่า หน้าที่ปฏิบัติต่อพระสุริระไม่ใช่หน้าที่ของภิกษุ แต่เป็นหน้าที่ของพระราชา ฆราวาส และพราหมณ์ผู้ศรัทธาในเราจักทำเอง^๗ โดยเจ้ามัลลกะศรัยได้ประกอบพิธีดังเช่นพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามคำแนะนำของพระอานนท์ที่ได้กราบทูลถามพระพุทธองค์ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้

ทรงให้ผ้าไหมห่อพระสุริระของพระพุทธเจ้า เสร็จแล้วห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ แล้วจึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง ทำโดยวิธีนี้จนห่อพระสุริระของพระพุทธเจ้าด้วยผ้า และสำลีได้ ๑,๐๐๐ ชั้นแล้วอัญเชิญพระสุริระลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมันเต็ม แล้วใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้วทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วยกพระสุริระของพระพุทธเจ้าขึ้นสู่จิตกาธาน^๘

ในการอัญเชิญพระสุริระของพระพุทธเจ้าสู่จิตกาธานนั้น ได้เคลื่อนขบวนพระบรมศพตามความประสงค์ของเทวดา ว่าเราจะสักการะพระบรมศพของพระผู้มีพระภาคด้วยการพ้อนรำ ขับร้อง

^๕ จุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๑/๕๐๑-๕๐๒.

^๖ จุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๔๐๐.

^๗ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๐/๑๓๓.

^๘ อ้างแล้ว.

ประโคนคนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมอันเป็นทิพย์จะอัญเชิญพระศรีระไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่เมืองทางทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกสู่ประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระศรีระของพระพุทธเจ้าที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศตะวันออกของเมือง^๕ เสร็จแล้วประมุขเจ้ามัลละ ๔ องค์ ทรงสนานพระเศียร และทรงพระภูษาใหม่ แล้วทำการถวายพระเพลิงแต่ไม่อาจจุดไฟให้ติดได้ เพราะเป็นความประสงค์ของเทวดาที่ต้องการให้พระมหากัสสปะได้มาสักการะพระบรมศพ เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป เข้าไปยังมกุฏพันธเจดีย์ของเจ้ามัลละในกรุงกุสินาราดังจิตกาธานแล้ว ห่มจีวรเวียงป่า ประนมมือกระทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ เปิดฝักคลุมพระบาทของพระผู้มีพระภาคเจ้าออก ถวายอภิวัตพระยุคลบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายอภิวัตพระผู้มีพระภาคเจ้าเสร็จจิตกาธานพระเพลิงได้ไหม้พระศรีระของพระพุทธเจ้าเองโดยไม่มีใครติด^๖

เมื่อพระเพลิงได้ไหม้พระอวัยวะไม่เหลือแม้แต่เก้าหรือเขม่า คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุและผ้าห่มหุ้มพระบรมศพในจำนวนทั้งหมด ๕๐๐ กุ ถูกเผาไฟไหม้เพียง ๒ ผืนเท่านั้น คือผืนในสุด และนอกสุด หลังจากพระเพลิงได้ไหม้พระบรมศพแล้ว ความมหัศจรรย์ได้เกิดขึ้น คือท่อน้ำได้หลั่งไหลมาจากอากาศ และน้ำได้พุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธาน หลังจากนั้น เจ้ามัลละจึงได้นำน้ำหอมล้วน ๆ มาดับจิตกาธาน หลังจากนั้นได้เก็บและแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไว้เพื่อเก็บไว้ก่อนเจดีย์สักการะ

นอกจากนี้ยังสามารถสรุปให้เห็นถึงพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธเจ้า รวมทั้งพิธีศพที่กระทำขึ้นกับพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ และพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเจ้าสุทโธทนะ ในสมัยพุทธกาลที่มีระเบียบพิธีศพ ดังนี้

๑. การสักการะศพ

พิธีกรรมศพของพระมหาโมคคัลลานะ กล่าวถึงการสักการะศพไว้ว่า หลังจากได้กราบทูลลาพระพุทธเจ้าเพื่อกลับไปนิพพาน ณ กาฬศิลาประเทศแล้ว ฝ่ายมวลมนุษยและเทวดาต่างก็มาสโมสรสันนิบาต ด้วยการอภิวัตสักการบูชาด้วยคันธมาลา และข้าวดอก บ่งบอกถึงความเคารพนับถือ

^๕ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๒๘/๑๓๒.

^๖ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๓๓-๒๓๔/๑๓๕.

๒. การรดน้ำศพ

พระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธเจ้าที่ทรงทำพิธีกรรมสงฆ์ พระบรมศพ โดยทรงยกพระเศียรศพพระบิดา ด้วยหัตถ์ของพระองค์แล้วจึงทรงนำสุคนธวาโรธองพระบรมศพ^{๑๑}

๓. การห่อศพ

พิธีกรรมการห่อศพนั้น มีปรากฏหลักฐานเฉพาะการห่อพระสรีระของพระพุทธเจ้า ซึ่งเจ้ามัลละได้ประกอบพิธีดังเช่นพระบรมศพของพระเจ้าจักรพรรดิ ตามคำแนะนำของพระอนานที่ที่ได้กราบทูลถามพระองค์ก่อนจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังปรากฏในพระไตรปิฎกที่กล่าวไว้ข้างต้น

๔. การนำศพใส่โลง

พิธีกรรมการนำศพใส่โลงในสมัยพุทธกาลนั้น มีปรากฏในพระไตรปิฎกเฉพาะพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระพุทธเจ้าเท่านั้น ส่วนในคัมภีร์อื่นมีกล่าวถึงพิธีกรรมนี้เพียง ๒ แห่ง คือ พิธีศพของพระสารีบุตรและพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพเจ้าสุทโธทนะ สำหรับโลงศพในสมัยพุทธกาลนั้น เรียกว่า “ราง” หรือ “หีบ” เช่น กรณีพระบรมศพของพระพุทธเจ้าในพระไตรปิฎกบรรยายไว้ดังนี้ “ทรงใช้ผ้าไหมห่อพระสรีระของพระผู้มีพระภาคเสร็จแล้วจึงห่อด้วยสำลีบริสุทธิ์ จึงห่อด้วยผ้าไหมอีกชั้นหนึ่ง แล้วอัญเชิญพระสรีระลงในรางเหล็กเต็มด้วยน้ำมัน ใช้รางเหล็กอีกอันหนึ่งครอบแล้ว ทำจิตกาธานด้วยไม้หอมล้วน แล้วอัญเชิญพระสรีระของพระผู้มีพระภาคขึ้นสู่จิตกาธาน

๕. การบำเพ็ญกุศลศพ

ในระหว่างที่รอการจัดการศพนั้น ในสมัยพุทธกาลนั้นได้มีพิธีกรรมบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศให้ผู้เสียชีวิตเช่นเดียวกันในปัจจุบัน พิธีกรรมดังกล่าวคือการให้ทาน การถวายภัตตาหาร และการแสดงธรรม ดังตัวอย่างพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพของพุทธบิดา ดังนี้ “ในกาลเมื่อพระเจ้าสุทโธทนะบรมมหาราชย์ปรินิพพานบรรดาชัตตยภคตริย ภริวารทั้ง ๖ พระนคร คือ กรุงกบิลพัสดุ์ กรุงเทวทหะ กรุงโกถลินคร กรุงสักกนคร กรุงสุปวาसनคร และกรุงเวรนคร ต่างก็อวารถแสน โศกเศร้าปริเวทนาต่างได้มาสโมสรสันนิบาต ต่างร่วมกันทำทักษิณาทานการกุศลต่าง ๆ มิได้ขาดถวายพระโลกนาถศาสนาทำทักษิณาทานถวายพระอริยะสงฆ์ผู้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นประธาน ครั้นเสร็จภัตตาหาร พระบรมศาสดาจารย์ทรงอนุโมทนาเทศนา

^{๑๑} จันทร์ ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๖.

๖. สถานที่เผาศพ

ในสมัยพุทธกาลเมื่อมีบุคคลเสียชีวิตสิ่งที่ควรให้ความสำคัญลำดับแรกคือ สถานที่เผาศพ ซึ่งเรียกว่า จิตกาธาน หรือเชิงตะกอน ดังได้กล่าวมาบ้างแล้วในตอนต้น เชิงตะกอนเผาศพนั้นจะจัดเตรียมไว้ชั่วคราวเฉพาะศพนั้นเท่านั้น ไม่ได้สร้างไว้เป็นการถาวร และเชิงตะกอนจะอยู่ป่านอกเมือง หรือตามสถานที่เหมาะสมไม่ได้อยู่ในที่ชุมชนหรือในวัดเหมือนวัดบางแห่งในปัจจุบันนี้เช่น สถานที่ถวายพระเพลิงพระสรีระของพระพุทธเจ้า คือ มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละก็อยู่ในทิศตะวันออกเฉียง

๗. เรือนสำหรับปลงศพ

ในสมัยพุทธกาลนั้น นอกจากจะมีเชิงตะกอนเผาศพแล้วยังปรากฏว่ามีเรือนสำหรับปลงศพของคนตายด้วย ซึ่งในสมัยนั้นเรียกว่า “เรือนยอด” สำหรับเรือนยอดนั้น มีทั้งสร้างไว้ประจำสถานที่ปลงศพ และเคลื่อนที่ได้ เช่น ตัวอย่างเรือนยอดซึ่งสร้างประดิษฐานพระบรมศพ โดยท่านได้พรรณนาไว้ดังนี้

ขณะนั้น มวลอมรเทพทั้งหลายในหมื่นโลกธาตุ มีท้าวอมรินทร์ราชเป็นประธานได้สมัครสมานนำทิพยภูฏาคารอันตระการด้วย ๕๐๐ ยอด นำมาสมทบพร้อมทั้งอภิวทิพยสุคนธ์เพื่อร่วมทำฌาปนกิจพระบิดาแห่งพระศพล

ส่วนเรือนยอดที่เคลื่อนที่ได้นั้น มีตัวอย่างที่ท่านได้แสดงไว้ในอรรถกถาตอนว่าด้วยพระพุทธเจ้าได้เสด็จไปสู่ที่เผาศพของพราหมณ์ทั้งสองสำเร็จเป็นพระอรหันต์แล้ว ก็นิพพานที่เรือนของตน คราวนั้นชนทั้งหลายทำสักการะอย่างมากมายแก่พราหมณ์ และพราหมณ์เหล่านั้นแล้วก็ยกทั้งสองขึ้นสู่เรือนยอดหลังเดียวกันนั้นแหละนำไปแล้ว แม้ศาสดามีภิกษุเป็นบริวารได้เสด็จไปยังป่าช้ากับชนเหล่านั้นเหมือนกัน

๘. ขบวนศพ

การเคลื่อนศพเพื่อนำไปเผา ณ เชิงตะกอนที่เตรียมไว้ ในสมัยพระพุทธกาลได้มีตัวอย่างที่ท่านกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกก่อนจะมีพิธีถวายพระเพลิงพระพุทธรูป โดยมิใช่ความบรรยายถึงขบวนเคลื่อนพระบรมศพตามความประสงค์ของพวกเทวดา ดังนี้^{๑๒}

พวกเทวดามีความประสงค์ว่า พวกเราจะสักการะเคารพบนอบบูชาพระสรีระของพระผู้มีพระภาคด้วยการฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรี ระเบียบดอกไม้ และของหอมอันเป็นทิพย์จะ

^{๑๒} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๔๕๔.

อัญเชิญ (พระสรีระ) ไปทางทิศเหนือของเมือง แล้วอัญเชิญเข้าสู่ประตูเมืองทางทิศเหนือ อัญเชิญผ่านใจกลางเมืองแล้วออกทางประตูด้านทิศตะวันออก เสร็จแล้วจึงถวายพระเพลิงพระสรีระของพระผู้มีพระภาคที่มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละ ทางทิศตะวันออกของเมือง

ส่วนในอรรถถกก็ได้กล่าวถึงขบวนเคลื่อนศพไปป่าช้า ซึ่งพระศาสดาและพระภิกษุ ๕๐๐ รูป ได้เสด็จไปป่าช้ากับขบวนศพเหมือนกัน ดังได้กล่าวมาแล้วในเรื่องของเรือนยอดข้างต้นซึ่งในการที่พระศาสดาได้เสด็จไปป่าช้าพร้อมกับภิกษุ ๕๐๐ รูปนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า คงจะวิวัฒนาการมาเป็นการให้พระจุณฺศพในสมัยปัจจุบัน

๕. การบังสุกุลศพ

พิธีกรรมการบังสุกุลศพในปัจจุบันนี้ในสมัยพุทธกาลไม่มีการกล่าวถึงการทอดผ้าบังสุกุลและอาราธนาพระสงฆ์ไปพิจารณาผ้าบังสุกุลโดยตรง เพียงแต่มีการอธิบายถึงผ้าบังสุกุลไว้บ้างว่าหมายถึง ผ้าคลุมศพที่พระสงฆ์ได้จากผ้าห่อซากศพหรือกองขยะ แต่พิธีกรรมศพในสมัยพุทธกาลที่ผู้วิจัยคาดหมายว่า จะวิวัฒนาการมาเป็นการบังสุกุลในปัจจุบันนี้ก็คือ การที่พระสงฆ์ไปพิจารณาซากศพ เช่น ในอรรถถกกล่าวถึงกรณีที่พระพุทธเจ้าให้พระสงฆ์ตลอดจนถึงชาวบ้านพิจารณาสุกกัมมัญฐานจากสรีระร่างของนางสิริมาทั้งไว้ ณ ป่าช้าผิฉิบ ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนว่า ด้วยภารกิจศพ หรือตอนที่พระมหากาลบำเพ็ญโศสานิกรุดงค์ แล้วหญิงสาวหรือชื่อว่า กาลีผู้เฝ้าป่าช้าแสดงซากศพของนางกุลธิดาให้พิจารณาพระเถระจึงไปพิจารณาในที่ถูกเปลวไฟกระทบแล้ว ๆ สีแห่งสรีระได้เป็นดังแม่โคดำ เท้าทั้งสองงอหงิกห้อยลง มือทั้งสองกำเข้าหน้าผากได้มีหนังลอกแล้วพระเถระพิจารณาแล้วกล่าวว่า

สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงหนอ มีอันเกิดขึ้นและเสื่อมไปเป็นธรรมดา เกิดขึ้นแล้วดับไปความสงบแห่งสังขารนั้นเป็นสุข” เจริญวิปัสสนาได้บรรลุพระอรหันต์ พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาทั้งหลาย”^{๑๑}

๑๐. การทำประทักษิณาวัตร

ในสมัยพุทธกาล ก่อนที่จะจุดไฟเผาศพบุคคลที่เชื่อพระวงศ์ เช่น พระพุทธเจ้าหรือกษัตริย์ผู้จุดไฟจะต้องทำพิธีถวายสักการบูชาศพด้วยการทำประทักษิณาวัตร (เวียนขวา) รอบเชิงตะกอนจำนวน ๓ รอบ แล้วจึงจุดไฟเผาศพ เช่น กรณีการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ พระมหากัสสปะเข้าไปยัง มกุฏพันธเจดีย์ของพวกเจ้ามัลละในกรุงกุกสินาราถึงจิตกาธานของพระผู้มีพระภาค ห่มจีวรเฉวียงบ่าประนมมือ กระทำประทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ เปิดผ้าคลุมพระบาทถวายอภิวาทพระ

^{๑๑} พุ.ธ.อ. (ไทย) ๔๒/๔๕๕.

ยุคบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า แม้งิกษุ ๕๐๐ รูปเหล่านั้นก็ห่มจีวรเฉียงบำ ประนมมือ ทำทักษิณจิตกาธาน ๓ รอบ ถวายอภิวัตพระยุคบาทของพระผู้มีพระภาคด้วยเศียรเกล้า เมื่อพระมหากัสสปะและภิกษุ ๕๐๐ รูป ถวายอภิวัตเสร็จจิตกาธานของพระผู้มีพระภาคได้ติดไฟลุกโพล่งขึ้นเอง

๑๑. การจุดไฟเผาศพ

ดังได้กล่าวมาแล้วในพิธีกรรมการทำประทักษิณศพ ในกรณีการถวายพระเพลิงพระพุทธรูปครั้งนั้น โดยไม่ได้จุดถวายพระเพลิง หลังจากที่พระมหากัสสปะ และภิกษุ ๕๐๐ รูป กระทำประทักษิณจิตกาธานครบ ๓ รอบ แล้วถวายอภิวัต พระเพลิงได้ไหม้พระสรีระของพุทธรูปองค์พระอวยวะถูกเผาไหม้ไม่เหลือแม้แต่เถ้าหรือเขม่า คงเหลือแต่พระบรมสารีริกธาตุและผ้าห่มหุ้มพระบรมศพในจำนวนทั้งหมด ๕๐๐ ผืน ถูกไฟไหม้ ๒ ผืนเท่านั้น คือ ผืนในสุดและผืนนอกสุดหลังจากพระเพลิงได้ไหม้ไหม้พระบรมศพแล้ว ความมหัศจรรย์ก็เกิดขึ้น คือท่อน้ำได้หลังไหลมาจากอากาศ และน้ำได้พุ่งขึ้นจากไม้สาละดับจิตกาธาน หลังจากนั้น เจ้ามัลละจึงนำน้ำหอมล้วน ๆ มาดับจิตกาธาน

ส่วนการถวายพระเพลิงพระบรมศพของพระเจ้าสุทโธทนะพระพุทธรูปบิดานั้น พระพุทธรูปองค์ได้ทรงนำถวายพระเพลิงเองก่อนหลังจากได้ทรงตรัสห้ามพระอินทร์ถวายพระเพลิงก่อนแล้ว ศาขยราชพร้อมข้าพระบาทบริวาร ประชานคือพระนางปชาบดีโคตรมีต่างจรดติดตามลำดับถวายพระเพลิง ไล่กันนับเป็นแถว ๆ ไม่แคล้วปริเทวนาโศกาครุมิได้ขาด

๑๒. การเก็บอัฐิ

การเก็บอัฐิเป็นขั้นตอนสุดท้ายในพิธีกรรมเผาศพของชาวพุทธในสมัยพระพุทธรูปกาลประเพณีนิยมของชาวพุทธนั้น เมื่อทำพิธีกรรมเผาศพแล้วผู้ที่เคารพนับถือจะนำอัฐิไปบรรจุไว้ในสถูปที่สร้างขึ้นไว้โดยเฉพาะ เพื่อเป็นอนุสาวรีย์ให้คนภายหลังได้กราบไหว้บูชาการเก็บอัฐิของบุคคลที่เคารพนับถือไปบรรจุได้ในสถูปเพื่อเคารพบูชา นั้น นอกจากพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธรูปแล้ว ในคัมภีร์ต่าง ๆ ยังได้กล่าวถึงอัฐิของพระอรหันต์องค์อื่น ๆ อีกหลายรูปดังตัวอย่างของพิธีศพของพระสารีบุตรหลังจากกระทำจาปนกิจศพพระมหาเถระแล้วพระภิกษุจุนทะมีเอื้อเพื่อได้ช่วยเหลือเก็บอัฐิได้ดำริเก็บบาตรและจีวรแล้วย้อนกลับไปสู่พระเชตวันมหาวิหารชวนพระอานนท์เข้าเฝ้าพระบรมศาสดาจารย์ ในกาลอันสมควรนั้น สมเด็จพระจอมธรรมทรงรับพระธาตุไว้พร้อมทั้งได้ตรัสสรรเสริญถึงพระคุณความดีด้วยพระวชิรมีคาถา ๕๐๐ บท แล้วทรงกำหนดให้สร้างพระเจดีย์เป็นอนุสาวรีย์ไว้ในพระเชตวันแห่งนั้น^{๑๔}

^{๑๔} จันทร ชูแก้ว, พระพุทธประวัติ มหาบุรุษแห่งชมพูทวีป, หน้า ๒๒๖.

ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานศพของคนอินเดียสมัยพุทธกาลนั้น จะเห็นได้ว่า คนอินเดียสมัยพุทธกาลมีการจัดการศพด้วยการเผาและการทิ้งเป็นส่วนมาก ส่วนการฝังนั้นมีบ้างแต่ไม่เป็นที่ยอมรับ อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนานั้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมัยหลังพุทธกาล ล้วนได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา กล่าวคือ ได้รับอิทธิพลความเชื่อมาจากครั้งพุทธกาลนั่นเอง

ตั้งแต่ในอดีตพุทธกาล พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและได้ขยายเผยแผ่มายังประเทศไทยหลายศตวรรษที่ผ่านมา จนเกิดวัฒนธรรมประเพณีในสังคมไทยที่มีหลักปฏิบัติและวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาซึ่งยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างยาวนาน หลักธรรมคำสอนและความเชื่อตลอดจนแนวปฏิบัติได้ซึมซับอยู่กับวิถีชีวิตของคนไทยทุกคน แต่ทั้งนี้ไม่สามารถปฏิเสธความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น และอิทธิพลของโลกทัศน์แบบพราหมณ์และอินเดียที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีที่สั่งสมกันยิ่ง ๆ ขึ้นจนหลักธรรมคำสอนกลายเป็นคำสั่งสอนที่ตายตัวอันใครไม่อาจปฏิเสธหรือตั้งคำถามได้ ศาสนพิธีกลายเป็นรูปแบบและพิธีกรรมที่ปฏิบัติกันเนืองแน่น และแนวทางที่ชี้แนะไว้ให้ประพฤติปฏิบัติในทางธรรมกลายเป็นจารีตที่สังคมพึงปฏิบัติอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ในสังคมไทยตั้งแต่เกิดจนตายมีความเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ ซึ่งมีชีวิตเพื่อสังฆภาวะเพื่อชุมชนมีความเกี่ยวข้องกับการติดต่อสื่อสารกับชุมชนตลอดเวลา ทั้งที่กล่าวได้ว่าเป็นผู้ซึ่งสละแล้วซึ่งสภาวะความเป็นปัจเจกภาวะ ยิ่งในสมัยโบราณ วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน ได้แก่

๑. เป็นสถานศึกษา ชาวบ้านส่งลูกหลานอยู่วัดเพื่อรับใช้พระและรับการอบรมศีลธรรมเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ จากพระ

๒. เป็นสถานสงเคราะห์บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยอยู่ในวัด อาศัยเล่าเรียนและดำรงชีพ แม่ผู้ใหญ่ที่ยากจนก็อาศัยวัดดำรงชีพ

๓. เป็นสถานพยาบาลรักษาผู้เจ็บป่วยตามความรู้ ความสามารถในสมัยนั้น

๔. เป็นที่พักคนเดินทาง

๕. เป็นสโมสร ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจ หากความรู้

๖. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ

๗. เป็นที่ไถ่เกี้ยซื้อพิพาท

๘. เป็นที่ปรึกษาการครองตน การครองชีพ แก้ปัญหาชีวิตครอบครัวและความทุกข์ต่าง ๆ

๕. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม

๑๐. เป็นคลังพัสดุ เก็บของใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกันเมื่อมีงานที่วัด หรือเอาไปใช้เมื่อตนมีงาน

๑๑. เป็นศูนย์กลางการปกครองท้องถิ่น ที่กำนันผู้ใหญ่บ้านเรียกประชุมลูกบ้านชี้แจงข้อราชการต่าง ๆ

๑๒. เป็นที่บำเพ็ญกุศลกิจ หรือประกอบพิธีกรรมตามประเพณี^{๑๕}

ประเพณีและพิธีกรรมมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาตั้งแต่เกิดจนตาย โดยพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในพิธีกรรมต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง เช่น การตั้งชื่อ การบวช การทำพิธีตามความเชื่อท้องถิ่น การปฏิบัติธรรม การแสดงธรรมเทศนา การทำบุญพิธีในงานมงคล และอวมงคล เช่น ความเชื่อและพิธีกรรมการจัดงานศพมีแนวคิดมาจาก ๓ ด้าน คือ ๑) ด้านความเชื่อเกี่ยวกับการจัดงานศพ เกี่ยวกับการนับถือผีบรรพบุรุษและความเชื่อเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่ยังมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิต เป็นความเชื่อที่ผสมผสานกับไสยศาสตร์ ๒) ด้านพิธีกรรมเกี่ยวกับงานศพ ได้แก่ พิธีกรรมก่อนความตาย พิธีกรรมการตาย และพิธีกรรมหลังความตาย ๓) รูปแบบการจัดงานศพ การเตรียมงานฌาปนกิจและการปฏิบัติพิธี^{๑๖} ซึ่งเป็นระเบียบแบบแผนที่ยึดถือปฏิบัติสืบมาทั้งนี้มีความเกี่ยวข้องกับความเชื่อในคติพระพุทธศาสนาและพราหมณ์โบราณ จนกลายเป็นประเพณีที่อยู่ในจิตใจ ความคิดเห็น ความรู้สึก ความเชื่อที่สั่งสมและสืบทอดร่วมกันมานานจนเกิดความเคยชิน พระพุทธศาสนาจึงเป็นสถาบันที่มีความสำคัญยิ่งและจำเป็นในสังคมไทย

แนวคิดเกี่ยวกับความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท มองว่าเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิต แต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงาม นำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทหมัวเมาในวัยแห่งชีวิต เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม และปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุมรรคผล^{๑๗} พระพุทธศาสนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับพิธีงานศพโดยมี

^{๑๕} นวีวรรณ สุวรรณภา. พระพุทธศาสนากับวัฒนธรรมไทย. [ออนไลน์].แหล่งที่มา :

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=743&articlegroup_id [๑๖ ก.พ. ๒๕๕๖].

^{๑๖} พระอริการบุญจันทร์ อันไฮ, ประสาน กำจรเมฆกุล, สุนทร โพธิสาร. “ความเชื่อพิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพ โดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา,” วารสารอีสานศึกษา ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๘(๒๕๕๓) : ๑๑๓-๑๓๒.

^{๑๗} พระครูกัลป์ยามธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ), “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชนตลอดวง อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕).

พระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการปฏิบัติพิธีตามแบบแผนและความเชื่อของสังคมไทยในปัจจุบันที่มีความเชื่อเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ขั้นตอนและการประกอบพิธีกรรมเป็นรูปแบบทั้งที่มีส่วนใกล้เคียงหรือเป็นแบบแผนเดียวกัน บางขั้นตอนและการประกอบพิธีกรรมอาจมีลักษณะเฉพาะท้องถิ่น ตามความเหมาะสมตามความเชื่อ ความเคร่งครัดในพิธีกรรม รวมทั้งวัสดุสิ่งของเครื่องใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ประเพณีงานศพเป็นบุญพิธีในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของคน หรือการทำบุญในงานอวมงคลเมื่อมีคนตาย เป็นศาสนพิธีในพระพุทธศาสนาจากหลัก "โอวาทปาติโมกข์" สามประการที่มุ่งสอนไม่ให้ทำความชั่วทั้งปวง การอบรมกุศลให้พร้อม และการทำจิตใจของตนให้ผ่องแผ้ว ด้วยหลักการนี้จึงนำไปสู่การทำบุญ เรียกว่า “บุญกิริยาวัตถุ ๑๓” คือ ทาน ศีล ภวนา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติจึงเกิดศาสนพิธีต่าง ๆ ขึ้น พิธีงานศพจึงมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา หลักธรรมคำสอน และบทบาทของพระสงฆ์ ตามขั้นตอนและการประกอบพิธีกรรมที่แฝงด้วยปริศนาและหลักธรรมต่าง ๆ ได้แก่

๑) ขณะเมื่อผู้ป่วยหนักมีอาการจวนสิ้นใจ ญาติมิตรจะคอยเตือนสติให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย และบอกหนทางไปสวรรค์ อาจเป็นญาติผู้ใหญ่ หรือนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงธรรมเทศนา

๒) เมื่อถึงแก่กรรม คดีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องยืนยันในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าในความไม่ยั่งยืนแน่นอนของสรรพสิ่งในโลกนี้ ย่อมเป็นไปตามวิถีสงสาร

๓) การตั้งบำเพ็ญกุศล ญาติจะนิมนต์พระสงฆ์มาสวดหน้าศพ หรือการสวดอภิธรรม การรับศีล ฟังธรรมเทศนา เป็นพิธีกรรมทำบุญอุทิศส่วนบุญกุศลให้แก่ผู้ตาย รวมทั้งการแสดงออกซึ่งความกตัญญูต่อดีความเคารพนับถือต่อผู้วายชนม์

๔) การฃาปกิจศพ จนกระทั่งการเก็บอัฐิ พระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องเกือบทุก ๆ ขั้นตอน อาทิ พิธีจุดศพออกจากเรือน การล้างหน้าศพ การสวดมาติกาบังสุกุล การประพรมเพลิงศพ และการเก็บอัฐิ เป็นต้น

ประเพณีเป็นการกระทำที่ประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นที่ยอมรับของส่วนร่วมมีจุดมุ่งหมายให้สมาชิกในสังคมได้รับสิ่งที่เป็นมงคล มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของมนุษย์ทั้งในอดีตและปัจจุบันเมื่อต้องการสิ่งที่จะยึดเหนี่ยวจิตใจตั้งแต่เกิดจนตาย โดยเฉพาะประเพณีงานศพตามธรรมเนียมประเพณีไทย มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยแยกไม่ออก หลักธรรมเป็นเครื่องกล่อมกล่า พระสงฆ์เป็นผู้ชี้แนะ และวัดเป็นสัญลักษณ์แห่งความเจริญรุ่งเรืองของจิตใจ คนดังนั้นจึงเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นมีความเกี่ยวพันเกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมกับการวิถีชีวิตของคนในสังคมผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ ตามความเชื่อของท้องถิ่นนั้น ๆ

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับประเพณีการตาย

ประเพณี หมายถึง แนวทางในการปฏิบัติของบุคคลในแต่ละสังคมที่นิยมปฏิบัติสืบทอดกันมาเรื่อย ๆ ตามความเชื่อ ความคิด ค่านิยม หรือระเบียบแบบแผน และพิธีการหรือการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ และเห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และมีคุณประโยชน์ต่อตนเองและสังคมในแต่ละยุคสมัย ทั้งนี้ย่อมสามารถปรับเปลี่ยนใหม่ได้เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและสอดคล้องกันในทางปฏิบัติ ประเพณีมีความสำคัญต่อสังคมอย่างยิ่ง เพราะประเพณีเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงความเป็นปึกแผ่น ความเป็นชาติ เนื่องจากมีเอกลักษณ์ในทางปฏิบัติของสังคมเป็นเฉพาะตนเอง^{๑๔}

๒.๒.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับการตาย

ประเพณีเกี่ยวกับการตาย ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่ผนวกกับความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ ชาวล้านนาโดยทั่วไปมีความเชื่อว่า การตายเป็นสภาวะที่ยิ่งใหญ่ มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ความรู้สึก และความเป็นไปของคนที่มีชีวิตอยู่กับคนที่จากไป โดยแบ่งการตายออกเป็น ๒ ประเภท^{๑๕}

๑). การตายดี คือ การตายตามธรรมชาติหรือการหมดสิ้นลมหายใจตามอายุขัย ตายด้วยโรคร้ายไข้เจ็บและนอนหลับตาย โดยผู้ตายต้องมีอายุมากกว่า ๑๐ ปีขึ้นไป ซึ่งถ้าผู้ตายยังเป็นเด็กเชื่อว่าเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไม่คร่ำครึจึงไม่ให้ความสำคัญและไม่ต้องประกอบพิธีตามขั้นตอนเหมือนผู้ใหญ่ พิธีศพมีเพียงการฝัง แต่ปัจจุบันอาจฝังพอเป็นพิธีแล้วจุดศพนำมาเผา พิธีทำศพของคนตายดีจะต่างกับพิธีศพคนตายร้าย คือ จะมีขั้นตอนต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความอบอุ่น พิถีพิถัน และสง่างาม ส่วนพิธีศพของคนตายร้ายจะรวบรัด เรียบง่าย มีข้อห้ามที่เรียกว่า ขีด ต่างๆ มากมาย

การตายดีมีการจัดการเกี่ยวกับศพเริ่มตั้งแต่การปรนนิบัติต่อผู้ใกล้ตาย เรียกว่า คนลำบาก หลังจากคนลำบากหมดลมหายใจจะประกอบพิธีอาบน้ำศพ การแต่งตัวให้กับศพ การตั้งบำเพ็ญกุศล การฃาปนกิจศพ การเก็บอัฐิ และพิธีหลังงานศพ ได้แก่ การทานขันข้าว การทานข้าวสังข์ และการทานธรรมกรรม

^{๑๔} พวงผกา ประเสริฐศิลป์, ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๓๔.

^{๑๕} เอกพจน์ เดชวงศ์ญา, “การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอค้อยสะแกckett จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๗, ๖๑-๖๗.

๒). การตายร้าย คือ การตายที่ไม่ปรกติ เกิดจากอุบัติเหตุ ภัยธรรมชาติ การฆ่าตัวตาย การถูกฆ่าตาย ตายทั้งกลม ซึ่งมีลักษณะที่แตกต่างกัน ดังนี้

๑. ตายกล่ม (ตายทั้งกลม) คือ ผู้หญิงที่ตั้งครรภ์แล้วตายขณะที่ลูกยังอยู่ในท้อง การตายลักษณะนี้ถือว่าวิญญาณคุมมาก จะต้องทำพิธีกรรมเฉพาะ เรียกว่า “ผ่าจ่าน” พิธีผ่าศพผู้ตายทั้งกลม เพื่อแยกศพของทารกออกจากศพแม่ก่อนนำไปฝัง

๒. ตายพรวด คือ การตายขณะกำลังคลอคลุก ทางลี้ลับเรียกว่า “ต่ายพราย” การทำพิธีศพเหมือนกับการตายทั้งกลม แต่มีข้อต่างในการทำพิธีหลอกลวงวิญญาณคนตายโดยใช้ต้นกล้วยแทนทารกที่เกิด

๓. ตายแขวนคอ (ผูกคอตาย) การแขวนคอตายนั้น ถือว่าวิญญาณจะดุเหมือนกับการตายทั้งกลมหรือตายพรวด ดังนั้น จึงมีพิธีกรรมเฉพาะของหมอผี มาตัดเชือกที่ใช้แขวนคอ ส่วนศพนั้นให้ฝังอย่างเดียว และต้องฝังในท่ายืน

๔. ตายถูกฟ้าผ่า เชื่อว่าให้นำศพคนถูกฟ้าผ่าตาย นอนบนฮางหมู (รางไม้สำหรับใส่อาหารหมู) แล้วเขย่า ๓ ครั้ง บางแห่งต้องเขย่าให้ศพตกลงดิน ๓ ครั้ง จากนั้นนำศพไปอาบด้วยน้ำอุ่น แล้วจึงนำไปฝัง

๕. ตายตกน้ำ ศพที่ตกน้ำตายต้องฝังศพในวันนั้นทันทีไม่มีพิธีกรรมของพระสงฆ์ และห้ามรับของบริจาคน

๖. ตายตกต้นไม้ คนตายตกต้นไม้ก่อนจะนำไปเผาหรือฝังต้องให้บิดา มารดา ญาติพี่น้อง ผู้สูงอายุ หรือนักบวชคนใดคนหนึ่งกระโดดข้ามศพไปมา ๓ ครั้งเพื่อเป็นการแก้เคล็ด และมีข้อห้ามเหมือนกับศพตายลักษณะอื่น

๗. ตายเพราะถูกต้นไม้ล้มทับ หรือถูกสัตว์เหยียบขวิดตาย คนตายด้วยสาเหตุนี้ ห้ามจัดพิธีศพ ให้นำไปฝังที่ป่าช้าภายในวันนั้น หากตายในป่าห้ามนำศพเข้าบ้านให้จัดการฝังตรงที่เสียชีวิตในป่านั้น

นอกจากความเชื่อเกี่ยวกับความตายใน ๒ ลักษณะข้างต้นนั้น ยังมีความเชื่อเกี่ยวกับการตายอื่น ๆ ดังนี้

๑. เรือนหลังคาเดียวกันมีคนล้มตาย ๒ คน ในกรณีที่มีคนป่วยหนักซึ่งเรียกว่า คนล้มตาย อยู่ในเรือนหลังคาเดียวกัน หากคนหนึ่งตายลงก่อน ไม่ให้เก็บศพข้างขึ้น ให้นำไปฝังได้อย่างเดียวโดยไม่ได้รับของบริจาคนและไม่ให้ทานขันข้าวแก่พระสงฆ์

๒. เรือนหลังคาเดียวกันตายซ้อนกัน ๒ ศพ ให้เผาหรือฝังศพที่ตายทีหลังก่อน ห้ามนำศพข้างขึ้น ให้ทำฌาปนกิจศพคนที่ตายก่อนในภายหลัง

๓. ตายด้วยโรคท้องร่วง ซึ่งเรียกว่า โรคห่า ห้ามเก็บศพค้างคืนให้ปฏิบัติเหมือนศพตายโหง คือ ไม่มีพิธีสงฆ์ ห้ามเลี้ยงอาหารชาวบ้าน หากภายในหมู่บ้านนั้นตายด้วยโรคห่าติดกัน ๓ ศพ ศพที่ตายเป็นลำดับที่ ๓ นั้นห้ามเผาให้ฝังเพียงอย่างเดียว ส่วนชาวบ้านที่มีบ้านเรือนติดกับเรือนคนตายนั้น ให้ทำพิธีไล่พยาธิ โดยนำจี๊เข้ามาโปรยรอบบริเวณบ้านของตัวเอง แล้วกล่าวคำไล่โรคห่าให้หลีกหนีไปให้ไกล อย่าลวงล้าเข้ามาสู่บ้านของตนเอง

การตายโหงหรือตายผิดปกติ จึงถือเป็นเรื่องใหญ่โตมาก เป็นเวรเป็นกรรมทั้งคนตายและคนเป็น เมื่อเป็นผีก็ยังคงคิดว่าผีที่ตายตามธรรมชาติ ถ้าตายโหงนอกบ้านจะนำศพเข้ามาในบ้านไม่ได้ จะเก็บศพไว้ค้างคืนไม่ได้ ต้องรีบนำไปฝังที่ป่าช้าในเวลาก่อนค่ำวันนั้น หากตายในเวลา กลางคืน ก็จะนำไปฝังในตอนกลางคืนของวันนั้น โดยชาวบ้านจะช่วยกันจุดไฟแล้วหามศพไปฝังที่ป่าช้า หากตายในป่าก็ให้ฝังในป่า การฉาบปูนหรือปลงศพคนตายร้าย จะกระทำโดยการฝังเท่านั้น และไม่ให้พระสงฆ์จูงศพไปป่าช้า เรียกกันว่า “ตายบ่ได้หันหน้าตู้หน้าพระ” การจัดงานศพที่เกิดจากการตายร้ายหรือตายโหง มีขั้นตอนการปฏิบัติที่รวบรัดตัดตอนพร้อมการประกอบพิธีทางไสยศาสตร์โดยมีหมอมผีหรือผู้มีคาถาอาคมสะกดวิญญาณ โดยมีความเชื่อว่าคนที่ตายร้าย วิญญาณมักจะดุร้ายเช่นกัน การจัดการเกี่ยวกับศพที่ตายร้ายแต่ละลักษณะจะมีพิธีกรรมและการจัดการที่แตกต่างกันไป นอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมทางไสยศาสตร์แล้ว ยังมีการประกอบพิธีทางศาสนาควบคู่กันตามความเชื่อที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น

๒.๒.๒ พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพ

การตายเป็นสิ่งที่ทุกคนหนีไม่พ้น ไม่ว่าจะมั่งมีหรือยากจน หรืออยู่ในตำแหน่งสูงส่งอย่างไรก็ตาม เมื่อถึงเวลาอายุขัยของตนเองก็ต้องตายและจากไปทั้งสิ้น ทำให้ผู้ที่อยู่เบื้องหลังต้องเศร้าโศกเสียใจ อาลัยอาวรณ์ ประเพณีของคนไทยเมื่อตายแล้วต้องมีการกระทำพิธีศพตามสมควรแก่ฐานะของแต่ละบุคคล และตามความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพของแต่ละท้องถิ่นที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

๑) การสูมาขันแก้วทั้งสาม

เมื่อมีคนป่วยอยู่ที่บ้าน ญาติพี่น้องลูกหลาน หรือชาวบ้านข้างเคียงจะพากันมาเยี่ยมคอยเฝ้ารักษาพยาบาลกันไม่ยอมทอดทิ้ง แบบอดตาหลับจับตานอน คอยเฝ้าดูแลใจกัน ระหว่างที่ป่วยหนัก คนป่วยจะมีอาการทนทุกข์ทรมานไม่หายและไม่ตายง่ายๆ ลูกหลานจะไปนิมนต์พระเณร “ธรรมมหาวิบาก” คือ คัมภีร์เทศน์ที่กล่าวถึงวิบากกรรมของอมตกเศรษฐีให้คนป่วยฟัง เชื่อกันว่าหากพ้นวิบากก็จะหายโดยเร็ว ถ้าเป็นวิบากกรรมก็จะพ้นจากวิบากสิ้นใจลงด้วยอาการสงบ

อีกประการหนึ่ง การได้ฟังเทศน์เป็นการเตือนสติผู้ป่วยหนักให้รำลึกถึงศีลธรรม พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นสรณะในบันปลายของชีวิต และพร้อมกันนั้นลูกหลานผู้ชายคนใดคนหนึ่งจะเอาขันข้าวตอกดอกไม้ไปที่วัดเพื่อขอสุมาแก้วทั้งสาม หมายถึง เป็นตัวแทนผู้ป่วยไปขอมาพระรัตนตรัยแก้วสามประการ คุณค่าของการไปขอสุมาขันแก้วทั้งสามประการนี้เป็นเครื่องชี้ว่าคนป่วยเป็นผู้มีศรัทธามั่นคงในพระพุทธศาสนา นับถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งไม่เสื่อมคลาย^{๒๐}

อีกประการหนึ่ง เชื่อกันว่า คนจะตายกำลังต่อสู้กับโรคาพาธนั้น สติสัมปชัญญะจะเลอะเลือนไม่สามารถกำหนดสติได้ ดังนั้นลูกหลานซึ่งมีสติสัมปชัญญะดีคิดว่าจะช่วยประคองให้ใจสงบหรือให้ผ่อนคลาย กำหนดเอาแต่บุญกุศล ที่จะช่วยเป็นพาหนะไปสู่สุคติ หรือสวรรค์ชั้นฟ้า หากไม่ช่วยเตือนสติจะไปเกิดในทางไม่ดีเรียกว่า ตายไปเป็นผีเป็นเปรตในทศกัณฐิ^{๒๑}

๒) การบอกหนทาง

ชาวล้านนาโดยทั่วไปมีความเชื่อกันว่า คนป่วยหนักจากโรคภัยไข้เจ็บ โรครักษาไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องป้อนอาหารและยา เรียกว่า คนพยาธิ แต่ถ้าใกล้ตายจนหมดหนทางที่จะรักษาให้หายขาดได้ เรียกว่า คนลำบาก ญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจะช่วยกันดูแลเอาใจใส่ตลอดเวลา^{๒๒} และบอกหนทางให้แก่คนลำบากก่อนใกล้สิ้นลมหายใจ หรือบอกหนทางให้ไปสู่ที่ดี และมีแสงสว่าง บ้างบอกให้คนลำบากว่า “ขอหื้อ คืดหาของกินของท่านน่อ” (ขอให้คิดหาแต่บุญกุศลนะ) หรือ “ขอหื้อนิกเถิงพระธรรมน่อ” (ขอให้คิดถึงพระรัตนตรัยนะ) หรือ “ขอหื้อว่า พุทโธ พุทโธ น่อ” (ขอให้ว่าพุทโธๆ นะ)^{๒๓} บอกหนทางจนกว่าคนลำบากจะสิ้นใจ

เมื่อดูแลผู้ป่วยหรือคนลำบากจนถึงที่สุดแห่งชีวิต สิ้นใจตายไปตามกรรมแห่งตนแล้ว บรรดาญาติมิตร ญาติพี่น้อง ก็จะร้องไห้อาลัยรักในตัวผู้ตายยิ่งนัก บางแห่งมีการร้องไห้แบบ

^{๒๐} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (เชียงใหม่ : ศ.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๔๑๕.

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๒๒} เอกพจน์ เดชวงศ์ญา, “การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๘.

^{๒๓} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๑๕.

“ให้หุ่ย” หรือให้โหย ซึ่งเป็นการร้องไห้ด้วยการส่งเสียงคร่ำครวญโหยหวน นำเวทนายีนัก เป็น การแสดงถึงสิ่งสำคัญหลายประการ^{๒๔} คือ

๑. เป็นการระบายความคับแค้นอัดอั้นตันใจ
๒. เป็นการแสดงออกถึงความรักความอาลัยรักในตัวผู้ตาย
๓. เป็นการใช้เสียงบอกกล่าวชาวบ้านใกล้เคียงให้มาช่วยเหลือ
๔. เป็นการแสดงถึงความกตัญญูตเวที
๕. เป็นการบอกให้คนทั้งหลายรู้ถึงความรักและความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้ตายอย่างลึกซึ้ง

๓) การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพเรียก “สะสางล้างช่วย” ลูกหลานจะช่วยกันอาบน้ำศพจริงๆ โดยช่วยกัน ตักน้ำมาอาบให้คนตาย เหมือนอาบน้ำให้คนธรรมดา ถือเป็นเรื่องภายในวงศาคณาญาติ^{๒๕} ตามแบบ โบราณก็ต้องตม่น้ำด้วยหม้อดิน เก็บเอาใบไม้สดซึ่งจะเป็นใบอะไรก็ได้ตม่นลงไปด้วย และหาก่อน เสร็จ ๓ ก่อน มาเตรียมไว้ก่อนครั้นเมื่อน้ำเดือดแล้วก็หม้อวางลงบนก้อนเส้านั้น การอาบน้ำศพต้อง อาบด้วยน้ำร้อนก่อน เสร็จแล้วจึงอาบด้วยน้ำเย็น ฟอกด้วยส้มมะกรูดชำระล้างให้สะอาด ตาขมิ้นชัน สดกับผิวมะกรูดมาขัดสีทั่วร่างกายอีกครั้งหนึ่ง ถ้าศพเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ นิยมเอาผ้าขาวสีเหลือง ขนาดเท่าผ้าเช็ดหน้าขนาดใหญ่มาชับผ้าเท่าผู้ตายตอนเอารอยผ้าเท่าไว้สำหรับแจกแก่ลูกหลานเพื่อ เก็บไว้เป็นที่ระลึก^{๒๖}

๔) การแต่งตัวศพ

เมื่อได้อาบน้ำศพเรียบร้อยแล้ว จำเป็นต้องแต่งตัวให้กับศพด้วย ซึ่งการแต่งตัวให้กับศพ นั้นในอดีตจะทำหลายขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. หวีผม การหวีผมให้กับศพนั้นก็ต้องมีวิธีหวีซึ่งอาจแตกต่างกัน เช่น บางแห่ง หวีผม ไปทางขวา บางแห่งหวีผมไปทางซ้าย บางแห่งจะหวีแบ่งหน้าแบ่งหลังไม่เหมือนกัน บางแห่งให้หวี ๓ หนเท่านั้น แต่ที่เหมือนกันทุกแห่งคือ เมื่อหวีผมให้กับศพแล้วจะต้องหักหัวอินนั้นทิ้งไปหรือโยน ลงไปในโลง การหักหัวก็ยังมีแตกต่างกันอีก เช่น บางแห่งหัก ๒ ท่อน บางแห่งหัก ๓ ท่อน ทั้งนี้

^{๒๔} อ้างแล้ว, หน้า ๔๑๕.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๕.

^{๒๖} อุดม เขยทิวศ์, ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒๔.

ขึ้นอยู่กับสัปเหร่อแต่ละคน เหตุที่ต้องหักหัวนั้นอาจเนื่องมาจากความเชื่อที่ถือกันว่าหัวคนตายเป็น เสนียดมลทิน ถ้าไม่หักทิ้งไปคนเป็นอาจจะหลงมาใช้ร่วมกับคนตายได้^{๒๗}

๒. นุ่งผ้า เมื่ออาบน้ำเสร็จแล้วก็จะจัดการแต่งกายศพด้วยชุดเสื้อผ้าที่ดีที่สุด หรือชุดที่ ผู้ตายชอบใส่ที่สุด ผัดหน้าทาแป้งหิวผมให้เรียบร้อย บางแห่งนิยมเอาผ้ามาห่อให้ศพ โดยการสวม กลับกันกับคนที่มีชีวิต ซึ่งเรียกว่า “นุ่งเสื้อปลิ้น” ปัจจุบันนี้ไม่ค่อยนิยมแล้ว^{๒๘} และบางแห่งการนุ่ง ผ้าให้กับศพนั้น จะนุ่ง ๒ ชั้น คือ ชั้นแรกจะนุ่งผ้าสีขาวโดยกลับตะเข็บออกข้างนอก เอาด้านที่มี กระจุมไว้ข้างหลัง แล้วเย็บเนาตะเข็บตั้งแต่แขนมาหาอวทั้งสองข้าง การแต่งแบบนี้เรียกว่า “แต่ง ให้กับผี” จากนั้นจึงนุ่งผ้าธรรมดากับอีกชั้นหนึ่งไม่ต้องเป็นสีขาว โดยจะนุ่งเอาด้านที่มีกระจุมไว้ ข้างหน้าตามปกติ การนุ่งผ้าให้แก่ศพซึ่งมีการนุ่งข้างหลังแล้วนุ่งข้างหน้านี้ บางตำราอธิบายว่า เพื่อให้พิจารณาถึงสัตว์ที่เกิดมาย่อมเกิดด้วยทิฐิและตายด้วยทิฐิ มีวิชาปิดหลังปิดหน้า แล้วนำศพ นอนวางไว้บนเตียง ทอดมือขวาไว้ให้ผู้มาอาบน้ำศพรดน้ำพอเป็นพิธีเท่านั้น^{๒๙} ทั้งนี้ พิธีเกี่ยวกับการ รดน้ำศพ ทางญาติจะเป็นผู้จัดให้มีขึ้นเพื่อให้คนรู้จักกับผู้ตายมารดน้ำเพื่อเป็นการขอมาต่อศพ อีก ทั้งยังเป็นปริศนาในทางธรรมว่าคนตายแล้ว ถึงใครจะเอาน้ำอบน้ำหอมมาชุบสักเท่าไรก็ไม่กลับฟื้น ขึ้นมาได้ เป็นทางให้สังเวชสลดใจ ป้องกันความประมาทในชีวิตของผู้ที่อยู่

๓. เงินใส่ปากศพ โดยทั่วไปในจะใช้เหรียญ ๑ บาท หรือเหรียญสลึง ๒ เหรียญ ไม่ กำหนดแน่นอน แต่ส่วนมากจะใช้เหรียญ ๑ บาท ห่อผ้าขาวผูกเชือกแล้วหย่อนลงไปปากศพ ให้ เชือกห้อยออกมานอกปาก เมื่อได้เวลาเผาจะนำออกจากปากและเก็บไว้เป็นที่ระลึกหรือเป็น เครื่องราง^{๓๐} การนำเงินใส่ปากศพนั้น แปลก สนธิรักษ์^{๓๑} ให้ความเห็นว่ามี ความหมายอยู่ ๓ ประการ คือ

ประการแรก เพื่อให้ผู้ที่ยังอยู่ได้พิจารณาเกี่ยวกับทรัพย์ เพราะเมื่อตายแล้วแม้จะเอาเงิน ใส่ปากให้ก็นำไปด้วยไม่ได้ เมื่อหาทรัพย์มาได้แล้วก็ควรใช้ในทางที่ควร เพื่อให้ทรัพย์ที่หามาได้

^{๒๗} เสถียร โกเศศ, การตาย, (กรุงเทพมหานคร : แม่คำผาง, ๒๕๓๑), หน้า ๕๕.

^{๒๘} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๒๐.

^{๒๙} พระครูสมุห์ประสงค์ ฐิตปุณฺโญ, สังคีต ราชวัติ ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ, (กรุงเทพมหานคร : วิริยะพัฒนา, ๒๕๔๑), หน้า ๔๖.

^{๓๐} เสถียร โกเศศ, การตาย, หน้า ๖๐.

^{๓๑} แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : เจริญจิต, ๒๕๓๑), หน้า ๑๖๓.

นั้นกลายเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ให้เกิดเป็นทรัพย์ภายใน เป็นอริยทรัพย์ เป็นทรัพย์ประเสริฐ เป็นทรัพย์ที่ติดตัวไปในภพหน้าได้

ประการที่สอง เป็นการถือตามประเพณี โดยมีตำนานเรื่องเล่าต่อกันมาว่า มีสามีภรรยาคนหนึ่ง มีทองคำอยู่ ๑ บาท สัญญากันว่าถ้าใครตายก่อนให้อาทองคำนี้ใส่ปากไปให้ ต่อมาสามีตายก่อน ภรรยาจึงเอาทองคำใส่ปากให้สามี แล้วนำศพไปเผาไฟ ไฟได้ไหม้ทองคำขาดหายไปจนเหลือ ๓ สลึง ประกอบกับเวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินมีพระราชประสงค์จะขอเก็บทองคำจากประชาชนเรือนละ ๑ บาท หญิงหม้ายจึงไปเก็บทองคำในกองฟอนที่เผาสามี ซึ่งมีทองคำเหลืออยู่ ๓ สลึงมาถวาย แต่พระเจ้าแผ่นดินไม่ทรงรับ เพราะต้องการทองคำให้ครบ ๑ บาท หญิงหม้ายจึงทูลกษัตริย์ว่าแต่ก่อนทองคำนี้มีจำนวนเต็มบาท ได้ใส่ปากให้แก่สามีเมื่อตาย ครั้นเอาไฟเผาจึงเหลือทองคำอยู่เพียงเท่านี้ ขอพระองค์จงเป็นที่พึ่งแก่สัตว์ผู้ยาก พระเจ้าแผ่นดินได้ฟังก็เกิดธรรมสังเวชในพระทัย จึงประกาศยกเลิกไม่เอาทองคำแก่ราษฎร ด้วยเหตุนี้ผู้ที่ไม่มีทองคำถึงบาทได้ใช้เงินจำนวนหนึ่งบาทใส่ปากศพแทน และได้ถือเป็นประเพณีสืบต่อกันมา

ประการสุดท้าย ใส่เงินไว้ในปากศพเพื่อให้เป็นค่าจ้างแก่สัปเหร่อ เพราะสมัยก่อนเงินจำนวน ๑ บาทก็ถือว่าเป็นค่าจ้างที่มากแล้ว

๔. หมากใส่ในปาก เมื่อใส่เงินลงปากศพไปแล้ว ก็ใส่หมากกับพลูจิบหนึ่งตามไป เนื่องจากคนในสมัยก่อนนิยมกินหมากกันแทบทุกคน ดังนั้น ถ้าผู้ที่ตายชอบกินหมากก็จะใส่หมากตามไปด้วย

๕. จี๊ผึ้งปิดหน้า ศพในสมัยก่อนไม่ได้มีการติดยา กันเน่าเช่นในปัจจุบัน การเอาจี๊ผึ้งปิดหน้าศพจึงเป็นการป้องกันความไม่น่าดูของศพ โดยจะทำจี๊ผึ้งเป็นแผ่นบางๆ ปิดไว้ทั้งหน้าศพหรือปิดเฉพาะที่ตากับปากศพ ถ้าศพไหนมีฐานะดีก็อาจจะเอาทองคำเปลวมาปิดลงไปบนจี๊ผึ้งด้วย ทั้งนี้ยังอาจอธิบายเป็นปริศนาธรรมได้ด้วยว่า ตากับปากนั้นเป็นช่องทางอกุศล ตาเห็นรูปทำให้เกิดกำหนัด ยินดี หลงรัก หลงชัง ทำให้เกิดโลภ โกรธ หลง ส่วนปากนั้นก็พูดพล ส่อเสียด ล่อลวง ยุยง พูดหยาบคาย และบ่นเพื่อเจ้อ จึงปิดปากเสีย อย่าให้ออกุศลกรรมเหล่านี้มาเข้าทางตากับทางปากได้^{๓๒}

๖. กรวยดอกไม้รูปเทียน จะประกอบไปด้วยรูป ๑ ดอก เทียน ๑ เล่ม ดอกไม้ ๑ ช่อ หรือดอกบัว ๑ ดอก บางแห่งก็มีหมากพลูด้วย ใส่เอาไว้ในกรวยใบตอง แล้วเอากรวยดอกไม้รูปเทียนนี้ใส่ไว้ในมือศพ แล้วจับมือศพประนมถือเอาไว้ แล้วใช้ด้ายดิบผูกไว้อย่างมั่นคง คนที่ผูกจะพูดเตือนศพว่า “ขอเอาดอกไม้รูปเทียนนี้ไปไหว้พระเกษแก้วจุฬามณีบนสวรรค์เน้อ”^{๓๓}

^{๓๒} เสถียร โกเศศ, การตาย, หน้า ๖๖.

^{๓๓} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๒๐.

๕) การมัดตราสัง

การมัดศพเรียกว่า การมัดตราสัง คือ นำด้ายดิบมาผูกเป็น ๓ เปราะ คือ ที่เท้า ๑ ที่เอว ๑ และที่คอ ๑ ถัดตามคติทางศาสนาว่า “ปุตตัง คีเว มีลูกเหมือนเชือกผูกคอก ภริยา หัตถะ มีเมียเหมือนปอกผูกศอก ธนัง ปาเท มีทรัพย์สมบัติ เหมือนปลอกสวมเท้า” นอกจากความคิดทางศาสนาแล้วการผูกเชือกทั้ง ๓ แห่งนั้น เป็นจุดสำคัญยิ่งเมื่อศพเน่าเฟะ ข้อต่อนี้มักจะหลุดออก หรือตรงท้องจะนูนขึ้นและแตกออก ตลอดจนเท้าจะถ่างแยกออกจากกัน ดังนั้นคนโบราณจึงผูกไว้กับเสื่อเพื่อประคองไว้มิให้เสียการ^{๓๔} เสร็จจากการมัดตราสังแล้วใช้ผ้าขาวผืนใหญ่ยาว ๕ แขนห่อศพให้มิดหัวมิดเท้า ใช้ชายผ้าสำหรับขมวดทางศีรษะแล้วใช้ด้ายดิบขนาดนิ้วมือนั้นเป็นเปราะ ร้อยมัดให้แน่นเป็น ๕ เปราะ^{๓๕}

๖) การเบิกโลง

เมื่อมัดตราสังศพเสร็จแล้วจะไม่นำศพใส่โลงในทันที แต่จะต้องทำการเบิกโลงก่อนเริ่มจากจะต้องทำไม้ปากกาซึ่งจะทำจากไม้ไผ่ มีขนาดเท่านิ้วก้อย ด้านหนึ่งจะผ่าแล้วเอาคาบไว้กับโลง อีกด้านหนึ่งผ่าไว้คาบสายสิญจน์ ทำทั้งหมด ๘ อัน โดยคาบตามด้านยาวของโลงศพ ด้านละ ๔ อัน แล้ววางด้ายสายสิญจน์พอย่อนๆ ให้ปลายไม้ปากกา อีกด้านคาบไว้จนรอบครบทั้ง ๘ อัน แล้วเอาเทียน ๘ เล่มพาดที่ปากโลงระหว่างไม้ปากกาทั้ง ๘ ช่อง กับมีกระทวงใบตองขนาดเล็กใส่กึ่งพาดปลาย่า หรือจะเป็นอาหารอย่างอื่นๆ ก็ได้ นำมาวางบนปากโลงทั้ง ๘ ช่องใกล้เทียนที่ติดไว้ แล้วสับห่อจะทำน้ำมันธรรณีสาร น้ำมันธรรณีสารนี้ทำขึ้นเพื่อใช้สำหรับประพรมแก้เสนียดจัญไร แล้วก็นำน้ำมันธรมที่โลง ๓ หน และวิกน้ำเสยผมตนเองไปด้วย ๓ ครั้ง จากนั้นเอาเทียนที่จุดไว้เผาสายสิญจน์ระหว่างไม้ปากกาให้ขาดจากกัน เหลือเฉพาะที่หัวโลงเท่านั้น เสร็จแล้วเอามีดหมอมากดสายสิญจน์ที่ตรงหัวโลงแล้วถามเจ้าภาพว่า “โลงนี้ของใคร” เจ้าภาพจะต้องตอบชื่อของผู้ตาย แล้วสับห่อจะเอามีดหมอหรือมิดพร้านั้นสับไปที่หัวโลง ๓ ที จะสับตรงกลางก่อนและจึงสับข้างซ้ายและขวาห่างกันประมาณ ๑ นิ้ว สับให้สายสิญจน์ขาดออกจากกัน ต่อจากนั้น จึงผลักไม้ปากกาเครื่องเช่น เทียน และด้ายสายสิญจน์ที่เหลืออยู่ลงไปในโลงให้หมด จึงถือว่าเสร็จพิธีเบิกโลง^{๓๖}

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑๕.

^{๓๕} ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๓๘.

^{๓๖} เสถียร โกเศศ, การตาย, , หน้า ๗๔.

๓) การทำเครื่องประกอบโลง

โลงที่ทำการเบิกโลงเสร็จแล้ว ยังจะต้องมีเครื่องประกอบ โลงด้วย ดังนี้

๑. ฟากหรือเฟือก ทำด้วยไม้ไผ่กว้างขนาดประมาณ ๕ เซนติเมตร ยาวขนาดพอที่จะลงในโลงได้ จำนวน ๓ อัน ถักด้วยหวายเรียงกัน และมัดกับกระบอกลูกไม้ไผ่ขนาดยาว เท่าความกว้างของโลงซึ่งทำเป็นหมอนรองไว้ ๓ ระยะ เพื่อจะได้มีพื้นที่เหลือเอาไว้ใส่สิ่งที่จะเป็นตัวชันน้ำเหลืองได้ และเมื่อเหลือช่องให้ไฟเผาขึ้นมาย่างขึ้น

๒. ใบตองตานี ๓ ยอด ใช้ใบตองตานีที่ไม่แตกมาปูรองบนฟาก แล้วปูเลื้อหรือที่นอนทับอีกชั้นหนึ่ง การใช้ใบตองนี้เพื่อกันน้ำเหลืองไม่ให้ไหลลงก้นโลงได้โดยง่าย และที่ใช้ใบตองตานีเพราะใบตองตานีมีความเหนียวและหนากว่าใบตองอื่นๆ และอาจจะใส่ปูนขาวลงไปด้วยเพื่อกันและดูดชันน้ำเหลือง บางครั้งใส่ใบชาและใบฝรั่งเพื่อกลบกลิ่น^{๓๓}

๓. บันไดวางหลังโลง บันไดนี้โดยทั่วไปเรียกกันว่าบันไดผี ทำโดยใช้ไม้ไผ่ขนาดความยาวเท่ากับปากโลง ผูกขึ้นเป็นขั้นเหมือนบันได ๓ ขั้นข้าง ๔ ขั้นข้าง ถ้า ๓ ขั้นเปรียบกับทางธรรมคือ กพทั้งสามภพ ส่วน ๔ ขั้นอาจหมายถึงอริยสัจสี่ คือ ทางสู่การหลุดพ้น การทำบันไดผีนี้มีความเชื่อว่า เพื่อจะได้พาดเป็นทางให้ดวงวิญญาณ ได้ขึ้นไปไหว้พระจุฬามณีบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์

๔) การตั้งศพ

เมื่อบรรจุศพลงในโลงเรียบร้อยแล้ว จะตั้งศพไว้ที่บ้านหรือที่วัดเพื่อบำเพ็ญกุศล หรือจะบรรจุเพื่อการนำไปฝังหรือเผา การตั้งศพต้องหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเสมอ โดยถือเป็นประเพณีสืบมา เพราะถือว่าทิศตะวันตกเป็นทิศอัปมงคล หรือถ้าไม่ได้ก็ให้หันไปทางทิศใต้แทนได้เช่นกัน^{๓๔}

๕) การจุดไฟไว้หน้าศพ

ศพที่ยังอยู่ในบ้านเรือน แม้จะนำเข้าโลงแล้วหรือยังก็ตาม ให้ตามไฟศพวางไว้ปลายเท้าไฟนั้นใช้จุดด้วยน้ำมันมะพร้าวใส่ในกะลามะพร้าวมีเนื้อพร้อมซีกหนึ่ง ใช้น้ำมันทองหลวงร้อยคำยัดเป็นไส้ บ้างก็ใส่ด้วยเกลือ มีภาชนะบรรจุข้าวเปลือกกรองรับตะเกียงกะลามะพร้าวด้วย การตามไฟหน้าศพ กล่าวถึงปริศนาธรรมหลายประการ เช่น เป็นเครื่องเตือนสติคนเป็นให้หาทางไปแต่ทาง

^{๓๓} อรสม สุทธิสาคร, คนคั่นชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สารคดี, ๒๕๔๖), หน้า ๕๑.

^{๓๔} พระครูสมุห์ประสงค์ ฐิตปัญโญ, สังเกต ราชวัติ ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ, หน้า ๔๖.

สว่าง บ้างก็กล่าวถึง คราวตายแล้วธาตุทั้ง ๔ ก็แยกกัน ไป จิ่งจุดไฟตามไว้เป็นพยาน^{๓๕} และการให้ความหมายทั้งหลายรู้ว่าตรงนั้นมีศพ จะได้ไม่เดินไปกระทบในเวลากลางคืน หรือใช้เป็นแสงสว่าง ซึ่งเรียกว่า “ไฟยาม” หรือ “ตะเกียงชีวิต”^{๓๖}

๑๐) การสวดอภิธรรม

ระหว่างการตั้งศพ ๓ คืน ๕ คืน หรือ ๗ คืน ตามความสะดวกหรือความเชื่อของเจ้าภาพ จะนิมนต์พระสงฆ์ ๔ รูป มาสวดศพ ประเพณีล้านนาไทยมีประเพณีการสวดสำหรับศพ หรือเฮือนเฮียนหลายอย่าง คือ สวดมตिका สวดสียา และสวดอภิธรรม ถือเป็นบุญกุศลอย่างหนึ่ง ถือเป็นงานเดือนจิตวิญญาณของผู้ตายให้เดินทางไปสู่สุคติอย่างหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง คือ การสอนคนที่มีชีวิตอยู่ให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามแนวทางระเบียบของสังคมหรือปฏิบัติตนตามหลักธรรมของศาสนา^{๓๗}

๑๑) การเซ่นศพ

ระหว่าง ๓ วันนับตั้งแต่วันตาย ต้องจัดหาข้าวน้ำใส่สำหรับมาตั้งไว้ข้างโลง วันละ ๒ เวลา คือ เช้าและเย็น เป็นการเซ่นศพ โดยการเคาะโลง ๓ ครั้ง บอกศพให้รับประทานอาหาร ตั้งอาหารเช่นราวข้าวโหมงหนึ่งแล้วจึงยกกลับ บางแห่งทำเช่นนี้ถึง ๗ วัน^{๓๘}

๑๒) วันเผาศพ

แปลก สนธิรักษ์^{๓๙} ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับวันเผาศพว่า มีคติความเชื่อเกี่ยวกับการเผาศพอยู่ คือ ถ้าตายวันข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ถ้าตายวันข้างแรมให้เผาวันคู่ และยังห้ามเผาในวันศุกร์ เพราะถือว่าเป็นวันมงคล วันที่เป็นสุข ไม่ควรทำให้ทุกข์ ห้ามเผาในวันพฤหัสบดี เพราะเป็นวันครู และห้ามเผาวันพระ เพราะเป็นวันที่ต้องรักษาศีล ถ้าเผาววันนี้จะเป็นการรบกวนชีวิตสัตว์ที่อยู่ในศพ ปัจจุบันไม่ถือกันแล้ว สะดวกวันไหนก็เผาวันนั้น

^{๓๕} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ศยาม, ๒๕๕๑), หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

^{๓๖} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๒๑.

^{๓๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๒๕.

^{๓๘} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๘๒.

^{๓๙} แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, หน้า ๑๗๖.

๑๓) การนำศพออกจากบ้าน

การนำศพออกจากบ้านมีขั้นตอนที่ยึดถือปฏิบัติหลายขั้นตอน ดังนี้

๑. ไม่ห้ามศพลอดชื้อ สมัยก่อนถือกันว่าถ้าผู้ป่วยตายในห้องใดก็ต้องตั้งศพและสวดศพในห้องนั้น จะไม่ย้ายศพไปห้องอื่นเหมือนที่ทำกันในปัจจุบัน และเมื่อต้องยกศพออกนอกบ้านเพื่อนำศพไปวัด ก็ต้องเปิดฝาบ้านเพื่อนำศพออก จะไม่ห้ามศพลอดชื้อบ้านออกมาตามทางปรกติ อาจเป็นเพราะชื้อเดียวไม่สะดวกแก่การห้ามศพ^{๔๔}

๒. การชักฟากสามซี้ตีหม้อน้ำสามใบ สมัยโบราณใช้ไม้ไผ่มาผ่าทำฟากเป็นซี้ ๆ สำหรับปูพื้นเรือนและทำฝา เมื่อนำศพออกจากบ้านแล้ว ให้ชักฟากออก ๓ ซี้ เพื่อลวงไม่ให้วิญญาณจำบ้านได้ และเป็นปริศนาธรรมอธิบายเกี่ยวกับเรื่องไตรลักษณ์ คือ รูป สังขาร วิญญาณ ว่าล้วนเป็นสิ่งไม่เที่ยง ไม่จีรังยั่งยืน ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงความตายได้ ต้องละสังขารทิ้งร่างไว้เหมือนกับเรือนที่ว่างเปล่า ส่วนการตีหม้อน้ำสามใบด้วยไม้ซีก เป็นการตีหม้อดินที่ใส่น้ำซึ่งเตรียมไว้ไว้ เมื่อตีหม้อดินนี้แตกแล้ว ก็หักไม้ทิ้งเสีย เป็นปริศนาธรรมหมายถึงการแตกสลายของสังขาร

๓. ประคุดป่า เชื่อกันว่าวิญญาณของผู้ตายเมื่อออกจากร่างแล้ว ในช่วง ๓ วันหรือ ๗ วันแรกจะยังวนเวียน แวะมาเยี่ยมเยียนญาติของตนอยู่ และจะอยู่ไม่ห่างจากร่างของตน ดังนั้น เมื่อมีการเคลื่อนย้ายศพออกจากบ้าน ญาติพี่น้องของผู้ตายจะต้องทำประคุดป่า โดยการนำกิ่งไม้มาปักไว้ตรงประตูหรือทางที่จะนำศพออกจากบ้าน แล้วรวบกิ่งไม้มัดไว้เป็นซุ้มหรือคูลา เมื่อนำศพออกไปพ้นประตูแล้วก็ให้หรือทิ้งเสีย เพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณกลับมาบ้านได้ เพราะเมื่อวิญญาณออกไปมีประคุดป่าเป็นที่สังเกต ครั้นกลับมาบ้านไม่เห็นประคุดป่าที่เคยสังเกตเห็นไว้ เชื่อกันว่าวิญญาณของผู้ตายจะจำทางกลับบ้านไม่ได้ เพราะประคุดป่าที่จำไว้เป็นเครื่องหมายนั้น ได้ถูกรื้อไปแล้ว หรือญาติผู้ตายอาจจะตัดประคุดป่าออกแล้วนำประคุดป่านั้นไปทิ้งไว้ที่ป่าช้า โดยเชื่อว่าวิญญาณของผู้ตายจะได้ไปอยู่ยังที่แห่งนั้น^{๔๕}

๔. การช้ดข้าวสาร สมัยโบราณเมื่อนำศพออกจากบ้านต้องทำการช้ดข้าวสารระหว่างทาง หรือบางทีก็ช้ดเกลือขึ้นไปบนหลังคาด้วย เวลาช้ดจะกำกับคาถาไปด้วยว่า “คจฺจ อมฺมุหิ

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๒.

^{๔๕} เสถียร โกเศศ, การตาย, หน้า ๑๒๗.

พุทธบิดา แปลว่า เพื่อให้ศพไปสุคติไปเกิด ไม่มารบกวนคนในบ้านอีกต่อไป”^{๕๖} และยังคงเชื่อว่าเป็นการจับไล่เสนียดจัญไรหรือความอัปมงคลทั้งปวง

๕. การใช้ไม้ขีดตวงนำหน้า เชื่อว่าเพื่อให้วิญญาณตามมาถูกต้อง หรือหมายถึงการเดินทางตามกันไปเป็นวัฏสงสาร ทุกคนก็ต้องไปตามเส้นทางสายนี้เช่นเดียวกัน ไม่มีใครสามารถ หลีกหนีพ้นได้ หรืออาจเป็นสัญลักษณ์เพื่อให้คนที่เดินตามมาที่หลังได้เป็นที่สังเกต และตามขบวนศพมาถูก

๖. ห้ามหามาข้ามข้ามสวน เพราะมีความเชื่อเกี่ยวกับความตายว่าเป็นอัปมงคล ผ่านไปที่ดินของใครจะเป็นอัปมงคลไปด้วย^{๕๗} การห้ามศพจึงต้องห้ามไปตามทางเดิน จะลัดผ่านไร่นาของคนอื่นไม่ได้ การห้ามข้อนี้ไม่เกี่ยวกับศาสนา แต่ที่ห้ามเพราะเจ้าของสวนรังเกียจ และเกรงว่าอาจจะไปเหยียบต้นข้าวและต้นไม้อื่นๆ ได้รับความเสียหาย

๕๔) การโปรยข้าวตอก

การโปรยข้าวตอกในระหว่างที่เคลื่อนขบวนศพไปวัด หรือป่าช้า โดยจัดให้มีคนโปรยข้าวตอกดอกไม้ไปตลอดทาง (บางแห่งใช้ข้าวสาร โปรย) เป็นปริศนาธรรมว่า ข้าวตอกไม่มองอีกกันใด ผู้ที่ตายไปแล้วก็ฉันนั้น^{๕๘}

๕๕) การเผาศพ

การเผาศพจะต้องคำนึงถึงสาเหตุของการตายด้วยว่าตายอย่างไรมา ไม่ใช่ทุกศพจะเผาได้ เช่น ในประเพณีศพของชาวล้านนา มีแบ่งแยกการตายไว้ ๒ ลักษณะ คือ ตายดี กับตายร้าย อภิธานสมใจ^{๕๙} กล่าวถึงการตายของชาวล้านนาไว้ว่า “ชาวล้านนา จะแบ่งคนตายออกเป็นสองประเภท ได้แก่ ตายดีและตายร้าย (หรือตายโหง) การตายดี คือการตายปรกติธรรมดาตามอายุขัย เช่น ตายด้วยโรครักษา หรือตายด้วยเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนการตายร้าย คือ ตายโหงหรือตายผิดปรกติ ได้แก่ ตายด้วยอุบัติเหตุ ตายด้วยภัยธรรมชาติ ตายด้วยภัยจากสัตว์ ตายด้วยยาหรือสารพิษ ตายด้วยถูกมนุษย์ด้วยกันทำร้ายรวมทั้งฆ่าตัวตาย คนตายดีจะทำพิธีเผาและมีขั้นตอนต่าง ๆ ตามลัทธิพิธีอย่างอบอุ่น คนตายร้ายหรือตายโหงจะต้องปลงศพด้วยการฝังเท่านั้น”

^{๕๖} แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, หน้า ๑๗๓.

^{๕๗} พระครูสมุห์ประสงค์ ฐิตปุณฺณ, สังเกต ราชวดี ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ, หน้า ๕๕.

^{๕๘} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๒๒๓.

^{๕๙} อภิธาน สมใจ, งานศพล้านนาปราสาทนักษัตรลึงค์ผู้ไม่ศพ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑), หน้า ๘๑-๘๒.

๑๖) การทิ้งเบี่ยให้ตากเลียยกลา

ตำนานกล่าวไว้ว่า ตากเลียยกลาเป็นสัปเหร่อคนแรก เป็นนายของป่าช้า สัปเหร่อทุกคนจึงต้องเคารพนับถือตากเลียยกลา หากไม่เคารพนับถือเชื่อกันว่า วิชาก็เสื่อมถอย ทำมาหากินไม่ขึ้น ท่านจะไม่ช่วยเหลือ และวิชาอาคมที่ใช้กับงานสัปเหร่อจะเสื่อมทั้งหมดทุกชั้นตอน^{๕๐} จากความเชื่อดังกล่าวการทิ้งเบี่ยจำนวน ๓๓ เบี่ยให้ตากเลียยกลา มีคติเชื่อกันว่าเป็นค่าจ้างเผา เพราะเชื่อว่าตากเลียยกลาเป็นเจ้าของป่าช้าจึงขอซื้อที่สำหรับฝังหรือเผาเสียก่อน^{๕๑} เพื่อให้วิญญาณได้มีที่อยู่ ไม่เช่นนั้นวิญญาณจะถูกนายป่าช้าเบียดเบียน ไม่มีความสุข

๑๗) การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ

เมื่อถึงเวลาจะเผาศพ สัปเหร่อจะเปิดโลงก่อนที่จะเผาศพเพื่อให้ลูกหลานได้ดูหน้าผู้ตาย เป็นครั้งสุดท้าย แล้วจะต่อผลมะพร้าวให้แตกแล้วเอาน้ำมะพร้าวรดล้างหน้าศพ เชื่อกันว่าน้ำมะพร้าวเป็นของสะอาด บริสุทธิ์ ไม่จุ่มระคนไปด้วยเปลือกถม เปรียบด้วยกิเลสราคะที่ต้องสั่นคานอยู่ที่เอาน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพก็หมายความว่า เอาสิ่งสะอาดจริง ๆ ล้างสิ่งโสโครก เท่ากับเอากุศลกรรมล้างอกุศลกรรม ซึ่งจะช่วยชำระล้างดวงวิญญาณของผู้ตายให้บริสุทธิ์ได้ ก่อนนำสู่เชิงตะกอน^{๕๒}

๑๘) การโยนผ้าข้ามศพ

เวลาไฟกำลังลุกจะมีการนำเอาผ้าขาว เสื้อผ้า หรือมุ้งของผู้ตาย โยนข้ามกองไฟไปมา ๓ ครั้ง ซึ่งเป็นปริศนาธรรมแสดงถึงการข้ามของร้อน มีราคะ โทสะ และโมหะเป็นมูล หลังจากนั้นจะโยนเข้ากองไฟเสีย หรือไม่ก็ทานให้แก่คนยากจน หรือถวายพระสงฆ์^{๕๓}

๑๙) การชักฟืนสามคุ้น

กล่าวกันว่า สัปเหร่อชักฟืน ๓ คุ้นแล้วผู้มาร่วมพิธีจึงกลับบ้านกันได้ เป็นเครื่องสังเกตว่าวิญญาณผู้ตายออกจากร่างไปเกิดแล้ว เป็นปริศนาธรรมว่าฟืนที่ติดไฟทั้ง ๓ นั้น คือ โลภะ โทสะ โมหะ หรือ ราคะ โทสะ โมหะ เป็นกิเลสเผาผลาญสัตว์ให้เราร้อนอยู่ในวัฏสงสาร เป็นเครื่องให้คน

^{๕๐} ราม ลิขิต, สัปเหร่อ, (กรุงเทพมหานคร : อนิส อติกานต์), ๒๕๔๖, หน้า ๔๐.

^{๕๑} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๒๓๕.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๗-๒๓๘.

^{๕๓} อ่างแล้ว, หน้า ๒๕๐-๒๕๑.

พิจารณาเกิดสังเวชและสลดใจ จะได้พยายามถอนเพลิงทั้ง ๓ ออกเสีย เมื่อชักออกหรือหลุดพ้นได้แล้วย่อมพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด^{๕๔}

๒๐) การบวชน้ำไฟ

การบวชน้ำไฟเป็นประเพณีอีกอย่างหนึ่งที่ลูกหลานของผู้ตายบวชเป็นสามเณรหรือพระภิกษุในวันเผา มักจะบวช ๓ วัน หรือมากน้อยไม่จำกัด อันเป็นการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายเรียกกันว่า “บวชน้ำศพ”^{๕๕}

๒๑) การสวดหน้าไฟ

เวลาเผาจะนิมนต์พระสงฆ์มานั่งสวดพระอภิธรรม จำนวน ๔ รูป เพื่อให้ลูกหลานญาติพี่น้องและผู้มาร่วมพิธีเกิดการพิจารณาอนุสติว่า “เกิดแล้วต้องตาย”^{๕๖}

๒๒) การเดินสามหอบ

เมื่อเผาศพแล้ว รุ่งเช้าของวันถัดมาก่อนการเก็บอัฐิ จะจัดข้าวของถวายพระสงฆ์สามหอบ โดยของในหอบมีหม้อแกงเชิงกราน บรรจุง้าวสาร พริก หอม กระเทียม กะปิ เป็นต้นใส่ในสาแหรกข้างหนึ่ง ส่วนสาแหรกข้างหนึ่งจะบรรจุอาหารคาวหวานที่ทำเสร็จแล้ว ทำจำนวน ๓ หอบ และให้ลูกหลานหรือญาติพี่น้อง ๓ คน นุ่งขาวหอบเดินเวียนรอบกองฟอนทางซ้าย คนละ ๓ รอบ แล้วร้องกู่ว่า “วู้ว” อันเป็นการแสดงว่า “ไม่รู้ว่ามีผู้ตายไปเกิดในภพไหนจึงได้กู่เรียกเพื่อให้รู้ว่าได้ทำกุศลอุทิศส่วนบุญไปให้แล้ว หลังจากนั้น นิมนต์พระสงฆ์มาชักผ้าบังสุกุล และถวายของในหอบแก่พระสงฆ์”^{๕๗}

๒๓) การแปรรูป

ตอนเช้าตรู่ของวันที่ถัดจากวันเผา สัปเหร่อผู้เผามาแปรรูปก่อนพระอาทิตย์ขึ้น ถือว่าเพื่อให้ผู้ตายได้รับอรุณของวันใหม่ จะนำกระดูกของผู้ตายมาทำให้เป็นรูปคน หันด้านที่เป็นศีรษะไปทางทิศตะวันตก แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาชักบังสุกุลตาย เสร็จแล้วลบลรูปเดิมเสียทำเป็นรูปขึ้นใหม่ ให้เป็นรูปคน หันด้านศีรษะไปทางตะวันออก สมมติว่าเป็นการเกิด เจ้าภาพบางรายจะเอาแก้วแหวนเงินทองโปรยลงบนกระดูกประพรมด้วยของหอม นำน้ำผสมขมิ้นซึ่งถือเป็นน้ำแม่คงคา น้ำมะพร้าว

^{๕๔} อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๑.

^{๕๕} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๒๕๔.

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๕๕.

^{๕๗} อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๘-๒๕๙.

ถือเป็นหัวใจของจุฬามณี และน้ำหอม นำน้ำทั้งหมดนี้มาพรมกระดูก เรียกว่า กำยานร้อยแปด^{๕๘} แล้วจึงนิมนต์พระมาชักบังสุกุลเป็น จึงถือว่าเสร็จพิธี

๒๔) การเก็บอัฐิ

เมื่อแปรรูปเสร็จแล้วจะเก็บกระดูกใส่โกศ ส่วนเถ้าก็ใช้ผ้าขาวห่อไว้ นำไปลอยน้ำ นำไปฝัง หรือบรรจุพระเจดีย์ หรือหากมีการทำบุญเลี้ยงพระเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรียกว่า ทำบุญอัฐิ ๗ วันหลังเผา หรือบางแห่งจะทำต่อเนื่องให้เสร็จงานในรวดเดียวเลย^{๕๙}

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของสัปเหร่อ

๒.๓.๑ ความหมายของสัปเหร่อ

คำว่า “สัปเหร่อ” ความหมายตามพจนานุกรมฉบับบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๖ สัปเหร่อ (สับ-ปะ-เหร่อ) แปลว่า ผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ ตั้งแต่ทำพิธีมัดตราสัง จนกระทั่งนำศพลงฝังหรือเผา^{๖๐} ตรงกับคำว่า “Undertaker” ในภาษาอังกฤษ ในภาษาบาลีมีคำเรียกสัปเหร่อเช่นกันคือคำว่า “ฉวทาหก” หรือ “ฉวทาหค”^{๖๑} สัปเหร่อจึงเป็นอาชีพที่จัดการเกี่ยวกับศพหรือทำพิธีศพทั้งเผาและฝัง

ในสมัยพุทธกาลได้ปรากฏว่า มีอาชีพสัปเหร่อแล้ว ดังปรากฏหลักฐานในพระวินัยคัมภีร์มหาวรรคที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระภิกษุผู้ที่ไม่มีการจำพรรษาห้ามจำพรรษาในกระท่อมผี และทรงปรับอาบัติทุกกฏสำหรับพระรูปที่จำพรรษาในกระท่อมผี สาเหตุเนื่องมาจากมีชาวบ้านไปพบและได้โจษขานรวมถึงกล่าวติเตียนไปต่างๆ นานา เพราะเป็นภาพที่ไม่สวยงามดูคล้ายสัปเหร่อ^{๖๒} ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาชาดกคำว่า “สัปเหร่อ” หมายถึงผู้มีหน้าที่เผาศพให้ใหม่ คือ คนเฝ้าสุสาน^{๖๓} ซึ่งปรากฏในกุณฑลชาดก

^{๕๘} อรรถสม สุทธิสาคร, คนคั่นชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สารคดี, ๒๕๔๖), หน้า ๖๓.

^{๕๙} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๒๖๓.

^{๖๐} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖), หน้า ๒๒๓.

^{๖๑} แปลก สนธิรักษ์, พจนานุกรมบาลี-ไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖), หน้า ๑๑๓.

^{๖๒} วิ. มหา. (บาลี) ๔/๒๑๕/๒๕๕)

^{๖๓} พุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๔๐๒.

ชาติชาย มานิตยกุล^{๖๔} ศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร ได้กล่าวถึง สัปเหร่อหรือผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับศพ หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ทำหน้าที่ต่างๆ เกี่ยวกับศพ เพื่อให้ศพ ได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติ ซึ่งไม่นับรวมถึงกลุ่มญาติ พระภิกษุ ผู้ขายโลงศพ หรือผู้รับจัดงานเลี้ยงในงานศพ

จันทราทิพย์ วงษ์กฤษ^{๖๕} ได้นิยาม สัปเหร่อ หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ในการแต่งตัวศพ การมัดศพหรือการตราสังศพ การเบิกโลง การตั้งศพ การเตรียมมรดสำหรับจูงศพ การปลงศพ ล้างหน้าศพ การเผาศพ การแปรรูป การเก็บอัฐิ ในการจัดงานศพ

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร^{๖๖} กล่าวถึง “สัปเหร่อ” ในการจัดงานศพของชุมชนที่มีความหมายจำกัดว่า “สัปเหร่อ” หมายถึง คนที่ทำหน้าที่เผาศพเท่านั้น ไม่ได้รวมไปถึงคนที่มาช่วยพิธีกรรมงานศพ หรืองานที่ต้องเกี่ยวข้องจับศพโดยตรงเช่น การอาบน้ำศพ การมัดศพ การบรรจุโลง “สัปเหร่อ” ในแง่ของการทำหน้าที่ โดยการทำหน้าที่นี้เกิดขึ้นเฉพาะมีงานศพ และหายไปเมื่องานศพสิ้น อย่างไรก็ตามผู้ที่รับหน้าที่สัปเหร่อ มิได้เป็นสัปเหร่อตลอดเวลา มีการดำเนินชีวิตเหมือนชาวบ้านคนอื่น ๆ ทั่วไปสัปเหร่อมีการประกอบอาชีพเดิมคือ เกษตรกร ทำไร่ และทำนา

สรุปได้ว่า สัปเหร่อ คือ ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อการจัดการศพ โดยเฉพาะที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับพิธีศพเพื่อให้ศพได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น ผู้คนโดยทั่วไปจึงมักเชื่อกันว่าสัปเหร่อจะต้องมีเวทมนต์คาถา หรือเครื่องรางของขลังไว้ใช้งานและคุ้มภัย เช่น มืดหมอ (ผี) ผ้ายันต์^{๖๗} และถึงจะมีเวทมนต์คาถา แต่สัปเหร่อมักจะไม่วางคาถาให้คนอื่นฟัง เพราะถือว่าเป็นการลบหลู่อาจารย์หรือทำตนเสมอครู ยกเว้นสัปเหร่อที่มีอายุมาก

^{๖๔} ชาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาปริพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

^{๖๕} จันทราทิพย์ วงษ์กฤษ, **คุณภาพชีวิตของสัปเหร่อในเขตเทศบาลนครพระศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา, การศึกษาค้นคว้าอิสระคหกรรมมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑), หน้า ๕.

^{๖๖} ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร, “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, **วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๓๘.

^{๖๗} อภิธาน สมใจ, **งานศพล้านนาปราสาทนักษัตรลี้ลับ**, หน้า ๑๕๐.

และเป็นครูของผู้อื่นเท่านั้นจึงจะสามารถกล่าวคาถาให้ผู้อื่นฟังได้” สัปเหร่อในอดีตจะต้องเรียนรู้วิธีการจัดการศพให้ถูกต้องกับโบราณปฏิบัติ ทั้งกระบวนการเผาและฝังเรื่องของ ศาสนพิธี ตลอดจนการป้องกันตนเองและผู้อื่น โดยไสยเวทย์ สัปเหร่อจะเรียนวิชากันแบบปากต่อปาก จาก การปฏิบัติกับของจริงเริ่มจากการเป็นลูกมือและก็จะจำวิธีการสืบทอดกันมา^{๖๕} ลักษณะและข้อปฏิบัติ เฉพาะตัวที่ต้องเรียนรู้ นับตั้งแต่การเรียนรู้เกี่ยวกับกรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ อาทิ การให้ความเคารพแก่นายป่าช้าหรือ “ตากลียายกลา” คติความเชื่อในสังคม ความรู้ทางไสย ศาสตร์ หรือแม้กระทั่งการรักษาสิลอย่างเคร่งครัดในช่วงทำงาน สัปเหร่อยังมีความสำคัญอย่างมาก ต่อสังคมไทยในฐานะผู้ที่มีบทบาทสำคัญในประเพณีการตาย ถึงแม้ว่าในปัจจุบันขั้นตอนและ บทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับศพจะลดลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง แต่ สังคมก็ไม่อาจขาดคนที่ทำหน้าที่สัปเหร่อได้ บทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อจึงแสดงถึงว่าเป็นผู้ที่มี ความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อการจัดการศพ โดยเฉพาะ ฉะนั้นเมื่อมีคนตายเกิดขึ้นจึงมีพิธีกรรม และความเชื่อเกี่ยวกับพิธีศพซึ่งเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมไทย และมีบุคคลที่ได้รับการ เรียกว่า สัปเหร่อ ที่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการจัดการศพให้ได้รับการจัดการให้เรียบร้อยและ ถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น

๒.๓.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาทได้มีหลากหลายทรรศนะของนักวิชาการประมวลได้ ดังนี้

บทบาท ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒ หมายถึง การทำหน้าที่ ที่กำหนดไว้ เช่น บทบาทพ่อแม่ บทบาทครู หรือหน้าที่ซึ่งหมายถึง การปฏิบัติงานตามที่ได้รับ มอบหมาย^{๖๖}

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยาอังกฤษ-ไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้ความหมายไว้ว่า บทบาท หมายถึง หน้าที่หรือพฤติกรรมที่สังคมกำหนดและคาดหมายให้บุคคลกระทำ^{๖๗}

^{๖๕} อรสม สุทธิสาคร, คนค้นชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สารคดี, ๒๕๔๖), หน้า ๕๒.

^{๖๖} งาม ลิขิต, สัปเหร่อ, หน้า ๓๓-๓๔.

^{๖๗} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๒, หน้า ๖๐๒.

^{๖๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒), หน้า ๓๑๕.

สุชา จันทรเอน และสุรางค์ จันทรเอน อธิบายถึงความหมายของบทบาทไว้ว่า บทบาทที่ใกล้เคียงกับสถานภาพมาก บทบาทเป็นสิ่งที่บุคคลในสถานภาพต่างๆ พึงกระทำ นั่นคือ เมื่อสังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ให้สถานภาพใดอย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นๆ จะต้องประพฤติปฏิบัติหน้าที่ของตน^๒

สุพัตรา สุภาพ ได้กล่าวไว้ว่า บทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) ซึ่งมนุษย์แต่ละคนจะมีหลายบทบาท และแต่ละบทบาทจะมีความสมบูรณ์หรือสมคูลกันพอควร นอกจากนี้ยังได้กล่าวไว้ว่า บทบาทจะกำหนดความรับผิดชอบของงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลมีพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ^๓

งามพิศ สัตย์สงวน ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทหมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลหนึ่ง คาดหวังสำหรับผู้ที่อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อทำให้กลุ่มสัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้ รวมทั้งสามารถคาดการณ์ พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้^๔

ทิตยา สุวรรณะชญ ได้แสดงความคิดเห็นว่า บทบาทเป็นลักษณะพฤติกรรมที่กำหนด และยังสามารถแบ่งหน้าที่ออกเป็น “บทบาทตามอุดมคติ” (Ideal Role) หรือบทบาทที่ผู้ดำรงตำแหน่งของสังคมควรปฏิบัติและเป็นผลรวมของบทบาทตามอุดมคติ บุคลิกภาพของผู้ดำรงตำแหน่ง อารมณ์ขณะแสดงบทบาท และอุปกรณ์ของผู้ดำรงตำแหน่งที่มีอยู่ ปฏิบัติการของผู้เกี่ยวข้อง และได้สรุปฐานะตำแหน่งและบทบาททางสังคมไว้ดังนี้คือ

๑. มีสถานภาพ (Status) อยู่จริงในสังคมและมีอยู่ก่อนจะเข้าไปครองตำแหน่ง
๒. มีบทบาทที่ควรจะเป็น (Ought - to - be - Role) ประจำอยู่ในแต่ละตำแหน่ง
๓. วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ในสังคมนั้นๆ เป็นส่วนหนึ่งซึ่งสังคมในการ กำหนดฐานะ ตำแหน่ง บทบาทที่ควรจะเป็น

^๒ สุชา จันทรเอน และสุรางค์ จันทรเอน, จิตวิทยาสังคม, (กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๐), หน้า ๔๖.

^๓ สุพัตรา สุภาพ, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐), หน้า ๓๐.

^๔ งามพิศ สัตย์สงวน, สังคมและวัฒนธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗), หน้า ๗๑.

^๕ ทิตยา สุวรรณะชญ, สังคมศาสตร์, แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๐๕), หน้า ๔๒,

๔. ฐานะ ตำแหน่ง และบทบาทนั้น ได้มาจากการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ในสังคมนั้น

๕. บทบาทที่ควรจะเป็นนั้น ไม่นั่นอนเสมอไปว่าจะเหมือนกับพฤติกรรมที่เป็นจริงของคนที่ครองฐานะตำแหน่ง เพราะพฤติกรรมเป็นจริงของปฏิกิริยาของคนที่มีต่อบทบาทที่ควรจะเป็นบุคลิกภาพของตนเองและของคนอื่นที่เข้าร่วมพฤติกรรมและเครื่องกระตุ้น (Stimulus) ที่มีอยู่ในเวลาและสถานที่ที่เกิดการติดต่อทางสังคม

ซูดา จิตพิทักษ์ มีความเห็นว่าบทบาทอาจพิจารณาได้ ๒ ความหมายคือ

๑. พิจารณาในโครงการ โครงสร้างทางสังคม บทบาท หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ซึ่งแสดงลักษณะ โดยคุณสมบัติและกิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น

๒. พิจารณาใน โครงการการกระทำต่อกันหรือปฏิสัมพันธ์ทางสังคม บทบาทจึงหมายถึงผลสืบเนื่องที่มีแบบแผนของการกระทำเกิดการเรียนรู้ของบุคคลที่อยู่ในสถานภาพการปฏิสัมพันธ์นั้น^{๓๖}

ปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับบรรทัดฐาน ก็คือ “สถานภาพ” ทั้งนี้ก็เพราะว่า บรรทัดฐานมิได้ลอยตัวโดยอิสระ ในสังคมมีความผูกพันอยู่กับสถานภาพ กล่าวได้ว่า สังคมมนุษย์ ก็คือ “ตาข่ายของสถานภาพ” ซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ทำให้ทราบถึงกิจกรรมของกลุ่มคนและสมาคม

สถานภาพ ก็คือ ตำแหน่งของบุคคลในสังคมหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ทุกสังคมหรือกลุ่มคนย่อมมีตำแหน่งมากมายและบุคคลคนเดียวอาจดำรงตำแหน่งหลายตำแหน่ง ในสังคมเชิงซ้อน คือ สังคมที่ประกอบด้วยคนกลุ่มใหญ่ ๆ หลายกลุ่มและคนเหล่านั้นมีความแตกต่างกันในด้านชีวิตความเป็นอยู่ การอาชีพ และมีอัตราการย้าย ถิ่นฐานสูงนั้น การปะทะสังสรรค์ทางตำแหน่งมิใช่เป็นไปในทางส่วนตัว เพราะฉะนั้น บรรทัดฐานหรือตำแหน่งช่วยให้นิสิตใหม่คนนั้นรู้ว่า เขาควรประพฤติหรือปฏิบัติอย่างไร บรรทัดฐานซึ่งเกี่ยวข้องกับสถานภาพเหล่านั้นก็คือ สิทธิหน้าที่ อภิสิทธิ์ และภาวะจำยอม ซึ่งวินิจฉัยพฤติกรรมของมนุษย์ในการปะทะสังสรรค์ทางสังคม

เมื่อบุคคลดำรงตำแหน่งในสังคมหรือกลุ่มคน บุคคลนั้นย่อมแสดงบทบาท (Role) ตามตำแหน่งนั้น ๆ เพราะฉะนั้น โดยปกติวิสัยแล้ว สถานภาพและบทบาทจึงเป็นสิ่งที่ควบคู่กันไปอย่างไรก็ดี บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ย่อมขึ้นอยู่กับบุคคลที่เข้าดำรงตำแหน่งนั้น ๆ เพราะฉะนั้น

^{๓๖} ซูดา จิตพิทักษ์, พฤติกรรมบุคคลในองค์กรเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สารมวลชน, ๒๕๒๒)

บทบาทจึงเป็นรูปแบบที่เคลื่อนไหวหรือรูปการทาง พฤติกรรมของตำแหน่ง กล่าวคือ มีสิทธิหน้าที่ และอภิสิทธิ์ต่าง ๆ แต่บทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ของแต่ละคนย่อมแตกต่างกันออกไป

๒.๓.๓ บทบาทของสัปเหร่อ

บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีศพจึงเป็นพฤติกรรมการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับตำแหน่งทางสังคมหรือกิจกรรม และภาระหน้าที่ที่มีความเกี่ยวข้องต้องดำเนินการ จากการศึกษาถึงบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ จะมีความสอดคล้องกับพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพที่ได้ศึกษาไว้ข้างต้น แต่บางพิธีกรรม ความเชื่อหรือขั้นตอนอาจไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อ ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทหน้าที่ของญาติพี่น้องของผู้ตาย พระสงฆ์ ผู้นำทำพิธีกรรมทางศาสนาเป็นต้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาและรวบรวมพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพที่มีความเกี่ยวข้องกับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อ ได้ดังนี้

๑) การบอกหนทาง

การบอกหนทางจะกระทำโดยบุคคลที่มีความใกล้ชิดกับผู้ป่วยหรือคนลำบากรก่อนใกล้สิ้นลมหายใจ รวมทั้งสัปเหร่อก็อาจได้รับหน้าที่นี้ได้ เนื่องจากสัปเหร่อก็คือบุคคลที่อยู่ในสังคมเดียวกันกับผู้ป่วยมีความคุ้นเคยกับครอบครัวของคนลำบาก และเป็นญาติพี่น้องของคนลำบาก เชื่อว่าจะสามารถนำทางให้ดวงวิญญาณของผู้ป่วยไปสู่สุคติได้เมื่อยามคนลำบากสิ้นใจ เพราะสัปเหร่อเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับวัดและพระสงฆ์ จึงได้รับความเชื่อถือจากสังคมนั้น^{๓๓}

๒) การอาบน้ำศพ

การอาบน้ำศพจะปฏิบัติโดยญาติพี่น้องและหรือผู้มีความรู้ในการปฏิบัติซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อ^{๓๔} หรือผู้ที่เกี่ยวข้อง ในปัจจุบันอาจเป็นหน้าที่ของพยาบาลหรือเจ้าหน้าที่โรงพยาบาล ด้วยเหตุจากอาการเจ็บป่วยที่จะต้องเข้ารับการรักษาและเสียชีวิตในขณะนั้น จะมีการจัดการทำความสะอาดศพ นิคยาศพ ตกแต่งสภาพศพเป็นต้น และญาติเป็นเพียงผู้มารับศพกลับไปบำเพ็ญกุศลตามประเพณี

^{๓๓} ชาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, **ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๕๔.

^{๓๔} พวงศกา ประเสริฐศิลป์, **ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก**, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒), หน้า ๘๓.

๓) การแต่งตัวศพ

เมื่ออาบน้ำศพแล้วต้องแต่งตัวหวิมศพ ซึ่งจะแตกต่างกันบางแห่งหวิมไปทางซ้าย บางแห่งหวิแบ่งหน้าแบ่งหลัง บางแห่งหวิ ๓ หนเท่านั้น และที่เหมือนกันทุกแห่งคือ เมื่อหวิมให้กับศพแล้วจะต้องหักหวิทิ้งหรือโยนลงในโลงบางแห่งหัก ๒ ท่อน บางแห่งหัก ๓ ท่อน ขึ้นอยู่กับสัปเหร่อแต่ละคน แต่ละท้องถิ่น^{๓๕}

การนุ่งผ้าศพจะจัดการแต่งกายศพด้วยชุดเสื้อผ้าที่ดีที่สุด หรือชุดที่ผู้ตายชอบใส่ และบางแห่งนิยมนุ่งผ้าให้ศพโดยการสวมเสื้อกลับกัน^{๓๖} บางแห่งนิยมการนุ่งผ้า ๒ ชั้น ตามประเพณีนิยม เรียกว่าเป็นการนุ่งผ้าสำหรับศพ หรือ “แต่งให้กับผี” ขึ้นอยู่กับผู้มีความรู้หรือสัปเหร่อแต่ละคน แต่ละท้องถิ่น

ส่วนการเอาเงินใส่ปากศพนั้นอดีตกล่าวว่าเป็นค่าจ้างแก่สัปเหร่อที่จะนำศพไปเผา และการใส่ไว้ในปากก็เพื่อสะดวกแก่การค้นหา หรือถ้าในกรณีเจ้าภาพสัญญาจะให้ค่าจ้างแก่สัปเหร่อภายหลัง ถ้าไม่ใส่เงินไว้ในปากก่อนเกรงว่าสัปเหร่อจะไม่ยอมในเวลามัดศพเพราะเจ้าภาพอาจบิดพลิ้วไม่ยอมจ่ายค่าจ้าง^{๓๗} อีกนัยหนึ่งกล่าวว่าเมื่อได้เวลาเผาจะนำเงินออกจากปากศพและเก็บไว้เป็นที่ระลึกรหรือเครื่องราง^{๓๘}

๔) การมัดตราสัง

ผู้ทำหน้าที่มัดตราสังต้องเป็นผู้ที่ได้ฝึกหัดเคยมัดศพและเรียนรู้คาถาที่จะว่ากล่าวในเวลาผูกมัดศพ^{๓๙} หรือสัปเหร่อในการมัดตราสังศพด้วยด้ายหรือฝ้ายดิบขนาดโตเท่านิ้วก้อยผูกเป็น ๓ เปราะ คือ ที่เท้า เอว และคอ

๕) การเบิกโลง

การเบิกโลงจะเป็นหน้าที่ของสัปเหร่อหรือผู้ที่มีความรู้ชำนาญในการใช้คาถาอาคม การประกอบพิธีกรรมเบิกโลงตามขั้นตอนพิธีกรรมความเชื่อประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

^{๓๕} เสถียร โกเศศ, การตาย, หน้า ๕๕.

^{๓๖} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๒๐.

^{๓๗} อุดม เขวกีวงศ์, ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๕๕), หน้า ๓๒๕.

^{๓๘} เสถียร โกเศศ, การตาย, หน้า ๖๐.

^{๓๙} อุดม เขวกีวงศ์, ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย, หน้า ๓๒๕.

๖) การทำเครื่องประกอบโลง

เมื่อทำการเบิกโลงเสร็จแล้วจะทำเครื่องประกอบโลง ซึ่งจะประกอบด้วยปากหรือฝือกที่ทำด้วยไม้ไผ่ ถักด้วยหวายเรียงกันทำเป็นหมอนรอง ใช้ใบตองตานี ๓ ยอด มาปูรองกันน้ำเหลืองไหลลงก้นโลง และการทำบันไดหลังโลงหรือบันไดผี^{๔๔}

๗) การตั้งศพ

หลังจากนั้นจะทำการบรรจุศพลงในโลง และตั้งไว้ที่บ้านหรือที่วัดเพื่อบำเพ็ญกุศพล โดย การตั้งศพต้องหันศีรษะไปทางทิศตะวันตกตามประเพณีความเชื่อสืบมา^{๔๕}

๘) การจุดไฟไว้หน้าศพ

ศพที่ยังอยู่ในบ้านเรือน แม้นำเข้าโลงแล้วหรือยังก็ตาม จะทำการตามไฟศพไว้ปลายเท้า ซึ่งกล่าวถึงปริศนาหลายประการ เช่น เช่น เป็นเครื่องเตือนสติคนเป็นให้หาทางไปแต่ทางสว่าง บ้างก็กล่าวถึง คราวตายแล้วธาตุทั้ง ๕ ก็แยกกันไป จึงจุดไฟตามไว้เป็นพยาน^{๔๖} และการให้ความหมายเป็นประทีปส่องให้คนทั้งหลายรู้ว่าตรงนั้นมีศพ จะได้ไม่เดินไปกระทบในเวลากลางคืน หรือใช้เป็นแสงสว่าง ซึ่งเรียกว่า “ไฟยาม” หรือ “ตะเกียงชีวิต”^{๔๗}

๙) การนำศพออกจากบ้าน

การนำศพออกจากบ้าน มีขั้นตอนที่ยึดถือปฏิบัติหลายขั้นตอน คือ ไม่ห้ามศพลอดซอก การชักฟากสามซีกตีหมอสวมใบ การทำประคูป่าเมื่อนำศพออกไปพ้นประตูแล้ว จะรื้อทิ้งเพื่อป้องกันไม่ให้วิญญาณผู้ตายกลับมาบ้านได้ การชักข้าวสารระหว่างทาง การใช้ไม้ขีดนำทาง และ ห้ามห้ามข้ามนาข้ามสวน

๑๐) การโปรยข้าวตอก

การโปรยข้าวตอกในระหว่างเคลื่อนขบวนศพไปวัด หรือป่าช้าตลอดเส้นทาง

^{๔๔} อรสม สุทธิสาคร, คนล้นชีวิต, หน้า ๕๓.

^{๔๕} พระครูสมุห์ประสงค์ จิตบุญโญ, สังเกต ราชวัติ ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ, หน้า ๔๖.

^{๔๖} เสฐียร โกเศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๑๗๕-๑๗๖.

^{๔๗} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม, หน้า ๔๒๑.

๑๑) การเผาศพ

ก่อนการเผาศพสัปเหร่อจะมีความเชื่อในการทิ้งเบี้ยให้ตกกลียายกลา เพื่อซื้อที่สำหรับฝังหรือเผาศพกับเจ้าของป่าช้า และจะนำโลงศพเดินเวียนเชิงตะกอนจากซ้ายไปขวา ๓ รอบ^{๘๔} ก่อนนำศพตั้งบนเชิงตะกอน หลังจากนั้นจะเปิดฝาโลง ตัดตราสังออก นำน้ำมะพร้าวมาล้างหน้าศพ เพื่อให้ลูกหลานผู้ตายได้ดูหน้าเป็นครั้งสุดท้ายก่อนการเผาศพ นอกจากนี้ยังมีความเชื่อในการโยนผ้าขี้มอมศพที่กำลังลุกไหม้ ๓ ครั้ง และการชักฟืน ๓ คุ้น อันเป็นการเสร็จพิธีการเผาศพ

๑๒) วันเผาศพ

วันเผาศพเป็นความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดวันเผาศพ ตามความเชื่อของผู้มีความรู้ด้านพิธีกรรม หรือสัปเหร่อ คือ ถ้าตายวันข้างขึ้นให้เผาวันคี่ ถ้าตายวันข้างแรมให้เผาวันคู่ และยังห้ามเผาในวันศุกร์ เพราะถือว่าเป็นวันมงคล วันที่เป็นสุข ไม่ควรทำให้ทุกข์ ห้ามเผาในวันพฤหัสบดี เพราะเป็นวันครู และห้ามเผาวันพระ เพราะเป็นวันที่ต้องรักษาศีล ถ้าเผาวันนี้จะเป็นการรบกวนชีวิตสัตว์ที่อยู่ในศพ^{๘๕}

๑๓) การแปรรูป

ตอนเช้าตรู่ของวันที่ถัดจากวันเผา สัปเหร่อผู้เผามาแปรรูปก่อนพระอาทิตย์ขึ้น ถือว่าเพื่อให้ผู้ตายได้รับอรุณของวันใหม่ จะนำกระดูกของผู้ตายมาทำให้เป็นรูปคน หันด้านที่เป็นศีรษะไปทางทิศตะวันตก แล้วนิมนต์พระสงฆ์มาชักบังสุกุลตาย เสร็จแล้วลบรูปเดิมเสียทำเป็นรูปขึ้นใหม่ ให้เป็นรูปคน หันด้านศีรษะไปทางตะวันออก สมมติว่าเป็นการเกิด เจ้าภาพบางรายจะเอาแก้วแหวนเงินทองโปรยลงบนกระดูกประพรมด้วยของหอม นำน้ำผสมขมิ้นซึ่งถือเป็นน้ำแม่คงคา น้ำมะพร้าวถือเป็นหัวใจของจุฬามณี และน้ำหอม นำน้ำทั้งหมดนี้มาพรมกระดูก เรียกว่า กำยานรื้อยแปด^{๘๖} แล้วจึงนิมนต์พระมาชักบังสุกุลเป็น จึงถือว่าเสร็จพิธี

๑๔) การเก็บอัฐิ

เมื่อแปรรูปเสร็จแล้วจะเก็บกระดูกใส่โกศ ส่วนเถ้าก็ใช้ผ้าขาวห่อไว้ นำไปลอยน้ำ นำไปฝังหรือบรรจุพระเจดีย์ หรือหากมีการทำบุญเลี้ยงพระเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย เรียกว่า ทำบุญอัฐิ ๗ วันหลังเผา หรือบางแห่งจะทำต่อเนื่องให้เสร็จงานในรวดเดียวเลย^{๘๗}

^{๘๔} อุดม เขชกีวงศ์, ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย, หน้า ๓๒๘.

^{๘๕} แปลก สนธิรักษ์, พิธีกรรมและประเพณี, (กรุงเทพมหานคร : เจริญจิต, ๒๕๓๑), หน้า ๑๗๖.

^{๘๖} อรสม สุทธิสาคร, คนค้นชีวิต, หน้า ๖๓.

^{๘๗} เสฐียร โกศศ, ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต, หน้า ๒๖๓.

สรุปจากการศึกษาบทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพมี ๑๔ ขั้นตอน ได้แก่ การบอก
 หนทาง การอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การเบิกโลง การทำเครื่องประกอบโลง การตั้ง
 ศพ การตามไฟหน้าศพ การนำศพออกจากบ้าน การโปรยข้าวตอก การเผาศพ การกำหนดวันเผาศพ
 การแปรรูป และการเก็บอัฐิ

๒.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกพจน์ เดชวงศ์ญา^{๕๒} ศึกษาความเชื่อและพิธีเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอคอย
 สะแกต จังหวัดเชียงใหม่ จากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีการสืบทอดการประกอบพิธีกรรมมาแต่
 โบราณ โดยให้ความสำคัญแก่ขั้นตอนและรายละเอียดของพิธีก่อนตาย พิธีเกี่ยวกับศพและพิธีหลัง
 งานศพ ซึ่งถือเป็นภาระและความรับผิดชอบของคนในครอบครัว ลูกหลานญาติพี่น้องที่ได้ร่วมกัน
 จัดขึ้นเพื่อบุคคลอันเป็นที่รักครั้งสุดท้ายเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบทอดกันมา ชาวบ้านป่าป้อและ
 ชาวบ้านป่าฝาง อำเภอคอยสะแกต จังหวัดเชียงใหม่ แบ่งการตายออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่ การตาย
 ดีและการตายร้าย การตายดี คือ การตายตามธรรมชาติ การหมดสิ้นลมหายใจตามอายุขัย การตาย
 ด้วยโรคร้าย ไข้เจ็บและนอนหลับตาย ส่วนการตายร้าย คือ การตายไม่ปกติที่เกิดจากอุบัติเหตุ ภัย
 ธรรมชาติ การฆ่าตัวตายและตายจากการคลอดที่ผิดปกติ ผู้วิจัยพบว่า ในการประกอบพิธีกรรมของ
 ศพที่ตายดีแตกต่างจากการตายร้าย กล่าวคือ พิธีศพของการตายดีประกอบด้วยขั้นตอนที่พิธีพิถัน
 สง่างามและก่อให้เกิดความอบอุ่น ส่วนพิธีศพที่เกิดจากการตายร้ายจะรวบรัดเรียบง่ายและข้อห้าม
 ต่าง ๆ มากมาย แม้กระทั่งในปัจจุบันชาวบ้านป่าป้อและชาวบ้านป่าฝาง อำเภอคอยสะแกต จังหวัด
 เชียงใหม่ยังคงประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาเช่นเดียวกับในอดีต เป็น
 มรดกตกทอดทางวัฒนธรรมที่อยู่เคียงคู่กับชุมชนหมู่บ้านจนกลายมาเป็นธรรมเนียมประเพณีและ
 เป็นเอกลักษณ์ของชาวล้านนา

ชาติชาย มานิตยกุล^{๕๓} มุ่งศึกษาวิถีชีวิต ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรม และบทบาทและ
 หน้าที่ของสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร พบว่า ขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมของสัปเหร่อใน
 กรุงเทพมหานครมี ๑๔ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การอาบน้ำศพ ๒) การแต่งตัวศพ ๓) การรดน้ำศพ ๔)
 การมัดตราสัง ๕) การเบิกโลง ๖) การตั้งศพ ๗) การสวดอภิธรรมบำเพ็ญกุศล ๘) การเช่นศพ ๙)

^{๕๒} เอกพจน์ เดชวงศ์ญา, “การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอคอยสะแกต จังหวัด
 เชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕), หน้า ๓๒.

^{๕๓} ชาติชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร
 มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๕.

การทิ้งเบี้ยให้ตากเลียขกลา ๑๐) การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ ๑๑) การบวชน้ำไฟ ๑๒) การเผาศพ ๑๓) การแปรรูป ๑๔) การเก็บอัฐิ ส่วนด้านบทบาทและหน้าที่ของสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร โดยมากที่ปฏิบัติเหมือนกันตามขั้นตอนของพิธีกรรม คือ มีบทบาทและหน้าที่ในการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การตั้งศพ การเผาศพ การแปรรูป และการเก็บอัฐิ ขั้นตอนของพิธีกรรมนอกจากนี้บางขั้นตอน คือ การรดน้ำศพ การสวดอภิธรรมบำเพ็ญกุศล การเซ่นศพ และการบวชน้ำไฟ เป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์หรือเจ้าของศพ บางขั้นตอน คือ การมัดตราสัง การเบิกโลง การทิ้งเบี้ยให้ตากเลียขกลา และการนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ สัปเหร่อบางคนไม่ปฏิบัติ

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร^{๕๔} กล่าวไว้ในบทนำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนมอญริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี” ว่าในพิธีกรรมศพของไทยพุทธจะมีคนกลุ่มหนึ่งที่ได้รับการเรียกขานว่าเป็น “สัปเหร่อ” เป็นบุคคลที่รับหน้าที่จัดการเรื่องต่าง ๆ ในงานศพซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญ แต่เรากลับมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสัปเหร่อผู้ใกล้ชิดกับพิธีกรรม ความตาย และร่างไร้วิญญาณค่อนข้างน้อย จึงมีคำถามเกิดขึ้นมาว่า “สัปเหร่อคือใคร” และ “สัปเหร่อมีที่ทางอย่างไรในสังคมที่เขาดำเนินชีวิตอยู่” สัปเหร่อเป็นกลุ่มคนที่มีพลวัตเชื่อมโยงไปกับสังคมค่อนข้างมาก ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดมากที่สุดคือการเปลี่ยนคำจากสัปเหร่อมาเป็น “เจ้าหน้าที่ฌาปนสถาน” ดังนั้นการศึกษาเรื่องสัปเหร่อ จึงน่าจะมีประโยชน์ในฐานะเป็นหลักฐานบางประการต่อความเคลื่อนไหวของสังคมได้

พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง)^{๕๕} ศึกษาความเปลี่ยนแปลงการจัดการจัดงานศพของชาวพุทธ : กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า การจัดพิธีศพในพระพุทธศาสนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล นับตั้งแต่การจัดพระบรมศพของพระศาสดา พระพุทธบิดา พุทธสาวกจบจนถึงพิธีการจัดงานศพของชาวพุทธในประเทศไทย นับตั้งแต่เจ้านายชั้นสูงในราชวงศ์ จนถึงพระสงฆ์และสามเณรชนทั่วไป โดยเฉพาะล้านนา ล้วนเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูกตเวทิตะของอนุชนรุ่นหลังที่ต้องการสักการะศพ ให้ดวงวิญญาณไปสู่สุคติ

^{๕๔} ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร, “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนมอญริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๖.

^{๕๕} พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง), “ความเปลี่ยนแปลงการจัดการงานศพของชาวพุทธ : กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสนาดรรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๓๖.

ที่ตีเหมือนกัน แล้วแต่ว่ากาลเวลา สถานที่ และความนิยมของท้องถิ่น ดังจะเห็นความแตกต่างกัน คือ การจัดพิธีศพในครั้งพุทธกาลก็จะจัดแบบเรียบง่ายเน้นเนื้อหาสาระ ไม่มีการเก็บศพไว้หลายวัน สูงสุดก็ไม่เกิน ๗ วัน การจัดศพไม่ซับซ้อนมากมาย เน้นการสักการะศพด้วยของหอมต่างๆ มีการทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ล่วงลับ มีการละเล่นตามความเหมาะสมตามความต้องการของญาติ เช่น กรณีการจัดพิธีศพของพระสาวรีบุตร และพิธีศพทุกศพมีการเผาเป็นที่สุดแม้พระบรมศพของพระศาสดาแล้วมีการนำอัฐิมาบรรจุเป็นสถูปเจดีย์ไว้ให้มหาชนได้สักการะเพราะเป็นบุคคลสำคัญ ส่วนการจัดพิธีศพของชาวพุทธล้านนา นั้นสามารถแยกพิธีกรรมการจัดศพออกเป็น ๓ ประเภทคือ การจัดศพเจ้านายชั้นสูง การจัดพิธีศพของพระสงฆ์ และการจัดพิธีศพของสามัญชนทั่วไป การจัดพิธีศพนั้นส่วนใหญ่มักมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันคือต้องการส่งให้ดวงวิญญาณของผู้ล่วงลับไปสู่สุคติที่ดี การจัดพิธีศพของเจ้านาย และพระสงฆ์ นั้นจะมีความแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป ที่เครื่องสักการะศพ มีการใส่ปราสาทศพที่มีความสูงใหญ่ และงดงามบนหลังนกหัสดีลิงค์ และมีการชักลากไปสู่ที่เผา หรือมีการจัดสร้างเมรุชั่วคราวในการเผา และมีการกำหนดสถานที่เผาตามแต่ฐานันดรศักดิ์ เช่น ที่วัด หรือที่ข่วงเมรุ หรือที่ป่าช้า เป็นต้น และมีการได้รับพระราชทานเกียรติจากราชวงศ์ชั้นสูง เช่น งานพระศพพระราชชายาเจ้าดารารัศมี เป็นต้น ส่วนศพพระสงฆ์ก็ได้รับการจัดศพที่ยิ่งใหญ่ไม่แพ้ศพเจ้านายเหมือนกันเพราะเป็นที่นับถือของประชาชนทั่วไป หากเป็นพระสงฆ์ที่ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์ และพระสงฆ์ที่บวชมาเป็นเวลานานได้รับยกย่องให้เป็น “ครูบา” ส่วนงานศพของสามัญชนทั่วไปก็จะจัดตามฐานะในอดีตไม่มีการใส่ปราสาทศพ ไม่มีการลากจูง จะจัดพิธีศพต้องคำนึงจารีตประเพณีและข้อห้ามของชุมชนเป็นหลัก เป็นการจัดพิธีศพที่ดูเรียบง่ายเสราโศก ต่อมาภายหลังการจัดพิธีศพไม่ว่าจะเป็นศพของเจ้านาย พระสงฆ์ หรือสามัญชน ดูเหมือนไม่แตกต่างกันมากนัก มีการทำบุญอุทิศกุศล มีปราสาท การชักลากไปสู่ที่เผา มีดนตรีแห่ มีการเลี้ยงอาหารแขกที่มาร่วมงาน ขึ้นอยู่กับฐานะของเจ้าภาพศพนั้นๆ ที่ไม่ให้ผิดจารีตประเพณี และให้สมเกียรติแก่ผู้วายชนและฐานะของตนเอง

ส่วนพิธีกรรมในการจัดงานศพของบ้านหมูน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีรูปแบบพิธีกรรม เริ่มจากพิธีกรรมเตรียมพร้อมรับกับความตาย ซึ่งเป็นพิธีที่ประกอบขึ้นเพื่อสร้างกำลังใจให้กับผู้ป่วย เพื่อให้ผู้ป่วยมีสภาพจิตใจที่เข้มแข็ง จิตใจไม่ฟุ้งซ่าน และเพื่อเตรียมตัวเตรียมใจก่อนที่จะเสียชีวิต ขั้นตอนพิธีกรรมประกอบด้วย การเทศน์คัมภีร์มหาวิบาก การบูชาข้าวพระเมืองแก้ว พิธีตานข้าว (ถวายสะพาน) พิธีกรรมขอขมาแก้วตั้งสาม (ขอขมาพระรัตนตรัย) ต่อมาเมื่อมีการเสียชีวิตจะมีพิธีกรรมการจัดงานศพ ซึ่งเริ่มตั้งแต่การแจ้งข่าวการตาย หลังจากนั้นมีการอาบน้ำศพ การจัดแต่งตัวให้ศพ แล้วก็นำศพบรรจุโลงหรือหีบศพ และมีการตั้งศพบำเพ็ญกุศล สวดอภิธรรมศพตามวันเวลาที่กำหนดขึ้น ในระหว่างการจัดตั้งศพนั้นมีการจัดเตรียมสิ่งของและเครื่องไทยทานเพื่อถวาย

พระในวันฉาปนกิจศพ คือ การประคิษฐ์ดอกไม้ประดับงานศพ สร้างปราสาทใส่ศพ สร้างเรือนทานสำหรับอุทิศให้ผู้ตาย เมื่อถึงวันที่กำหนดการฉาปนกิจศพจะนิมนต์พระสงฆ์มารับไทยทานที่บ้านศพ หลังจากนั้นมีการเคลื่อนศพไปสู่ป่าสุสานเพื่อประกอบพิธีกรรมต่อไป หลังจากเผาศพเสร็จแล้วในวันรุ่งขึ้นมีการดับกองฟอน และนิมนต์พระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวต่อไป รูปแบบและพิธีกรรมการจัดงานศพของบ้านหมื่น ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงหลายประการ ในส่วนพิธีกรรมก่อนตายส่วนใหญ่ยังถือปฏิบัติอยู่ แต่สำหรับพิธีกรรมหลังการตายมีพิธีกรรมหลายอย่างเปลี่ยนแปลงไป แต่สาระของพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนายังคงอยู่ และอาจกล่าวได้ว่ามีการปรับเปลี่ยนการปฏิบัติให้ถูกต้องตามระเบียบมากขึ้น ส่วนรูปแบบขั้นตอนพิธีกรรมอื่นที่เป็นส่วนของชาวบ้านมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย เช่น การอาบน้ำศพ การนุ่งผ้าศพ การประคิษฐ์ดอกไม้ประดับโลงศพ การใช้ปราสาทใส่ศพ การสร้างเรือนทาน มีการเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม รวมถึงรูปแบบการประกอบพิธีกรรมด้านอื่นๆ เช่น การเลี้ยงทวยไข่ ขั้นตอนการใส่ฝืนเป็นชั้นๆ ตามเดือนที่เผาศพ การก่อกองไฟหน้าป่าช้า การสวดวิญญูหมู่ พิธีกรรมขั้นตอนบางอย่างได้เลิกไปไม่ถือปฏิบัติ และรับเอาวัฒนธรรมอื่นมาปฏิบัติแทน

พระครูกล้วยาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ)^{๕๖} การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอศรีนครังค์ จังหวัดสุรินทร์ ผลจากการศึกษาแนวคิดความตายและประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า ความตาย คือกระบวนการจบของชีวิต หมายถึงการสิ้นใจ, การสิ้นสภาพของกรรมมีชีวิต แนวคิดเรื่องความตายในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท มองว่าความตายเป็นเรื่องปกติธรรมดาของชีวิต แต่สาระแห่งการตายสามารถนำมาสร้างสิ่งดีงาม นำมาเป็นเครื่องเตือนสติไม่ให้ประมาทมัวเมาในวัยในชีวิต เป็นอุปกรณ์ในการสอนธรรม และปฏิบัติธรรมบำเพ็ญเพียรให้บรรลุมรรคผลต่อไป ส่วนประเพณีการจัดงานศพที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น สมัยพุทธกาลจัดพิธีกรรมเกี่ยวกับการตายเฉพาะบุคคลสำคัญ เช่น พระพุทธเจ้า พระพุทธบิดา และพระพุทธสาวกบางรูป ส่วนบุคคลทั่วไปไม่ปรากฏว่ามีพิธีกรรมด้านนี้ แต่มีการจัดการเกี่ยวกับศพอย่างเรียบง่ายโดยการเผา การฝัง การทิ้งศพให้เป็นอาหารของสัตว์ การนำศพลอยแม่น้ำ และผลจากการศึกษา ประเพณีการจัดงานศพในชุมชนตำบลตรวจพบว่า ชุมชนตำบลตรวจเป็นชุมชนชาวทวยหรือส่วย มีข้อปฏิบัติเมื่อมีคนป่วยใกล้ตาย มี

^{๕๖} พระครูกล้วยาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลยาโณ), “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอศรีนครังค์ จังหวัดสุรินทร์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๔๓.

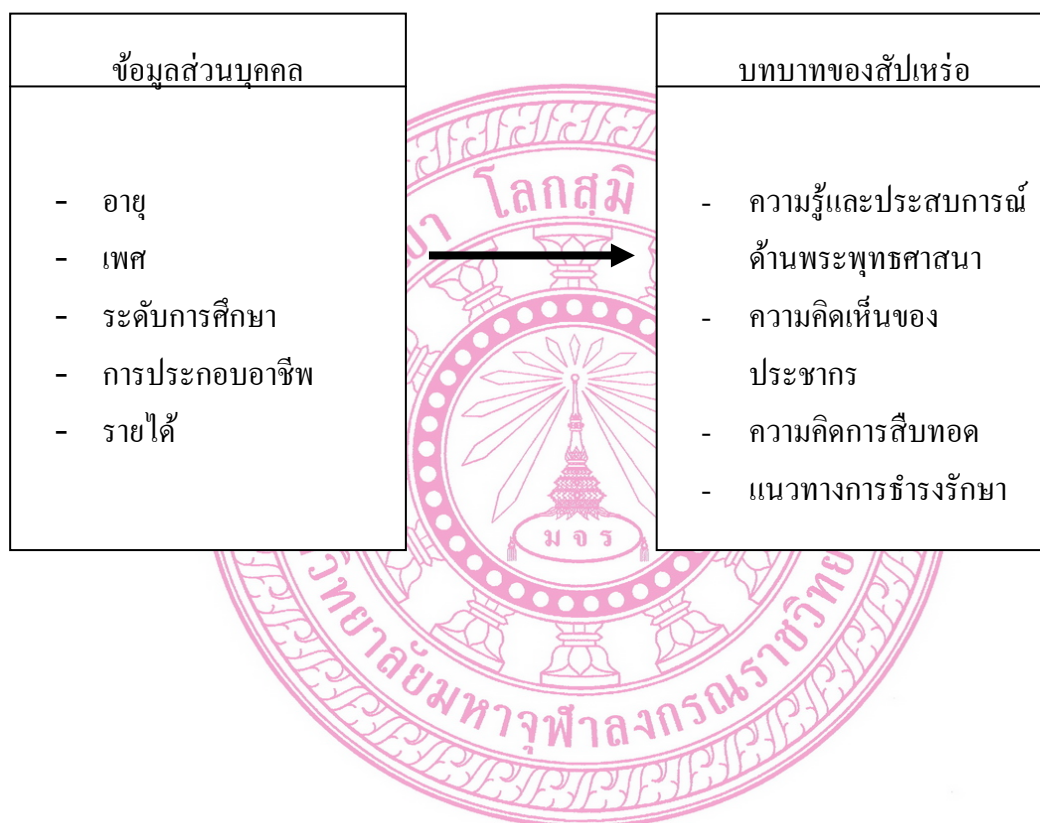
ประเพณีการปฏิบัติต่อศพ มีประเพณีการปฏิบัติในการสวดศพ มีประเพณีการบวชน้ำศพและการ
 จุงศพ มีประเพณีการปฏิบัติ ในการเผาศพ และมีประเพณีการเก็บอัฐิและทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย เป็น
 ลักษณะเฉพาะของตนเอง ปัจจุบันประเพณีการจัดงานศพของชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
 บ้าง อย่างเช่นแต่เดิมนั้นมัก นิยมฝังศพไว้ก่อน แต่ปัจจุบันเมื่อตายแล้วมักนิยมทำบุญอุทิศงานก็คือ
 เผาให้แล้วเสร็จ ซึ่งแต่ละชุมชนก็จัดงานศพตามฐานะของเจ้าภาพ แต่ในขั้นตอนพิธีการต่างๆ ชุมชน
 ก็ยังยึดถือเอาประเพณี และข้อปฏิบัติที่ทำสืบ ๆ ต่อกันมา ตามความเชื่อดั้งเดิมบวกกับความเชื่อทาง
 พระพุทธศาสนา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย

บุญยืน ศิริรักษ์^{๕๑} การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษา
 เฉพาะกรณีประเพณีเกี่ยวกับการตายในสังคมไทย ผลการศึกษาวิจัยพบว่า การตายในทัศนะของ
 พระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นมีความหมายเกี่ยวกับความสิ้นสุดของชีวิต โดยพระพุทธศาสนาเห็นว่า
 การตายเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ตามกฎธรรมชาติที่มนุษย์ทุกคนจะต้องตาย ไม่มีใครสามารถที่จะหลีกเลี่ยง
 การตายไปได้ นอกจากนั้นพระพุทธศาสนาเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรกลัวการตาย แต่พึงวางท่าทีเพื่อที่จะ
 ปฏิบัติต่อการตายได้อย่างเท่าทัน ไม่หวั่นไหวเพราะอำนาจของการตาย ตามปกติโดยทั่วไปมนุษย์
 จะกลัวต่อการตาย และเมื่อมีการตายเกิดขึ้นมนุษย์ก็ควรใช้การตายนั้นเป็นสื่อในการสอนหลักธรรม
 เรื่องความไม่แน่นอนของชีวิต ประเพณีเกี่ยวกับการตายนั้นพระพุทธศาสนาสอนให้ทำอย่างเรียบง่าย
 ไม่ฟุ่มเฟือยในสังคมไทยมีความเชื่อต่อการตายในหลากหลายมิติ ดังนั้นจึงมีขั้นตอนการปฏิบัติ
 เมื่อมีการตายที่ค่อนข้างซับซ้อน เพราะประเพณีเกี่ยวกับการตายนั้นมีองค์ประกอบของความเชื่ออยู่
 ๔ ประเภทคือ (๑) ความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ เป็นความเชื่อเรื่องวิญญาณ (๒) ความเชื่อในศาสนา
 พุทธ (๓) ความเชื่อในเรื่องโหราศาสตร์ (๔) ความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ และความเชื่อท้องถิ่น เมื่อมี
 ความเชื่อเช่นนี้ย่อมทำให้การประกอบพิธีกรรมมีความหลากหลาย ในประเพณีเกี่ยวกับการตายใน
 สังคมไทยนั้นมีปัญหาหลายๆด้าน โดยเฉพาะปัญหาด้านค่านิยมและความเชื่อที่ผิดๆ โดยเชื่อว่าการ
 จัดงานศพต้องทำอย่างอลังการหรือความสนุกสนานในงานด้วยการเล่นการพนัน

^{๕๑} บุญยืน ศิริรักษ์, “การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะ
 กรณีประเพณีเกี่ยวกับการตายในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย :
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๖๕.

๒.๕ กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ ๑ กรอบแนวคิดของการวิจัย

บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดระเบียบวิธีการการวิจัยไว้ดังนี้

๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างทดลอง

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์สัปเหร่อที่ประกอบพิธีศพประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานจำนวน ๕ แห่ง ๆ ละ ๑ คน ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง

๓.๑.๒ การศึกษาในเชิงปริมาณจากการสอบถามประชาชนในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง ซึ่งมีจำนวน ๘ หมู่บ้าน รวมประชากรทั้งสิ้น ๑,๕๕๕ หลังคาเรือน^๑ โดยใช้หัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพิธีงานศพในการตอบแบบสอบถาม ทำการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Taro Yamane^๒ ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๕๕ และยอมรับความผิดพลาดที่ยอมรับได้ ๐.๐๕ ดังต่อไปนี้

$$n = \frac{N}{1 + Ne^2}$$

n = ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง

N = ขนาดของประชากร

e = ความคลาดเคลื่อนที่ยอมให้เกิดขึ้น

^๑ องค์การบริหารส่วนตำบลหลวงใต้, ข้อมูลประชากร, (ลำปาง: องค์การบริหารส่วนตำบลฯ, ๒๕๕๓), หน้า ๑๒.

^๒ Yamane, Taro. Statistics : An Introductory Analysis ๓ rd ed. ๑๙๗๓ : ๑๒๕, อ้างในจินดา ขลิบทอง, กระบวนการวิจัยทางส่งเสริมการเกษตร : เอกสารการสอนชุดวิชาวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร, (นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๐.

แทนค่าในสูตร

$$n = \frac{๑๕๕๕}{๑ + ๑๕๕๕ (๐.๐๕)^๒}$$

$$= ๓๓๓.๓๑ \text{ หรือ } ๓๓๔$$

จากสูตรคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมสำหรับการวิจัยได้ ๓๓๔ คน จึงทำการกำหนดสัดส่วนกลุ่มตัวอย่างใน ๘ หมู่บ้านตามจำนวนครัวเรือนในแต่ละหมู่บ้าน แล้วทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ^๓ กับหัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีงานศพจนครบตามจำนวนกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

หมู่ที่	จำนวนประชากร (หลังคาเรือน)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง (หลังคาเรือน)
๑	๒๓๐	๔๕
๒	๔๐๑	๖๓
๓	๒๒๖	๓๘
๔	๑๕๒	๓๔
๕	๒๖๑	๔๓
๖	๓๔๓	๕๓
๗	๑๕๕	๒๓
๘	๑๘๓	๓๒
รวม	๑,๕๕๕	๓๓๔

๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๒.๑ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ในประเด็นการวิจัย ดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปส่วนบุคคล
๒. การเข้ามาสู่อาชีพศพหรือ

^๓ ยุทธพงษ์ กัวยรรณ์, พื้นฐานการวิจัย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑.

๓. ความเชื่อพื้นฐานของการเป็นสัปเหร่อ
๔. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย
๔. บทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพ
๕. จรรยาบรรณของสัปเหร่อ

๓.๒.๒ แบบสอบถาม (Questionnaire) ในประเด็นการวิจัยดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

๒. ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

๓. ความคิดเห็นต่อบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ สร้างโดยใช้การวัดแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามแบบ Likert Scale แบ่งเป็น ๕ ระดับ^๔ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละข้อดังนี้

๕ คะแนน หมายถึง ระดับมากที่สุด

๔ คะแนน หมายถึง ระดับมาก

๓ คะแนน หมายถึง ระดับปานกลาง

๒ คะแนน หมายถึง ระดับน้อย

๑ คะแนน หมายถึง ระดับน้อยที่สุด

การแปลความหมายของข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์โดยให้คะแนนเฉลี่ย ดังนี้^๕

๔.๕๑-๕.๐๐ หมายถึง มีบทบาทอยู่ในระดับมากที่สุด

๓.๕๑-๔.๕๐ หมายถึง มีบทบาทอยู่ในระดับมาก

๒.๕๑-๓.๕๐ หมายถึง มีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง

๑.๕๑-๒.๕๐ หมายถึง มีบทบาทอยู่ในระดับน้อย

๑.๐๐-๑.๕๐ หมายถึง มีบทบาทอยู่ในระดับน้อยที่สุด

๓. ข้อเสนอแนะต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อ

๓.๒.๓ การสังเกต (Observation Form)

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

^๕ บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว. การวิจัยเบื้องต้น, (กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕), หน้า ๒๓-๒๔.

๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๓.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ จากเอกสาร คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก ทั้งฉบับภาษาบาลีและภาษาไทย วรรณคดี ฎีกา งานวิจัย เอกสาร วารสาร และสิ่งพิมพ์ทางพระพุทธศาสนาอันเป็นที่ยอมรับในทางวิชาการ

๓.๓.๒ ข้อมูลทุติยภูมิจากการศึกษาในภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์สัปดาห์ที่ประกอบพิธีศพประจำอยู่ ณ ฌาปนสถาน และการสอบถามหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนหัวหน้าครัวเรือนที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพิธีงานศพ

๓.๔ การวิเคราะห์ข้อมูล

- ๓.๔.๑ ทำการศึกษาวิเคราะห์ อธิบายความ และแสดงเหตุผลเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนที่สุด
- ๓.๔.๒ ใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
- ๓.๔.๓ รวบรวม เรียบเรียงข้อมูล สรุปและนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

บทที่ ๔

ผลของการวิจัย

การศึกษาเกี่ยวกับบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับตัวแทนสัปเหร่อที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง และศึกษาทัศนคติความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ ด้วยแบบสอบถาม ผู้ศึกษานำเสนอผลการศึกษาในประเด็นสำคัญดังนี้

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

ส่วนที่ ๒ ความเชื่อของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

ส่วนที่ ๓ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

ส่วนที่ ๔ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในทัศนคติความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน

ส่วนที่ ๕ แนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดสัปเหร่อในชุมชนล้านนา

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

จากการสัมภาษณ์ตัวแทนสัปเหร่อที่ทำหน้าที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานบ้านวังควาย บ้านน้ำจ๋า บ้านน้ำจ๋าใต้ บ้านทุ่งส้ม และบ้านน้ำล้อม ตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง จำนวน ๕ คน ข้อมูลส่วนบุคคลของสัปเหร่อที่ทำหน้าที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถาน มีลักษณะดังนี้

นายเลิศ หน่อทอง สัปเหร่อประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานบ้านวังควาย อายุ ๖๕ ปี ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ประกอบอาชีพทำนา มีรายได้ประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่อปี มีภูมิลำเนาอยู่หมู่บ้านวังควาย ตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อประมาณ ๓๐ ปี โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสัปเหร่อหรือนายไฟ ตามมติประชาคมหมู่บ้าน^๑

นายคำตัน ผิวผ่อง สัปเหร่อประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานบ้านน้ำจ๋า อายุ ๖๔ ปี ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ประกอบอาชีพทำนา มีรายได้ประมาณ ๔๐,๐๐๐ บาทต่อปี มีภูมิลำเนาอยู่หมู่บ้านน้ำจ๋า ตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อประมาณ ๑๕ ปี โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสัปเหร่อหรือนายไฟ ตามมติประชาคมหมู่บ้าน ทั้งนี้ได้รับการสืบทอดบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีงานศพของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นใน ตระกูลสัปเหร่อ^๒

^๑ สัมภาษณ์ นายเลิศ หน่อทอง, สัปเหร่อ, ๒๐ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๒ สัมภาษณ์ นายคำตัน ผิวผ่อง, สัปเหร่อ, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕.

นายหล้า เมืองแก้ว สัปเหร่อประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานบ้านน้ำจำใต้ อายุ ๕๔ ปี ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ประกอบอาชีพทำนา มีรายได้ประมาณ ๒๐,๐๐๐ บาทต่อปี มีภูมิลำเนาอยู่หมู่บ้านน้ำจำใต้ ตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อประมาณ ๑๕ ปี โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสัปเหร่อหรือนายไฟ ตามมติประชาคมหมู่บ้าน ทั้งนี้ได้รับการสืบทอดบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีงานศพของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นในตระกูลสัปเหร่อจากบิดา^๓

นายศรีวรรณ มะโนแสน สัปเหร่อประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานบ้านทุ่งส้ม อายุ ๗๐ ปี ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ประกอบอาชีพทำนา มีรายได้ประมาณ ๑๗,๐๐๐ บาทต่อปี มีภูมิลำเนาอยู่หมู่บ้านทุ่งส้ม ตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อประมาณ ๕๐ ปี โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสัปเหร่อหรือนายไฟ ตามมติประชาคมหมู่บ้าน ทั้งนี้ได้รับการสืบทอดบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีงานศพของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นในตระกูลสัปเหร่อจากบิดา^๔

นายบุญเทียม ชมเชย สัปเหร่อประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานบ้านน้ำล้อม อายุ ๔๘ ปี ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ประกอบอาชีพทำนา มีรายได้ประมาณ ๑๕,๐๐๐ บาทต่อปี มีภูมิลำเนาอยู่หมู่บ้านน้ำล้อม ตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อประมาณ ๓๐ ปี โดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสัปเหร่อหรือนายไฟ ตามมติประชาคมหมู่บ้าน ทั้งนี้ได้รับการสืบทอดบทบาทหน้าที่ในการจัดการพิธีงานศพของชุมชนจากการเรียนรู้จากครูอาจารย์ผู้เป็นสัปเหร่อรุ่นก่อน^๕

ส่วนที่ ๒ ความเชื่อของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

๑) ความเชื่อพื้นฐานของการเป็นสัปเหร่อ

สัปเหร่อคือผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการศพให้เรียบร้อย และถูกต้องตามประเพณีปฏิบัติของท้องถิ่น เป็นบุคคลพิเศษที่ได้รับการยอมรับจากชุมชนให้ทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อ หรือนายไฟ^๖ ทั้งนี้แต่ละแห่งอาจมีสัปเหร่อ ๒ – ๓ คนที่ได้รับการแต่งตั้งให้ทำหน้าที่และประจำฌาปนสถานของแต่ละหมู่บ้าน เนื่องจากการทำหน้าที่เป็นสัปเหร่อเป็นความสนใจและความสามารถเฉพาะของบุคคลในการประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนหรือหลักการจัดการศพที่ถูกต้องตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น ด้วยความมีใจรักในงานด้านนี้ที่เห็นว่าเป็นการช่วยเหลือ

^๓ สัมภาษณ์ นายหล้า เมืองแก้ว, สัปเหร่อ, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๔ สัมภาษณ์ นายศรีวรรณ มะโนแสน, สัปเหร่อ, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๕ สัมภาษณ์ นายบุญเทียม ชมเชย, สัปเหร่อ, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๖ สัมภาษณ์ นายเลิศ หน่อทอง, ๒๗ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ชุมชน การช่วยเหลือสงเคราะห์เพื่อนมนุษย์ผู้จากไป จึงได้รับการสืบทอดจากครูอาจารย์รุ่นก่อน โดยการเป็นผู้ช่วยหัวหน้าสัปเหร่อเรียนรู้ขั้นตอนปฏิบัติ กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ รวมทั้งคติความเชื่อเกี่ยวกับความตาย และความรู้ทางไสยศาสตร์เวทมนต์คาถาอย่างจริงจัง และใช้ระยะเวลา^๓ และการสืบทอดความรู้จากตระกูลสัปเหร่อ ทั้งนี้อาจมีบิดา หรือญาติพี่น้องคนใดคนหนึ่งที่เป็นสัปเหร่อและได้รับการสืบทอดต่อกันมา^๔ ทั้งนี้ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือครูยังคงเป็นระเบียบพิธีกรรมที่พึงปฏิบัติของสัปเหร่อและอาจมีความแตกต่างบนความเหมือนของแต่ละบุคคล ซึ่งจะประกอบด้วยเครื่องบูชาหรือภาษาถิ่นเรียกว่า “ขันธ์ตั้ง” มีส่วนประกอบที่สำคัญดังนี้

สัปเหร่อบ้านวังควาย ประกอบด้วยขันธ์ตั้งปัจจัย (เงิน) ๓๒ บาท ดอกไม้และเทียนรูป^๕

สัปเหร่อบ้านน้ำจ้ำ ประกอบด้วยขันธ์ตั้งปัจจัย (เงิน) ๓๖ บาท เหล้าขาว (สุรา) ขึ้น ๑ ขวด (ก่อนประกอบพิธี) ลง ๑ ขวด (หลังเสร็จการเผาศพ) ดอกไม้ เทียนรูป และหมากพลู ๑๒ คู่^๖

สัปเหร่อบ้านน้ำจ้ำใต้ ประกอบด้วยขันธ์ตั้งปัจจัย (เงิน) หกสลึง ดอกไม้ เทียนรูป และหมากพลู ๔ คู่^๗

สัปเหร่อบ้านทุ่งส้ม ประกอบด้วยขันธ์ตั้งปัจจัย (เงิน) ๓๒ บาท ดอกไม้และเทียนรูป ๒ คู่^๘

สัปเหร่อบ้านน้ำล้อม ประกอบด้วยขันธ์ตั้งปัจจัย (เงิน) ๓๕ บาท เหล้าขาว (สุรา) ๑ ขวด ดอกไม้ เทียนรูป และหมากพลู ๑๒ คู่^๙

ความเชื่อทางไสยศาสตร์ประกอบด้วยเวทย์มนต์คาถาสำหรับการประกอบพิธีกรรม ขั้นตอนต่าง ๆ ระหว่างการทำศพ ทั้งนี้เชื่อว่าเป็นการบริกรรมเพื่อป้องกันตัวเองและผู้อื่นจากภัยร้าย ผี วิญญาณ ที่อาจมาสร้างความเจ็บป่วย ความเดือดร้อน ความหวาดกลัวแก่คนอยู่ข้างหลัง จึงมีการทำพิธีทางไสยศาสตร์ประกอบด้วยเวทย์มนต์คาถากำกับบางพิธีกรรม เช่น การมัดตราสัง การเบิกโลง การเปิดฝาโลง การเปิดป่าช้า การปิดป่าช้า เป็นต้น^{๑๐} ทั้งนี้สัปเหร่อในปัจจุบันยังคงมีการสืบทอดตามความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาแต่พิธีกรรมบางอย่างได้ลบเลือนไปเป็นเพียงระเบียบพิธี

^๓ สัมภาษณ์ นายบุญเทียม ชมเชย, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๔ สัมภาษณ์ นายศรีวรรณ มะโนแสน, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๕ สัมภาษณ์ นายเลิศ หน่อทอง, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๖ สัมภาษณ์ นายคำตัน ผิวผ่อง, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๗ สัมภาษณ์ นายหล้า เมืองแก้ว, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๘ สัมภาษณ์ นายศรีวรรณ มะโนแสน, ๒๑ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^๙ สัมภาษณ์ นายบุญเทียม ชมเชย, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายหล้า เมืองแก้ว, ๒๕ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ปฏิบัติเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ในการประกอบพิธีกรรม ทั้งนี้สามารถเปิดเผยบทปริกรรมเวทย์มนต์คาถาที่ใช้ อาทิ คาถาปิดโลง^{๕๕} “พุทชังปก ัมมังปิต สังกังมิต” คาถามหาคันทหลวง “โอมนโม ติตันโต ติตันตติ หิรันโต ตัวยะสวาหป๑” เป็นต้น นอกเหนือจากนั้นสัปเหร่อบางคนมีเครื่องรางของขลังไว้ใช้งานและการคุ้มภัย ได้แก่ วัตถุมงคลพระเครื่อง และผ้ายันต์ และปัจจุบันมีคหบดี ไม่มีการนำมาใช้ประกอบพิธีกรรม ใช้ขวานและมิดพร้าววัตถุประสงค์เพื่อตัดไม้และผ่าลูกมะพร้าวล้างหน้าศพในพิธีกรรมเท่านั้น^{๕๖}

๒) ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย

พิธีกรรมงานศพของชาวพุทธล้านนามีวิธีปฏิบัติและความละเอียดของขั้นตอนปฏิบัติ เป็นพิธีกรรมที่ผสมผสานเข้าด้วยกันทั้งพุทธศาสนา พราหมณ์ และความเชื่อด้านไสยศาสตร์มาเกี่ยวข้องด้วย การตายเป็นประเพณีที่สำคัญต่อวิถีชีวิต ความรู้สึกและความเป็นไปของคนที่มีชีวิตอยู่กับคนที่จากไป เป็นภาระและความรับผิดชอบของคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และการแสดงความร่วมมือของคนในชุมชน และการไว้อาลัยแก่ผู้จากไป ทั้งนี้พื้นฐานของความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย และการสืบทอดความเชื่อของชาวล้านนามีพื้นฐานเดียวกัน ซึ่งมีความแตกต่างและการเปลี่ยนแปลงรายละเอียดข้อปฏิบัติ ความเชื่อดั้งเดิม และระเบียบพิธีกรรมบางอย่างตามกระแสนิยม ทั้งนี้ความเชื่อพื้นฐานของการตายที่มีการกล่าวขานและทำสืบทอดกันมา เชื่อว่า การตายตามความเชื่อของท้องถิ่น มี ๒ ลักษณะที่มีผลกระทบต่อความรู้สึกและจิตใจ ได้แก่ ๑) การตายดี คือการตายตามธรรมชาติหรือการสิ้นลมหายใจตามอายุขัยตายด้วยโรคร้ายไข้เจ็บ และนอนหลับตาย โดยเชื่อว่าเป็นการตายปกติเนื่องจากหมดอายุขัย (ชรา) ร่างกายสังขารไม่อาจทนได้ หรือตายเพราะหมดกรรมตามความเชื่อในทางพระพุทธศาสนา พิธีทำศพของคนตายดีจะมีขั้นตอนและระเบียบพิธีกรรมที่ก่อให้เกิดความอบอุ่น พิถีพิถัน และสง่างาม ตั้งแต่การประกอบพิธีอาบน้ำศพ การแต่งตัวให้ศพ การตั้งศพบำเพ็ญกุศลพิธี การฃาปนกิจศพ การเก็บอัฐิ และพิธีกรรมหลังงานศพ ๒) การตายร้าย คือการตายที่ไม่ปกติตามวัยอันควรจากอุบัติเหตุ รถชน การถูกฆ่า ฆ่าตัวตาย ตายท้องกลม กล่าวได้ว่าเป็นการตายโหง หรือตายผิดปกติ จะไม่นิยมนำศพเข้าบ้านหรือขึ้นบนบ้าน ปัจจุบันพิธีทำศพไม่แตกต่างไปจากการตายดี ทั้งขั้นตอนและระเบียบพิธีกรรมต่าง ๆ ทั้งการตั้งศพบำเพ็ญกุศล การกำหนดวันฃาปนกิจศพ รวมทั้งการฃาปนกิจศพเช่นเดียวกันกับการตายดี ซึ่งต้องมีพิธีกรรมการฝังหลอกตามความเชื่อ แล้วทำการเผาศพตามขั้นตอนและระเบียบพิธีกรรมท้องถิ่น

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายศิวรรณ มะโนแสน, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๕.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายคำตัน ศิวผ่อง, ๒๓ มิถุนายน ๒๕๕๕.

ส่วนที่ ๓ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

๑) บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

จากการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพแบบล้านนาที่เป็นประเพณีนิยมของท้องถิ่น และมีความเกี่ยวข้องกับบทบาทของสัปเหร่อ ผู้ศึกษาได้นำมาเทียบเคียงกับบทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานชุมชน จำนวน ๕ แห่ง ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง เพื่อวิเคราะห์บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ ผลการศึกษา ดังนี้

ตารางที่ ๔.๑ บทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานชุมชน

พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับ พิธีงานศพ แบบล้านนา	บทบาทของสัปเหร่อประจำ ฌาปนสถาน				
	บ้าน วังควาย	บ้าน น้ำจำ	บ้าน น้ำจำใต้	บ้าน ทุ่งส้ม	บ้าน น้ำล้อม
๑. การสุมา (ขอขมา) ชั้นแก้ว ทั้งสาม	-	-	-	-	-
๒. การบอกหนทาง (การชี้ แนะนำทางผู้ป่วยใกล้ตาย)	-	-	-	-	-
๓. การอาบน้ำศพ	✓	✓	-	✓	✓
๔. การแต่งตัวศพ					
-หวีผม	-	✓	-	-	-
-นุ่งผ้า	✓	✓	-	-	-
-เงินใส่ปากศพ	-	-	-	-	-
-หมากใส่ในปาก	-	-	-	-	-
-ขี้ผึ้งปิดหน้า	-	-	-	-	-
-กรวยดอกไม้รูปเทียน	-	-	-	-	✓
๕. การมัดตราสัง	✓	✓	-	✓	-
๖. การเบิกโลง	-	✓	-	-	-
๗. การทำเครื่องประกอบโลง	-	-	-	-	-
๘. การตั้งศพ	✓	✓	-	-	-
๙. การตามไฟหน้าศพ (การจุด ตะเกียง)	✓	-	-	-	-

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ) บทบาทของสัปเหร่อ

๑๐. การสวดพระอภิธรรม	-	-	-	-	-
๑๑. การเซ่นศพ	-	✓	-	-	-
๑๒. กำหนดวันเผาศพ	-	-	-	-	-
๑๓. การนำศพออกจากบ้าน (ความเชื่อ)	-	-	-	-	-
-ไม่ห้ามศพลอดคชื้อ	-	-	-	✓	-
-การชักฟากสามซี้ตีหม้อน้ำ สามใบ	-	-	-	-	-
-ประตูป่า	-	-	-	-	-
-การช้ดข้าวสาร	-	-	-	-	-
-การใช้ไม้จีดทางนำหน้า	-	-	-	-	-
-ห้ามหามข้ามนาข้ามสวน	-	-	-	-	-
๑๔. การโปรยข้าวตอก	-	-	-	-	-
๑๕. การเผาศพ	✓	✓	✓	✓	✓
๑๖. การทิ้งเบื้อให้ตากเลียย กลา	✓	✓	✓	✓	✓
๑๗. การนำน้ำมะพร้าวล้าง หน้าศพ	✓	✓	✓	✓	✓
๑๘. การโยนผ้าข้ามศพ	-	-	-	-	-
๑๙. การช้กฟีนสามคู้น	-	-	-	-	-
๒๐. การบวชหน้าไฟ	-	-	-	-	-
๒๑. การสวดหน้าไฟ	-	-	-	-	-
๒๒. การเดินสามหาบ	-	-	-	-	-
๒๓. การแปรรูป	-	✓	-	✓	-
๒๔. การเก็บอัฐิ	✓	✓	✓	✓	✓

จากตารางที่ ๔.๑ ผลการศึกษาพบว่า บทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานชุมชน จำนวน ๕ แห่ง ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง ที่เป็นหน้าที่สำคัญของสัปเหร่อที่ได้รับการถ่ายทอด เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ และตามสภาพของสังคมที่

เปลี่ยนแปลงไปที่อาจลดทอนบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อในอดีตตามความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา ค้นพบดังนี้

๑) พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับการสุมา (ขอขมา) ขึ้นแก้วทั้งสาม ตามความเชื่อชาวล้านนาตามทรรศนะเมื่อมีคนป่วยหนักในครัวเรือนด้วยโรคร้ายไข้เจ็บ ความชรา ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ ต้องปรนนิบัติป้อนข้าว ป้อนน้ำ และยา เรียกว่า “คนพยาธิ” แต่ถ้าใกล้ตายหมดหนทางที่จะรักษาเยียวยาให้หายขาด เรียกว่า “คนลำบาก” ทั้งนี้ความเชื่อท้องถิ่น เชื่อว่า การได้ฟังเทศน์ “ธรรมมหาวิบาก” การสุมา (ขอขมา) แก่ทั้งสาม คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หากผู้ป่วยยังไม่ถึงเวลาตายก็จะหายเป็นปกติภายใน 3 วัน และถ้าเป็นวิบากกรรมก็จะพ้นกรรมด้วยการสิ้นใจภายใน 3 วัน และการบอกหนทางแก่คนลำบาก ก่อนสิ้นลมหายใจหรือบอกหนทางให้ไปสู่ที่ดี มีแสงสว่าง สுகติหรือสวรรค์ชั้นฟ้าตามความเชื่อท้องถิ่นที่ปฏิบัติสืบทอดมา ทั้งนี้การกระทำดังกล่าวอาจเป็นบทบาทหน้าที่ของลูกหลาน ญาติพี่น้อง มิตรสหาย คนที่ผู้ป่วยนับถือ พระสงฆ์ และอาจหมายรวมไปถึงสัปเหร่อในฐานะเพื่อนบ้าน ปัจจุบันพิธีกรรมและความเชื่อดังกล่าวส่วนใหญ่ไม่นิยมปฏิบัติ อาจด้วยสภาพสิ่งแวดล้อมไม่อำนวย สถานการณ์จำกัด ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญเป็นอย่างยิ่งแก่คนป่วย ส่วนใหญ่ถูกส่งตัวเข้าไปรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลจนถึงวาระสุดท้าย และส่วนน้อยที่หมอวินิจฉัยแล้วหมดหนทางรักษาจะพาคนป่วยกลับมาอยู่ที่บ้าน การบอกกล่าวหนทางสว่าง และสร้างกำลังใจให้แก่คนป่วยยังคงมีปฏิบัติบ้างบางท้องถิ่น

๒) เมื่อมีคนตาย มีความจำเป็นต้องมีผู้รู้ที่สามารถให้คำแนะนำในปฏิบัติต่อศพอย่างถูกต้องตามประเพณีท้องถิ่น ทั้งนี้อาจเป็นผู้สูงอายุ มักคทา ยก หรือสัปเหร่อ สำหรับพิธีกรรมการอาบน้ำศพ โดยมีส่วนผสมด้วยขมิ้น และส้มป่อย เพื่อให้ลูกหลาน ญาติพี่น้อง รวมทั้งญาติมิตรสหายได้ขอขมาแก่ผู้ตายด้วยการราดร่างกาย และการอาบน้ำให้แก่ศพ

๓) การแต่งตัวศพเช่นกันที่มีความจำเป็นต้องมีผู้รู้ที่สามารถให้คำแนะนำในปฏิบัติต่อศพอย่างถูกต้องตามประเพณีท้องถิ่น ตั้งแต่การหิวผม การนุ่งผ้า และเงินใส่กระเป๋าสื่อหรือกางเกง (ปัจจุบันไม่นิยมนำเงินใส่ปากศพ) ส่วนหมากใส่ในปาก และการนำจี๊ผึ้งปิดหน้าปัจจุบันไม่นิยมปฏิบัติเช่นกัน

๔) การมัดตราสัง เป็นแนวคิดตามคติความเชื่อท้องถิ่น ปรีศนาธรรม และคำสอน ส่วนการร้อยรัดมัดให้แน่นเพื่อความสะดวกต่อการเคลื่อนย้าย และป้องกันการขึ้นอืด เน่าเฟะจนทำให้ศพไม่อยู่ในสภาพที่พึงประสงค์ ปัจจุบันไม่นิยมปฏิบัติ เนื่องจากศพได้รับการฉีดยากันศพเน่า และการบรรจุไว้ในโลงแช่เย็น การมัดตราสังจึงไม่นิยมปฏิบัติ ยังคงไว้ซึ่งการมัดมือหรือผูกข้อมืออย่าง

หลวมๆ เพื่อการพนมมือด้วยดอกไม้รูปเทียน ทั้งนี้ผู้กระทำพิธีจะต้องเป็นสัปเหร่อ หรือผู้ที่มีความสามารถตามความเชื่อท้องถิ่น

๕) พิธีกรรมการเบิกโลงและการทำเครื่องประกอบโลง ปัจจุบันไม่นิยมปฏิบัติ แต่สัปเหร่อบางชุมชนยังคงมีการปฏิบัติเป็นพิธีกรรมที่ได้ปฏิบัติสืบทอดมา ส่วนโลงศพและเครื่องประกอบโลงในปัจจุบันมีจำหน่ายโดยทั่วไป

๖) การตั้งศพ หลังจากนำศพบรรจุในโลงเรียบร้อยแล้ว การตั้งศพขึ้นอยู่กับความเชื่อเกี่ยวกับการตายถ้าตายดี จะตั้งศพไว้บนเรือน แต่ถ้าการตายร้ายที่เป็นอัมภมลจะนิยมตั้งศพไว้ที่วัดหรือบริเวณลานหน้าบ้าน และการจุดไฟหน้าศพ ทั้งนี้เป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่ได้รับคำแนะนำจากสัปเหร่อหรือผู้รู้ในชุมชน

๗) การสวดอภิธรรม เป็นพิธีกรรมทางศาสนาเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ตายตามประเพณีท้องถิ่น

๘) การเช่นศพ เป็นหน้าที่ของลูกหลาน และญาติพี่น้องที่พึงกระทำต่อศพตามประเพณีนิยม

๙) การกำหนดวันเผาศพ เป็นการปรึกษาหารือร่วมกันเพื่อกำหนดวันที่เหมาะสมตามความเชื่อท้องถิ่นเกี่ยวกับวันเผาศพ โดยมีผู้รู้ ผู้สูงอายุ สัปเหร่อ และญาติพี่น้องของผู้ตายร่วมตกลงกัน

๑๐) ความเชื่อเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน ปัจจุบันไม่นิยมปฏิบัติ แต่สัปเหร่อบางชุมชนยังคงมีความเชื่อเกี่ยวกับการไม่ห้ามศพลอดซุ้มซึ่งเป็นความเชื่อเฉพาะ ทั้งนี้ ความเชื่อดังเดิมเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน ไม่นิยมปฏิบัติแล้ว อาทิ การชักฟากสามซี่ ดิหม้อนำสามใบ การชั๊ดข้าวสาร การใช้มัดจิตทางนำหน้า เป็นต้น รวมทั้งพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการโปรยข้าวดอก

๑๑) การเผาศพ หลังจากพิธีกรรมทางศาสนาและการนำศพไว้บนเมรุเสร็จสิ้นแล้ว เป็นบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อตามความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบี่ยงให้ตากลียายกลาเพื่อซื้อที่เผาหรือฝังศพให้แก่วิญญาณผู้ตาย การใช้น้ำมันมะพร้าวล้างหน้าศพเพื่อถือน้ำมันให้ศพสามารถเผาไหม้ไฟได้หมด ทั้งนี้หลังจากนั้นสัปเหร่อจะเป็นผู้ดูแล และควบคุมการเผาศพจนเสร็จสิ้น ทั้งนี้จากการศึกษา พบว่าพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการโยนผ้าข้ามศพ การชักฟืนสามคุ้น ไม่นิยมปฏิบัติแล้ว

๑๒) การแปรรูป และการเก็บอัฐิ เป็นพิธีกรรมหลังจากการฌาปนกิจศพเสร็จสิ้น โดยสัปเหร่อเป็นผู้นำกระดูก หรือเศษกระดูกส่วนสำคัญมาทำพิธีกรรมการแปรรูปซึ่งพระสงฆ์เป็นผู้นำทำพิธีกรรมดังกล่าว เพื่อให้ลูกหลาน ญาติพี่น้องของผู้ตายนำอัฐิไปลอยน้ำ ไปฝัง หรือบรรจุพระเจดีย์ตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นต่อไป

สัปเหร่อเป็นผู้มีบทบาทหน้าที่สำคัญต่อการจัดการศพให้เรียบร้อยและถูกต้องเป็นไปตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น เป็นผู้รู้ มีความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคล มีความสำคัญต่อประเพณีการตายและการจัดการพิธีกรรมเกี่ยวกับศพของชุมชน ผลการศึกษาให้ข้อค้นพบถึงบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในปัจจุบันตั้งแต่การให้คำแนะนำและปฏิบัติเกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การตั้งศพ การรักษาความเชื่อบางประการเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผาศพหรือการปลงศพ ความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบ้าให้ตากเลียขยกลา การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ การแปรรูป และการเก็บอัฐิ

๒. จรรยาบรรณของสัปเหร่อ

๑) คติความเชื่อพื้นฐานของการเป็นสัปเหร่อเกี่ยวกับการทำพิธี การนับถือครูที่ได้รับ การถ่ายทอดความรู้ รวมทั้งคาถาอาคมเพื่อใช้ประกอบพิธีกรรมบางอย่าง ซึ่งเป็นความเชื่อเฉพาะ ส่วนบุคคลเกี่ยวกับความปลอดภัย และการระลึกถึงครูอาจารย์

๒) คติความเชื่อพื้นฐานของการเป็นสัปเหร่อเกี่ยวกับการทำพิธีให้แก่ผีเจ้าที่ซึ่งเป็น ความเชื่อเฉพาะส่วนบุคคลเกี่ยวกับความปลอดภัย

๓) การไม่เรียกร้อยเงินทองเกินความจำเป็นกับเจ้าภาพงานศพ

๔) การไม่เลือกปฏิบัติ ไม่แสดงกิริยารังเกียจศพผู้ตาย คูหมั่นเหยียดหมาม หรือไม่เคารพ ศพผู้ตาย

๕) การรักษาภาพพจน์ที่ดี

๖) การปฏิบัติตามความเชื่อประเพณีนิยมท้องถิ่นอย่างเคร่งครัด

ส่วนที่ ๔ บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในทัศนะความคิดเห็นของประชาชนในชุมชน

การศึกษาศณะความคิดเห็นของประชาชนในชุมชนต่อบทบาทของสัปเหร่อในการทำ หน้าที่เกี่ยวกับพิธีงานศพ ณ ฌาปนสถานของชุมชนตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นที่ผ่านมาในอดีต จนถึงปัจจุบัน จากประสบการณ์ที่ได้สัมผัสโดยตรง และการถ่ายทอดเรื่องราวจากผู้มีประสบการณ์ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพิธีศพของผู้ตอบแบบสอบถามที่มีความต่างด้านประสบการณ์ เพศ อายุ และการศึกษา เป็นต้น ผู้ศึกษาได้นำเสนอผลการศึกษาดังนี้

๑. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๒ แสดงข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

(N=๓๓๔)

ข้อมูลทั่วไป		ค่าความถี่	ค่าร้อยละ
๑. เพศ	ชาย	๑๗๕	๕๓.๗
	หญิง	๑๕๙	๔๖.๒
๒. อายุ	ต่ำกว่า ๑๕ ปี	๓	๑.๗
	๑๕-๓๐ ปี	๗๗	๒๖.๔
	๓๑-๔๕ ปี	๖๗	๒๐.๔
	๔๖-๖๐ ปี	๑๑๖	๓๔.๗
	๖๑-๗๕ ปี	๔๕	๑๓.๕
	๗๖ ปีขึ้นไป	๑๐	๓.๐
๓. ระดับการศึกษา	ประถมศึกษา	๑๑๗	๓๕.๔
	มัธยมศึกษาตอนต้น	๔๔	๑๓.๒
	มัธยมศึกษาตอนปลาย	๑๐๖	๓๑.๗
	ปริญญาตรี	๔๔	๑๓.๒
	สูงกว่าปริญญาตรี	๑๓	๕.๑
	ไม่ได้รับการศึกษา	๕	๑.๒
๔. การประกอบอาชีพ	เกษตรกรกรรม	๕๒	๒๓.๓
	รับจ้างทั่วไป	๑๓๐	๓๙.๐
	ค้าขาย	๑๕	๔.๕
	รับราชการ	๓๓	๑๑.๑
	นักเรียน/นักศึกษา	๕๖	๑๖.๗
	ธุรกิจส่วนตัว	๒	.๖
	พนักงาน/ลูกจ้าง บริษัทเอกชน	๒	.๖
๕. รายได้ต่อเดือน	ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท	๑๕๖	๔๖.๗

ตารางที่ ๔.๒ (ต่อ) แสดงข้อมูลทั่วไป

	๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท	๑๓๘	๔๑.๑
	๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท	๒๕	๗.๕
	มากกว่า ๑๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป	๑๕	๔.๕

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามสัดส่วนชายหญิงใกล้เคียงกัน ผู้ชายคิดเป็นร้อยละ ๕๓.๘ และผู้หญิงคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๒ ผู้ตอบแบบสอบถามมีอายุระหว่าง ๔๖-๖๐ ปี คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๘ รองลงมาคิดเป็นร้อยละ ๒๖.๔ มีอายุระหว่าง ๑๕-๓๐ ปี และร้อยละ ๒๐.๔ มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๕ ปี มีระดับการศึกษาประถมศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๔ รองลงมาระดับมัธยมศึกษา คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๘ และบางส่วนร้อยละ ๑๓.๒ เท่ากัน ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับปริญญาตรี ด้านการประกอบอาชีพมีความหลากหลายมากที่สุด คือ การประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป ได้รับค่าจ้างรายวันและรายเดือน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๐ รองลงมาอาชีพเกษตรกรกรรมทำนา ไร่ และสวน คิดเป็นร้อยละ ๒๗.๓ และบางกลุ่มเป็นนักเรียน/นักศึกษา และรับราชการ คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๘ และ ๑๑.๑ ตามลำดับ ระดับรายได้ต่อเดือนต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาทคิดเป็นร้อยละ ๔๖.๘ และร้อยละ ๔๑.๑ มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท

๒. ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา

ตารางที่ ๔.๓ แสดงความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของผู้ตอบแบบสอบถาม

(N=๓๓๔)

ความรู้และประสบการณ์		ความถี่	ร้อยละ	ลำดับ
๑. เป็นกรรมการวัด	ใช่	๒๕	๘.๔	
	ไม่ตอบ	๓๐๕	๙๑.๖	
๒. เคยบรรพชาอุปสมบทมาก่อน	ใช่	๘๐	๒๔.๐	๓
	ไม่ตอบ	๒๕๔	๗๖.๐	
๓. ศึกษาหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนา	ใช่	๑๒๖	๓๗.๘	๒
	ไม่ตอบ	๒๐๘	๖๒.๒	
๔. ร่วมกิจกรรมทางศาสนาตามประเพณี	ใช่	๓๒๕	๙๗.๖	๑
	ไม่ตอบ	๙	๒.๔	

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ มีความรู้และประสบการณ์ เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนาตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นเป็นลำดับที่ ๑ (ร้อยละ ๕๗.๖) รองลงมาลำดับที่ ๒ มีความรู้เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา โดยการศึกษาเรียนรู้จากหนังสือ ตำราทางพระพุทธศาสนา (ร้อยละ ๓๗.๘) และเคยบรรพชาอุปสมบทหรือบวชชีพรำหมั้นเพื่อศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับวิธีปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เป็นลำดับที่ ๓ (ร้อยละ ๒๐.๔)

๓. ความคิดเห็นต่อบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ

๓.๑ ความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทของสัปเหร่อเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดการพิธีงานศพ

ตารางที่ ๔.๔ แสดงระดับบทบาทของสัปเหร่อเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดการพิธีงานศพ

(N=๓๓๔)

บทบาทของสัปเหร่อ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลความ
๑. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย			
๑.๑ มีความรู้เกี่ยวกับการตาย ศี วิญญาณ	๓.๔๑	๐.๘๘	ปานกลาง
๑.๒ มีความรู้เกี่ยวกับข้อห้าม/ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ	๓.๕๓	๐.๘๔	มาก
๑.๓ มีความรู้ดั้งเดิมทางไสยศาสตร์ คาถาอาคมในการประกอบพิธีกรรม	๓.๕๐	๐.๕๕	มาก
๑.๔ มีความรู้เกี่ยวกับการกำหนดวันเผาศพ	๓.๓๑	๐.๕๑	ปานกลาง
๑.๕ มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมงานศพ	๓.๔๔	๐.๕๖	ปานกลาง
รวมทั้งหมด	๓.๔๐	๐.๘๑	ปานกลาง
๒. ความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการพิธีงานศพ			
๒.๑ มีความชำนาญต่อการจัดการศพ ตั้งแต่การอาบน้ำศพ การมัดตราสัง จนกระทั่งการเผาหรือฝังศพ	๓.๕๐	๑.๐๕	มาก
๒.๒ มีความชำนาญและความเคร่งครัดต่อการใช้ความเชื่อทางไสยศาสตร์ คาถาอาคมในพิธีกรรม	๓.๓๖	๑.๐๔	ปานกลาง
๒.๓ มีความชำนาญต่อความเชื่อข้อห้าม/ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ	๓.๓๖	๑.๐๐	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๔ (ต่อ) แสดงระดับบทบาทของสัปเหร่อ

๒.๔ มีความชำนาญต่อการประกอบพิธีกรรมงานศพตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น	๓.๔๑	๐.๕๓	ปานกลาง
๒.๕ การให้คำแนะนำ ข้อคิด และปรีศนาธรรมตามความเชื่อของชุมชนแก่ชุมชน	๓.๒๐	๐.๕๕	ปานกลาง
รวมทั้งหมด	๓.๓๔	๐.๕๒	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๔ ความคิดเห็นของประชาชนจากประสบการณ์ที่ได้สัมผัส และการถ่ายทอดเรื่องราวจากผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องต่อบทบาทของสัปเหร่อด้านความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย พบว่า บทบาทของสัปเหร่อแสดงออกให้เห็นถึงความเคร่งครัดยึดถือเกี่ยวกับข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติในพิธีงานศพ รวมทั้งการใช้ศาลาอาคมในการประกอบพิธีกรรม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๓, ๓.๕๐$) และยังชำระไว้ซึ่งธรรมเนียมปฏิบัติ ระเบียบขั้นตอน และพิธีกรรมเกี่ยวกับการประกอบพิธีงานศพที่เป็นประเพณีนิยมของท้องถิ่น ซึ่งสามารถสื่อให้เห็นถึงความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับความตาย พิธี และวิญญาณ อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน ($\bar{X} = ๓.๔๕, ๓.๔๑$)

ความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการพิธีงานศพ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๔$) ทั้งนี้ แสดงออกถึงความเชี่ยวชาญต่อการจัดการศพ ตั้งแต่การอาบน้ำศพการมัดตราสัง จนกระทั่งการเผาหรือฝังศพ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๐$) สอดคล้องและสนับสนุนกับความเชี่ยวชาญการประกอบพิธีกรรมงานศพให้ถูกต้องตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น ความชำนาญในการใช้ศาลาอาคมในการประกอบพิธีกรรม และการปฏิบัติตามข้อห้าม ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ อยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน ($\bar{X} = ๓.๔๑, ๓.๓๖$) ทั้งนี้ ความสามารถในการให้คำแนะนำ คติ ข้อคิด และปรีศนาธรรมตามความเชื่อท้องถิ่นอยู่ในลำดับสุดท้าย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๐$) ในระดับปานกลางเช่นกัน ($\bar{X} = ๓.๔๑, ๓.๓๖$) ทั้งนี้ ความสามารถในการให้คำแนะนำ คติ ข้อคิด และปรีศนาธรรมตามความเชื่อท้องถิ่นอยู่ในลำดับสุดท้าย อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๐$)

โดยสรุป ความรู้ความชำนาญของสัปเหร่อต่อการจัดการพิธีงานศพ ตามระเบียบพิธีกรรม และขั้นตอนที่ถูกต้องตามประเพณีนิยมของท้องถิ่นที่ปรากฏแก่สายตาประชาชนทั่วไปให้การยอมรับในศักยภาพและบทบาทหน้าที่เฉพาะของสัปเหร่อในภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความสำคัญต่อการจัดการงานศพชุมชน ที่เป็นไปตามความคาดหวังของชุมชน ทั้งนี้ อัตลักษณ์ตัวตนที่แสดงออกต่อการเคร่งครัดในระเบียบข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ และการใช้ศาลาอาคมในการประกอบพิธีกรรม

บ่งบอกถึงการเป็นผู้มีความรู้เฉพาะบุคคล จึงเป็นปัจจัยสำคัญสนับสนุนความเชื่อมั่น ความศรัทธา และทัศนคติที่ดีต่อบทบาทของสัปเหร่อในการจัดการพิธีงานศพของชุมชน

๓.๒ ความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชน

ตารางที่ ๔.๕ แสดงระดับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชน

(N=๓๓๔)

บทบาทของสัปเหร่อ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลความ
๑. การแต่งกายที่เหมาะสม	๒.๔๕	๐.๖๕	น้อย
๒. ความน่าเคารพ เชื่อถือ	๓.๑๕	๐.๘๑	ปานกลาง
๓. มีสุขภาพที่ดี	๓.๒๑	๐.๘๔	ปานกลาง
๔. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี	๓.๒๖	๐.๖๖	ปานกลาง
๕. เป็นผู้ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม	๓.๑๘	๐.๖๔	ปานกลาง
๖. เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ในหลักศีลธรรม และความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น	๓.๒๓	๐.๖๖	ปานกลาง
๗. ยึดมั่นในอาชีพ (บทบาทหน้าที่) ของการเป็นสัปเหร่อ	๓.๓๓	๐.๘๒	ปานกลาง
๘. มีความยึดถือปฏิบัติตามหลักความเชื่อประเพณีนิยมของท้องถิ่น	๓.๓๑	๐.๖๖	ปานกลาง
๙. มีความใส่ใจรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน	๓.๔๓	๐.๖๕	ปานกลาง
รวมทั้งหมด	๓.๒๔	๐.๕๕	ปานกลาง

จากตารางที่ ๔.๕ ความคิดเห็นของประชาชนต่อบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชน พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๔$) ซึ่งภาพลักษณ์ที่แสดงออกเห็นเด่นชัดมากที่สุด คือ ความใส่ใจรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตนเอง อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๓$) ถัดมามีความยึดมั่นในอาชีพ

(บทบาทหน้าที่) ของการเป็นสัปเหร่อ และยึดถือปฏิบัติตามหลักความเชื่อประเพณีนิยมของท้องถิ่น อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๓๓, ๓.๓๑$) และพฤติกรรมกรรมกรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ในหลักศีลธรรม ความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๒๖, ๓.๒๓$) ส่วนลำดับสุดท้ายอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๓.๔๕$) คือภาพลักษณ์ของการแต่งกาย

๓.๓ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อในชุมชน

ตารางที่ ๔.๖ แสดงระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อในชุมชน

(N=๓๓๔)

บทบาทของสัปเหร่อ	ระดับความคิดเห็น		
	\bar{X}	S.D.	แปลความ
๑. บทบาทของสัปเหร่อมีผลต่อความเชื่อถือต่อพิธีงานศพตามประเพณีนิยมในท้องถิ่น	๓.๖๕	๐.๓๖	มาก
๒. บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการจัดการศพในชุมชน	๓.๖๘	๐.๓๐	มาก
๓. บทบาทของสัปเหร่อมีผลต่อความเชื่อเกี่ยวกับเรื่อง บาป-บุญ	๓.๕๓	๐.๘๓	มาก
๔. บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการสืบทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา	๓.๔๓	๐.๓๕	ปานกลาง
๕. บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการสืบทอดพิธีกรรมงานศพของท้องถิ่น	๓.๕๒	๐.๘๒	มาก
รวมทั้งหมด	๓.๕๓	๐.๖๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อในชุมชนพบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สุด คือ บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการจัดการศพในชุมชน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๘$) และมีผลต่อความเชื่อถือต่อพิธีกรรมงานศพตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๕$) ถัดมาให้ความเห็นว่าเป็นว่า บทบาทของสัปเหร่อมีผลต่อความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องบาป บุญ ในทางพระพุทธศาสนา และการสืบทอดพิธีกรรมงานศพของท้องถิ่น อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๓, ๓.๕๒$) และยังให้ความสำคัญต่อการสืบทอดคติความเชื่อตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๓.๔๓$)

ส่วนที่ ๕ แนวทางการธำรงรักษาและสืบทอดสัปหระอในชุมชน

ตารางที่ ๔.๗ ความถี่ความคิดเห็นของประชาชนต่อการธำรงรักษาและสืบทอดสัปหระอในชุมชน

ความคิดเห็น	ค่าความถี่	ลำดับ
๑. การพัฒนาภาพลักษณ์บทบาทของสัปหระอที่มีต่อพิธีงานศพ		
-การปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี	๑๕	๑
-การแต่งกายที่เหมาะสม	๑๘	๒
-การรักษาสุขภาพอนามัย ร่ากาย และความสะอาด	๕	
-สร้างเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ซึ่งมีผลต่อคติความเชื่อประเพณีนิยมในท้องถิ่น	๔	
-ความรู้ความชำนาญในการประกอบพิธีกรรม	๑๒	๓
-การถ่ายทอดความรู้ คำสอน คติความเชื่อ ประเพณีนิยม และปรีชาธรรมที่เกี่ยวข้องกับคติความเชื่อประเพณีนิยมในท้องถิ่น	๖	
๒. แนวทางการสืบทอดอาชีพสัปหระอ		
-การธำรงรักษารูปแบบพิธีกรรมความเชื่อแบบดั้งเดิมตามหลักความเชื่อประเพณีนิยมของท้องถิ่นมิให้สูญหาย	๑๑	๑
- การถ่ายทอดองค์ความรู้/หลักปฏิบัติที่มีผลต่อคติความเชื่อประเพณีนิยมในท้องถิ่นให้แก่ประชาชนและผู้สนใจ อาทิ ความรู้เกี่ยวกับการตาย การจัดการศพ การใช้คาถาอาคม และความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชาวล้านนา	๑๑	๑
-ความยึดถือปฏิบัติ สร้างศรัทธาความเชื่อมั่นตามหลักความเชื่อประเพณีนิยมของท้องถิ่น	๑๑	๑
-การสืบทอดสู่คนรุ่นหลังให้เป็นตัวแทนในการประกอบพิธีกรรมได้	๔	
-การยึดมั่นในอาชีพ (บทบาทหน้าที่) ของการเป็นสัปหระอ	๓	

จากตารางที่ ๔.๗ ประชาชนให้ความเห็นต่อการพัฒนาภาพลักษณ์บทบาทของสัปเหร่อ ที่มีต่อพิธีงานศพอย่างต่อเนื่องในอนาคต พบว่า ลำดับที่ ๑ และ ๒ สัปเหร่อควรเป็นแบบอย่างแห่งความประพฤติการปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมที่ดีงาม เป็นสง่า เป็นบุคคลที่น่าเคารพนับถือในสังคม แสดงออกถึงความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีภาพลักษณ์ด้านการแต่งกายด้วยชุดยูนิฟอร์มหรือเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกถึงอัตลักษณ์ของการเป็นสัปเหร่ออย่างภูมิฐาน ควรค่าแก่การยกย่องนับถือ ในฐานะผู้มีความรู้ความสามารถเฉพาะต่อการจัดการงานศพในชุมชน ถัดมาลำดับที่ ๓ คือ การรักษาองค์ความรู้ และระดับความชำนาญในการจัดการงานศพอย่างมืออาชีพ และรวมไปถึงการเป็นผู้ที่สามารถถ่ายทอดคตินิยมคำสอน ปรีชาธรรมเนื่องในงานศพ และความเชื่อตามประเพณีท้องถิ่นที่เชื่อมโยงต่อวิถีชีวิตและการดำรงชีพของมนุษย์ เอกลักษณะหรือสัญลักษณ์ทางความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกรรม ไสยศาสตร์ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมความเชื่อพื้นฐานของชุมชน และคุณลักษณะด้านสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง ไม่เป็นโรค สามารถแสดงบทบาทหน้าที่ได้เต็มความสามารถ

แนวทางการสืบทอดและธำรงรักษาบทบาทของสัปเหร่อในชุมชน ที่สำคัญ คือ สัปเหร่อควรยึดถือปฏิบัติ พบว่า สัปเหร่อควรยึดถือปฏิบัติระเบียบพิธี รูปแบบ และขั้นตอนดั้งเดิมที่เป็นประเพณีนิยมท้องถิ่นสืบทอดมา เพื่อสร้างศรัทธา และความเชื่อมั่น และการถ่ายทอดหลักปฏิบัติที่สอดคล้องและเชื่อมโยงกับวิถีล้านนาผ่านคตินิยม คำสอน และการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังให้สามารถเป็นตัวแทนปฏิบัติหน้าที่สัปเหร่อชุมชนได้ต่อไปในอนาคต

บทที่ ๕

สรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบล หลวงใต้ อำเภอแกลง จังหวัดลำปาง” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อ และบทบาทของ สัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ และการวิเคราะห์บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในทัศนะของ ประชาชนในชุมชน เป็นการวิจัยแบบผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ โดย การใช้แบบสัมภาษณ์กับสัปเหร่อที่ประจำอยู่ ณ ฌาปนสถานชุมชน จำนวน ๕ คน และ แบบสอบถามความคิดเห็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภอแกลง จังหวัดลำปาง กลุ่ม ตัวอย่างจำนวน ๓๓๔ คน สถิติที่ใช้ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย จำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๘ และเป็นเพศหญิง จำนวน ๑๕๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๒ ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๔๖ - ๖๐ ปี จำนวน ๑๑๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๘ มีระดับการศึกษาระดับประถมศึกษา จำนวน ๑๑๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๔ มีการประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป จำนวน ๑๓๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๙ มีรายได้ต่อเดือน ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๕๖ คน คิดเป็น ร้อยละ ๔๖.๘

๕.๑.๒ ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภอแกลง จังหวัดลำปาง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการร่วมกิจกรรม ทางศาสนาตามประเพณี มีความถี่ที่ ๓๒๕ คิดเป็นร้อยละ ๙๗.๖ และรองลงมาคือ การศึกษา หนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา มีความถี่ที่ ๑๒๖ คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๘ เคยบรรพชาอุปสมบทมา ก่อน มีความถี่ที่ ๘๐ คิดเป็นร้อยละ ๒๔ และน้อยที่สุดคือ เป็นกรรมกรวัด มีความถี่ที่ ๒๕ คิดเป็นร้อยละ ๗.๕

๕.๑.๓ ระดับบทบาทของสัปเหร่อเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดการพิธีงานศพ ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

ระดับบทบาทของสัปเหร่อเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดการพิธีงานศพ เขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง โดยภาพรวมพบว่า มีบทบาทอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

๕.๑.๓.๑ บทบาทของสัปเหร่อในด้านความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๐ และเมื่อพิจารณาแต่ละรายข้อ พบว่า ข้อ ๒ บทบาทของสัปเหร่อมีความรู้เกี่ยวกับข้อห้าม/ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ และข้อที่ ๓ มีความรู้ดั้งเดิมทางไสยศาสตร์ คาถาอาคมในการประกอบพิธีกรรม อยู่ในระดับมาก ส่วนในข้ออื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๓.๒ บทบาทของสัปเหร่อในด้านความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการพิธีงานศพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๔ และเมื่อพิจารณาแต่ละรายข้อ พบว่า มีความชำนาญต่อการจัดการศพ ตั้งแต่การอาบน้ำศพ การมัดตราสัง จนกระทั่งการเผาหรือฝังศพ อยู่ในระดับมาก ส่วนในข้ออื่นๆ อยู่ในระดับปานกลาง

๕.๑.๔ ระดับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชน ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๔.๑ บทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ ปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๔ และเมื่อพิจารณาแต่ละรายข้อ พบว่าหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชนที่ให้ความสำคัญคือ มีความใส่ใจรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของตน และที่เห็นมีความสำคัญน้อยที่สุด คือ การแต่งกายที่เหมาะสม

๕.๑.๕ ระดับความคิดเห็นของประชาชนต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อในชุมชน ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภองาว จังหวัดลำปาง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๕.๑ บทบาทความคิดเห็นของประชาชนต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อในชุมชน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๗ และเมื่อพิจารณาแต่ละรายข้อ พบว่าความ

คิดเห็นของประชาชนต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อที่ให้ความสำคัญคือ บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการจัดการศพในชุมชน และที่เห็นมีความสำคัญน้อยที่สุด คือ บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการสืบทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

๕.๑.๖ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการธำรงรักษาและสืบทอดสัปเหร่อในชุมชน ในเขตตำบลหลวงใต้ อำเภอลำปาง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าความถี่ผลการวิเคราะห์สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๖.๑ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการธำรงรักษาและสืบทอดสัปเหร่อในชุมชน ในการพัฒนาภาพลักษณ์บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ ค่าความถี่ที่อยู่ในระดับมาก คือ การปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และค่าความถี่น้อยที่สุด คือ สร้างเอกลักษณ์หรือสัญลักษณ์ทางความเชื่อและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ซึ่งมีผลต่อคติความเชื่อประเพณีนิยมในท้องถิ่น

๕.๑.๖.๒ ความคิดเห็นของประชาชนต่อการธำรงรักษาและสืบทอดสัปเหร่อในชุมชน แนวทางการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อ ค่าความถี่ที่อยู่ในระดับมาก มีอยู่ ๓ ข้อ คือ การธำรงรักษา รูปแบบพิธีกรรมความเชื่อแบบดั้งเดิมตามหลักความเชื่อประเพณีนิยมของท้องถิ่นมิให้สูญหาย การถ่ายทอดองค์ความรู้/หลักปฏิบัติที่มีผลต่อคติความเชื่อประเพณีนิยมในท้องถิ่นให้แก่ประชาชน และผู้ที่สนใจ อาทิ ความรู้เกี่ยวกับการตาย การจัดการศพ การใช้กาลอาวาคม และความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตชาวล้านนา ความยึดถือปฏิบัติ สร้างศรัทธาความเชื่อมั่นตามหลักความเชื่อประเพณีนิยมของท้องถิ่น และค่าความถี่น้อยที่สุด การยึดมั่นในอาชีพ (บทบาทหน้าที่) ของการเป็นสัปเหร่อ

๕.๒ อภิปรายผล

จากการศึกษาแนวความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับประเพณีการตาย และคติความเชื่อของสัปเหร่อ บทบาทหน้าที่ในการจัดการศพตามระเบียบประเพณีนิยมของท้องถิ่น และบทบาทของสัปเหร่อในทัศนะของประชาชนในชุมชน ได้ข้อสรุปที่สำคัญ ดังนี้

๑. สัปเหร่อ ได้ถูกกำหนดบทบาทหน้าที่ให้เป็นผู้จัดการศพประจำ ฼าปนสถานชุมชน ได้รับการยอมรับตามมติของชุมชน ทั้งนี้เป็นการสืบทอดบทบาทหน้าที่จากรุ่นสู่รุ่นใน ตระกูลสัปเหร่อ และการเรียนรู้จากครูอาจารย์ให้มีบทบาทหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับประเพณีการตายของชุมชนที่สามารถสืบสานระเบียบพิธี ขั้นตอน กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ คติความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ที่เป็นอัตลักษณ์ของสัปเหร่อ และความเชื่อพื้นฐานเกี่ยวกับประเพณีการตายของ

ชาวล้านนาที่มีการกล่าวขานสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน อันมีความสัมพันธ์ต่อความรู้สึก ทัศนคติ และวิถีประชา

๒. บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ ให้ข้อสรุปได้ว่า สัปเหร่อมีบทบาทสำคัญต่อการจัดการพิธีศพให้เรียบร้อย และถูกต้องเป็นไปตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะบุคคล เป็นที่ปรากฏแก่สายตาของประชาชนทำให้เป็นที่ยอมรับในศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อในภาพลักษณ์ของผู้ที่มีความสำคัญต่อการจัดการพิธีศพให้เป็นไปตามความคาดหวังของคนในชุมชน ทั้งนี้ อัตลักษณ์ตัวตนที่แสดงออกต่อการเคร่งครัดในระเบียบข้อห้าม ข้อควรปฏิบัติ และการใช้คำถ้อยคำในการประกอบพิธีกรรมบ่งบอกถึงการเป็นผู้มีความรู้เฉพาะบุคคล จึงเป็นปัจจัยสำคัญสนับสนุนความเชื่อมั่น ความศรัทธา และทัศนคติที่ดีต่อบทบาทของสัปเหร่อในการจัดการพิธีงานศพของชุมชน บทบาทของสัปเหร่อที่สำคัญตั้งแต่การให้คำแนะนำและปฏิบัติเกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การตั้งศพ การรักษาความเชื่อบางประการเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผาศพหรือการปลงศพ ความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบ้าให้ตกสลายกลา การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ การแปรรูป และการเก็บอัฐิ

๓. การพัฒนาภาพลักษณ์บทบาทของสัปเหร่อให้เป็นที่ประจักษ์ ซึ่งต้องแสดงแบบอย่างแห่งความประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรม การมีเครื่องแต่งกายที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ตัวตนของสัปเหร่อ การพัฒนาองค์ความรู้อย่างลึกซึ้ง และระดับความชำนาญในการจัดการพิธีศพอย่างมืออาชีพ และการเป็นผู้ให้การศึกษาเกี่ยวกับคตินิยม คำสอน ปรีชาธรรมเนื่องในงานศพ และสอดประสานกับความเชื่อท้องถิ่นตามประเพณีที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและการดำรงชีพด้วยความไม่ประมาท

การยึดถือปฏิบัติตามระเบียบพิธี รูปแบบ และขั้นตอนพิธีการจัดการศพที่เป็นประเพณีนิยมของท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างเคร่งครัดจะนำไปสู่การสร้างศรัทธา และความเชื่อมั่นต่อการธำรงรักษาบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

สัปเหร่อได้รับการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความเชื่อประเพณีการตาย ระเบียบพิธีกรรม ขั้นตอน กรรมวิธีการจัดการศพ ข้อห้ามและข้อปฏิบัติ ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ในพิธีกรรม เป็นบทบาทที่แสดงถึงความสัมพันธ์ต่อความรู้สึก ทัศนคติ ค่านิยม และวิถีประชาที่ได้รับการยอมรับจากสังคม ทั้งนี้เนื่องจากเป็นประเพณีที่นิยมทำสืบทอดกันมาตามความเชื่อ ความคิด ค่านิยม หรือระเบียบแบบแผน และพิธีกรรมที่เห็นว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องดีงาม และมีคุณประโยชน์ต่อตนเอง และชุมชน ทั้งนี้ย่อมสามารถปรับเปลี่ยนใหม่เพื่อให้เกิดความเหมาะสม และสอดคล้องกับแนว

ปฏิบัติที่อาจมีปัจจัยอิทธิพลภายนอกจากวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม เทคโนโลยีการผลิต และ ผลการพัฒนา

บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ จึงเป็นการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ ตำแหน่งทางสังคม ความเป็นผู้รู้ มีความเชี่ยวชาญเป็นที่ยอมรับในศักยภาพบทบาทหน้าที่ที่เป็นไปตามความคาดหวังของชุมชน ดังนั้นวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีในสังคมเป็นส่วนสำคัญ ในการกำหนดฐานตำแหน่งและบทบาทที่ควรจะเป็นให้กับบุคคล^๑ บทบาทของสัปเหร่อ จึงมีความสำคัญต่อพิธีงานศพในชุมชนทั้งที่เป็นการกระทำทั้งทางตรง และทางอ้อม ตั้งแต่การให้คำแนะนำและปฏิบัติเกี่ยวกับการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การมัดตราสัง การตั้งศพ การรักษาความเชื่อบางประการเกี่ยวกับการนำศพออกจากบ้าน การเผาศพหรือการปลงศพ ความเชื่อเกี่ยวกับการทิ้งเบี่ยงให้ตากลีดยกลา การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ การแปรรูป จนกระทั่งการเก็บอัฐิ ซึ่งเป็นข้อสรุปถึงบทบาทหน้าที่ที่พึงกระทำได้โดยไม่ขัดต่อความเชื่อ และธรรมเนียมปฏิบัติของท้องถิ่น ทั้งนี้ เนื่องมาจากผลการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว โครงสร้างครอบครัว สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น และการปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมท้องถิ่นอันเป็นผลมาจากการพัฒนา การผลิต เทคโนโลยี และการท่องเที่ยว จึงทำให้บทบาทหน้าที่ตามความเชื่อ บางอย่างของสัปเหร่อเลิกปฏิบัติหรือไม่นิยมปฏิบัติ สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อใน กรุงเทพมหานคร ซึ่ง ชาตชาย มานิตยกุล^๒ ได้ศึกษาไว้พบบทบาทของสัปเหร่อที่ปฏิบัติเหมือนกัน คือ บทบาทและหน้าที่ในการอาบน้ำศพ การแต่งตัวศพ การตั้งศพ การเผาศพ การแปรรูป และการเก็บอัฐิ ขั้นตอนของพิธีกรรมนอกจากนี้บางขั้นตอน คือ การรดน้ำศพ การสวดอภิธรรมบำเพ็ญกุศล การเช่นศพ และการบวชหน้าไฟ เป็นบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์หรือเจ้าของศพ บางขั้นตอน คือ การมัดตราสัง การเบิกโลง การทิ้งเบี่ยงให้ตากลีดยกลา และการนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ สัปเหร่อบางคนไม่นิยมปฏิบัติ

^๑ ชิตยา สุวรรณะชญ, สังคมศาสตร์, แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๐๘), หน้า ๔๒.

^๒ ชาตชาย มานิตยกุล, “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”, ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการวิจัยให้ข้อสรุปเกี่ยวกับสถานการณ์ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย การสืบทอดบทบาทหน้าที่ของ สัปเหร่อชุมชน ต่อการจัดการพิธีศพตามประเพณีนิยมท้องถิ่นล้านนา ทั้งนี้ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ระดับชุมชน และองค์กรด้านศาสนาและวัฒนธรรม ควรตระหนักถึงการธำรงรักษาวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นมิให้สูญหาย โดยการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ท้องถิ่น การถ่ายทอด และการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรเพื่อการสืบสานทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และการยกย่องเชิดชู “สัปเหร่อชุมชน” ให้เป็นผู้ ปรารถนุชุมชนเกี่ยวกับการจัดการพิธีศพ สร้างอัตลักษณ์ตัวตนเพื่อการสืบทอดและการธำรงรักษาประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. การศึกษาแบบแผนการดำรงชีพที่มีความสัมพันธ์กับบทบาท “สัปเหร่อ” ในชุมชนบท และชุมชนเมือง
๒. การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสัปเหร่อในยุคโลกาภิวัตน์
๓. อัตลักษณ์ตัวตนของสัปเหร่อในชุมชน
๔. แนวทางการสืบทอดและธำรงรักษาความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับพิธีงานศพผ่านบทบาทของสัปเหร่อในชุมชน

บรรณานุกรม

ก. เอกสารชั้นปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด ๕๑ เล่ม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

ข. เอกสารชั้นทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

งามพิศ สัตย์สงวน. สังคมและวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๗.

จินดา ขลิบทอง. กระบวนการวิจัยทางส่งเสริมการเกษตร : เอกสารการสอนชุดวิชาวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๔๔.

จิตยา สุวรรณะชญ. สังคมศาสตร์. แก้ไขเพิ่มเติมครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๐๕.

ชูดา จิตพิทักษ์. พฤติกรรมบุคคลในองค์กรเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สारมวลชน, ๒๕๒๒.

บุญชม ศรีสะอาด และบุญส่ง นิลแก้ว. การวิจัยเบื้องต้น. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๓๕.

แปลก สนธิรักษ์. พิธีกรรมและประเพณี. กรุงเทพมหานคร : เจริญจิต, ๒๕๓๑.

พจนานุกรมบาลี-ไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖.

ฝ่ายวิชาการสำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. สังคม วัฒนธรรม และประเพณีไทย. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๖.

พุทธทาสภิกขุ. พจนานุกรมพุทธทาสพร้อมคำอธิบายขยายศัพท์. เนื่องในมงคลกาล ๑๐๐ ปี พุทธทาสพุทธศักราช ๒๔๔๕-๒๕๔๕, กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๕.

พวงผกา ประเสริฐศิลป์. **ประเพณีไทยกับการเปลี่ยนแปลงตามกระแสวัฒนธรรมโลก.**

กรุงเทพมหานคร : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๔๒.

พระครูสมุห์ประสงค์ จิตบุญ โณ. **สังเ็ดต ราชวัติ ดอกไม้รูปเทียน และประเพณีทำศพ.**

กรุงเทพมหานคร : วิริยะพัฒนา, ๒๕๔๑.

มณี พยอมยงค์. **ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม. พิมพ์ครั้งที่ ๕.**

เชียงใหม่ : ส.ทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๔๗.

ยุทธพงษ์ กัยวรรณ. **พื้นฐานการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น, ๒๕๔๕.**

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊ค, ๒๕๔๖.**

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน.**

กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๓๒.

ราม ลิจิต. **สัปเหร่อ. กรุงเทพมหานคร : อนิส อติกานต์, ๒๕๔๖.**

เสถียร โกเศศ. **การตาย. กรุงเทพมหานคร : แม่คำผาง, ๒๕๓๑.**

ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : สยาม, ๒๕๕๑.

สุชา จันทร์อม และสุรางค์ จันทร์น้อม. **จิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร : แพรววิทยา, ๒๕๒๐.**

สุพัตรา สุภาพ. **สังคมวิทยา. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๐.**

อภิธาน สมใจ. **งานศพล้านนาปราสาทนกกัสดิลิ๊งค์ผู้ไม้ศพ. กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยทางสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๑.**

องค์การบริหารส่วนตำบลหลวงใต้. **ข้อมูลประชากร. ลำปาง : องค์การบริหารส่วนตำบลฯ, ๒๕๕๓.**

อุดม เขยกิจวงศ์. **ประเพณีพิธีกรรมท้องถิ่นไทย. กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๕.**

อรสม สุทธิสาคร. **คนค้นชีวิต. กรุงเทพมหานคร : สารคดี, ๒๕๔๖.**

(๒) วิทยานิพนธ์ :

จันทราทิพย์ วงษ์กฤษ. “คุณภาพชีวิตของสัปเหร่อในเขตเทศบาลนครพระศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **การศึกษาค้นคว้าอิสระคหกรรมมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๑.**

ชาติชาย มานิตยกุล. “วิถีชีวิตสัปเหร่อในกรุงเทพมหานคร”. **ปริญญาานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรจน์, ๒๕๕๐.**

บุญยืน ศิริรักษ์. “การศึกษาประเพณีเกี่ยวกับการตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท : ศึกษาเฉพาะกรณีประเพณีเกี่ยวกับการตายในสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

พระครูกัลยาณธรรมโฆษ (รุ่ง กลุยาโณ). “การศึกษาคติธรรมจากประเพณีงานศพ : กรณีศึกษาชุมชนตำบลตรวจ อำเภอสรีนครังค์ จังหวัดสุรินทร์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระอธิการพิพัฒน์พงษ์ ฐานวุฑฺโฒ (ใจกว้าง). “ความเปลี่ยนแปลงการจัดงานศพของชาวพุทธ : กรณีศึกษา บ้านหมื่น ตำบลนาปรัง อำเภอบึง จังหวัดพะเยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

ทวีศักดิ์ วรฤทธิ์เรืองอุไร. “สัปเหร่อกับการจัดการศพของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนมอญ ริมแม่น้ำแม่กลอง อำเภอบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๘.

เอกพจน์ เดชวงษ์ญา. “การศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับความตายของชาวอำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๕.

(๓) วารสาร :

ปรานี วงษ์เทศ. “พิธีกรรมเกี่ยวกับการตายในประเทศไทย”, **ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่ ๑๗ ฉบับที่ ๕ (มีนาคม ๒๕๓๕) : ๑๗๔-๑๗๕.

พระอธิการบุญจันทร์ อันไส, ประสาน กำจรเมฆกุล, สุเนตร โพธิสาร. “ความเชื่อพิธีกรรมและรูปแบบการจัดงานศพโดยชุมชนมีส่วนร่วมที่มีผลต่อเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมจังหวัดนครราชสีมา,” **วารสารอีสานศึกษา ความหลากหลายทางวัฒนธรรม**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑๘(๒๕๕๓) : ๑๑๓-๑๓๒.

ศูนย์วิจัยกสิกรไทย. “ธุรกิจงานศพ : คนตายสงบ เจ้าภาพสะท้าน”, **กระแสรายรายเดือน**. (มิถุนายน ๒๕๔๐) : ๒๘.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (เว็บไซต์)

http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=743&articlegroup_id.16

ที่ ศธ ๖๑๓๕/๐๑๘

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา
วัดศรีโคมคำ ค. เวียง อ.เมือง จ.พะเยา ๕๖๐๐๐

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เรียน พระครูโสภณปริยัติสุธี, ผศ.ดร.

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชัญชัย ชัยเมธี (คำวิชัย) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๑๐๔๐๑๐๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีกรรมการจัดงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอจาง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตพะเยา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างยิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูศรีวรินิจ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตพะเยา

โทร. ๐๕๔-๔๘๒๘๖๖ โทรสาร ๐๕๔-๔๘๒๘๖๖

ที่ ศธ ๖๑๓๕/๐๒๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา
วัดศรีโคมคำ ต.เวียง อ.เมือง จ.พะเยา ๕๖๐๐๐

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอกความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร คร.ประยงค์ จันทร์แดง

- สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด
๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชัญชัย ขยเมธี (คำวิชัย) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๑๐๔๐๑๐๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของลัทธิพรหมที่มีต่อพิธีกรรมการจัดงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอจาง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตพะเยา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูศรีวรพินิจ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตพะเยา

โทร ๐๕๔-๔๒๑-๒๒๒ โทรสาร ๐๕๔-๔๒๑-๒๒๒

ที่ ศร ๖๑๓๕/๐๒๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา
วัดศรีโคมคำ ต.เวียง อ.เมือง จ.พะเยา ๕๖๐๐๐

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร คร.ชัยณรงค์ ศรีมันตะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชัญชัย ขยเมธี (คำวิชัย) รหัสประจำตัวนิสิต ๕๒๑๐๔๐๑๐๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของผ้าห่อที่มีต่อพิธีกรรมการจัดงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอจาง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาคำหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตพะเยา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูศรีวรินทร์)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตพะเยา

โทร ๐๕๔-๔๘๒๒๖๖ โทรสาร ๐๕๔-๔๘๒๒๖๖

ที่ ศร ๖๑๓๕/๐๒๐

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตพะเยา
วัดศรีโคมคำ ค. เวียง อ.เมือง จ.พะเยา ๕๖๐๐๐

๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์

เจริญพร คร.สิงห์คำ รักษ์ป่า

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. โครงร่างวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ ชยเมธี (คำวิชัย) รหัสประจำตัวนิติ ๕๒๑๐๕๐๑๐๐๓ นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีกรรมการจัดงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้ อำเภอจาง จังหวัดลำปาง” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ โครงการหลักสูตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิทยาเขตพะเยา พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดียิ่ง จึงขอเชิญท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำวิทยานิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระครูศรีรัตนกิจ)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์

สำนักงานวิทยาลัยสงฆ์ วิทยาเขตพะเยา

โทร. ๐๘๐-๐๐๐-๐๐๐๐

๑.๒ การตายดี

การตายดีคืออะไร มีลักษณะอย่างไร มีความเชื่ออย่างไร มีพิธีทำศพอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

๑.๓ การตายร้าย

การตายร้ายคืออะไร มีลักษณะอย่างไรบ้าง มีความเชื่อและพิธีทำศพอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ ๓ ด้านพิธีกรรมความเชื่อเกี่ยวกับพิธีงานศพ และบทบาทของสัปเหร่อต่อพิธีงานศพ

พิธีงานศพดังต่อไปนี้มีการกระทำอยู่หรือไม่ และบทบาทของสัปเหร่อเป็นเช่นไร

๑. การสุม (ขอมมา) ชั้นแก้วทั้งสาม

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๒. การบอกหนทาง (การชี้แนะนำทางผู้ป่วยใกล้ตาย)

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๓. การอาบน้ำศพ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๔. ด้านการแต่งตัวศพ

๑. หวีผม

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๒. นุ่งผ้า

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๓. เงินใส่ปากศพ

มี บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๔. หมากใส่ในปาก

มี บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๕. ขี้ผึ้งปิดหน้า

มี บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๖. กรวยดอกไม้รูปเทียน

มี บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๕. การมัดตราสัง

มี บทบาทของสัปหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๖. การเบิกโลง

มี บทบาทของสัปหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๗. การทำเครื่องประกอบโลง

มี บทบาทของสัปหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๘. การตั้งศพ

มี บทบาทของสัปหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๘. การตามไฟหน้าศพ (การจุดตะเกียง)

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๑๐. การสวดพระอภิธรรม

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๑๑. การเซ่นศพ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๑๒. กำหนดวันเผาศพ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๑๓. การนำศพออกจากบ้าน ความเชื่อดังกล่าวมีการกระอยู่หรือไม่ อย่างไร

๑. ไม่ห้ามศพลอดชื้อ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๒. การชักฟากสามซี่ดีหม้อน้ำสามใบ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๓. ประตูป่า

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๔. การซัดข้าวสาร

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๕. การใช้ไม้ขีดทางหน้า

มี บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๖. ห้ามห้ามขำนาขำสวน

มี บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๑๔. การโปรยข้าวตอก

มี บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๑๕. การเผาศพ

บทบาทของสัปหระหรือเป็นอย่างไร

.....

.....

๑๖. การทิ้งเบ้าให้ตากสียายกลา

มี บทบาทของสปีหรือเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๑๗. การนำน้ำมะพร้าวล้างหน้าศพ

มี บทบาทของสปีหรือเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๑๘. การโยนผ้าข้ามศพ

มี บทบาทของสปีหรือเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๑๙. การชักฟืนสามดุ้น

มี บทบาทของสปีหรือเป็นอย่างไร

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

๒๐. การบวชหน้าไฟ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๒๑. การสวดหน้าไฟ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๒๒. การเดินสามบาท

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๒๓. การแปรรูป

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....

.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....

.....

๒๔. การเก็บอัฐิ

มี บทบาทของสัปเหร่อเป็นอย่างไร

.....
.....

ไม่มี เพราะสาเหตุอะไร

.....
.....

๒๕. จรรยาบรรณของสัปเหร่อ (ข้อควรทำหรือควรปฏิบัติสำหรับการเป็นสัปเหร่อมีอะไรบ้าง)

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

๕. การสืบทอดอาชีพสัปเหร่อ

คุณสมบัติของผู้ที่จะประกอบอาชีพสัปเหร่อ

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

แบบสอบถาม
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

**เรื่อง “บทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ : กรณีศึกษาในเขตเทศบาลตำบลหลวงใต้
อำเภอวัง จังหวัดลำปาง”**

คำชี้แจง

๑. การตอบแบบสอบถามฉบับนี้ ขอความกรุณาแสดงความคิดเห็นจากประสบการณ์ของ
ตัวท่านเองหรือคำบอกเล่าจากผู้ที่สามารถเชื่อถือได้เกี่ยวกับบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพ
ในชุมชนของท่าน

๒. แบบสอบถามฉบับนี้ มีจำนวน ๕ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นต่อการศึกษาความเชื่อในการจัดงานศพของสัปเหร่อ

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นต่อบทบาทของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชนของท่าน

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นต่อบทบาทของสัปเหร่อในชุมชนต่อการสืบทอดอาชีพ

สัปเหร่อ

ตอนที่ ๕ ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัย ขอขอบคุณ/เจริญพร มา ณ โอกาสนี้

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย \surd ลงใน () ให้ตรงกับความเป็นจริง

๑. เพศ () ชาย () หญิง

๒. อายุปี

๓. ระดับการศึกษา

() ประถมศึกษา () มัธยมศึกษาตอนต้น () มัธยมศึกษาตอนปลาย

() ปริญญาตรี () สูงกว่าปริญญาตรี () ไม่ได้รับการศึกษา

๔. อาชีพ

() เกษตรกรรม () รับจ้าง () ค้าขาย

() รับราชการ () อื่นๆ (โปรดระบุ)

๕. รายได้ต่อเดือน

- () ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาท () ๕,๐๐๐-๑๐,๐๐๐ บาท
 () ๑๐,๐๐๑-๑๕,๐๐๐ บาท () มากกว่า ๑๕,๐๐๑ บาทขึ้นไป

๖. ความรู้/ประสบการณ์เกี่ยวกับพุทธศาสนา (ตอบได้มากกว่า ๑ ข้อ)

- () ไวยากรณ์ () บรรพชาอุปสมบทมาก่อน
 () กรรมการวัด () ศึกษาหนังสือเกี่ยวกับพุทธศาสนา
 () มัคทายก () ร่วมกิจกรรมทางศาสนาตามประเพณี
 () อื่น ๆ (โปรดระบุ).....

ตอนที่ ๒ ความคิดเห็นต่อบทบาทของสัปเหร่อเกี่ยวกับความเชื่อในการจัดการพิธีงานศพของสัปเหร่อ

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่าน

บทบาทของสัปเหร่อ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีการตาย					
๑.๑ มีความรู้เกี่ยวกับการตาย ผี วิญญาณ					
๑.๒ มีความรู้เกี่ยวกับข้อห้าม/ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ					
๑.๓ มีความรู้ดั้งเดิมทางไสยศาสตร์คาถาอาคมในการประกอบพิธีกรรม					
๑.๔ มีความรู้เกี่ยวกับการกำหนดวันเผาศพ					
๑.๕ มีความรู้เกี่ยวกับการประกอบพิธีกรรมงานศพ					
๒. ความเชื่อเกี่ยวกับการจัดการพิธีงานศพ					

บทบาทของสัปเหร่อ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๒.๑ มีความชำนาญต่อการจัดการศพ ตั้งแต่การอาบน้ำศพ การมัดตราสัง จนกระทั่งการเผาหรือฝังศพ					
๒.๒ มีความชำนาญและความเคร่งครัดต่อการใช้ความเชื่อทางไสยศาสตร์ คาถาอาคมในพิธีกรรม					
๒.๓ มีความชำนาญต่อความเชื่อข้อห้าม ข้อปฏิบัติในพิธีงานศพ					
๒.๔ มีความชำนาญต่อการประกอบพิธีกรรมงานศพตามประเพณีนิยมของท้องถิ่น					
๒.๕ การให้คำแนะนำ ข้อคิด และปรีชาธรรมตามความเชื่อของชุมชนแก่ชุมชน					

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นต่อบทบาทหน้าที่ของสัปเหร่อที่มีต่อพิธีงานศพในชุมชนของท่าน

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่าน

บทบาทของสัปเหร่อ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. การแต่งกายที่เหมาะสม					
๒. ความน่าเคารพ เชื่อถือ					
๓. มีสุขภาพที่ดี					
๔. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี					
๕. เป็นผู้ปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม					
๖. เป็นผู้ใฝ่เรียนรู้ในหลักศีลธรรม และความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น					

๗. ยึดมั่นในอาชีพ (บทบาทหน้าที่)ของการเป็น สัปเหร่อ					
๘. มีความยึดถือปฏิบัติตามหลักความเชื่อ ประเพณีนิยมของท้องถิ่น					
๙. มีความใส่ใจรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ของ ตน					

ตอนที่ ๔ ความคิดเห็นต่อบทบาทของสัปเหร่อในชุมชนต่อการสืบทอดอาชีพสัปเหร่อ

คำชี้แจง กรุณาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับระดับความคิดเห็นของท่าน

บทบาทของสัปเหร่อ	ระดับความคิดเห็น				
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
๑. บทบาทของสัปเหร่อมีผลต่อความเชื่อถือต่อ พิธีงานศพตามประเพณีนิยมในท้องถิ่น					
๒. บทบาทของสัปเหร่อมีประโยชน์ต่อการ จัดการศพในชุมชน					
๓. บทบาทของสัปเหร่อมีผลต่อความเชื่อ เกี่ยวกับเรื่อง บาป-บุญ					
๔. บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการสืบ ทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา					
๕. บทบาทของสัปเหร่อมีความสำคัญต่อการสืบ ทอดพิธีกรรมงานศพของท้องถิ่น					

ตอนที่ ๕ ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

บทบาทของสื่อบริการในชุมชนควรมีการพัฒนา/ปรับปรุง หรือสื่อบริการต่อไปอย่างไร

.....

.....

.....

.....

.....

.....

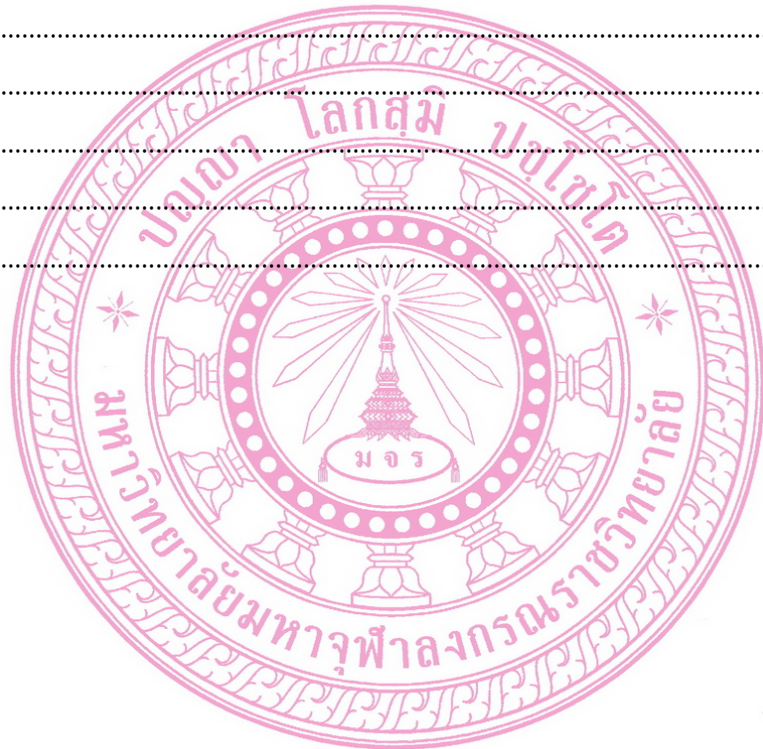
.....

.....

.....

.....

.....

รูปภาพการเก็บข้อมูล

สัมภาษณ์ นายคำตัน ผิวฟ่อง

สปีหรือประจำฉาปลณสถานบ้านน้ำจำ

สัมภาษณ์ นายบุญเทียม ชมเชย สัปเหร่อประจำ฼าปนสถานบ้านน้ำล้อม

สัมภาษณ์ นายหล้า เมืองแก้ว สัปเหร่อประจำ฼าปนสถานบ้านน้ำจ้ำได้

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ	: พระชาญชัย ชยเมธี นามสกุล คำวิชัย
เกิด	: วันอังคาร ที่ ๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๒๖
สถานที่เกิด	: บ้านเลขที่ ๑๗ บ้านปงกก ตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง
การศึกษา	: น.ธ. เอก, พธ.บ. (พุทธศาสตร์) รุ่นที่ ๕๒ พ.ศ. ๒๕๕๐ มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา สำเร็จการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพครู ปว.ค. มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา พ.ศ.๒๕๕๕
บรรพชา	: วันที่ ๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๓๕ ณ วัดปงกก ตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง
อุปสมบท	: วันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๔๓ ณ พัทธสีมา วัดปงกก ตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง
ประวัติการทำงาน	: เป็นพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน (พ.ศ.๒๕๔๘-ปัจจุบัน) : เป็นเลขานุการเจ้าคณะตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง : เป็นพระธรรมวิทยากร (กรมการศาสนา) : เป็นอาจารย์พิเศษ โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา โรงเรียนวิฑิตธรรมคุณอุปถัมภ์ (วัดหลวง) อำเภोगาว จังหวัดลำปาง
สังกัด	: วัดปงกก ตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐
เข้าศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๒
สำเร็จการศึกษา	: พ.ศ. ๒๕๕๖
ที่อยู่ปัจจุบัน	: วัดปงกก ตำบลหลวงใต้ อำเภोगาว จังหวัดลำปาง ๕๒๑๑๐ โทร ๐๕๔-๓๒๕-๐๑๒ มือถือ ๐๘ - ๕๕๕๒ - ๖๓๐๐